

УДК 34,07;347.96,351.74:355.45
№ держреєстрації 0125U000982

Київський інститут Національної гвардії України
03179, м. Київ, вул. Оборони Києва, 7; тел. 380980013015

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Київській
інститут Національної гвардії
України з наукової роботи
кандидат юридичних наук, старший
дослідник

полковник

Максим КТІТОРОВ

28 . 05 . 2026

ЗВІТ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
ПІДРОЗДІЛАМИ НГУ ЩОДО ДІЙ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ, ПРИПИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ
ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

(шифр – «Мітинг»)

(остаточний)

Науковий керівник НДР

канд. пед. наук, с.д.

полковник

25 . 05 . 2026

Олександр КОБА

2026

Рукопис закінчено 28 . 05 . 2026

Результати роботи розглянуто Вченою радою КІНГУ

Протокол від 28 . 05 . 2026 № 17

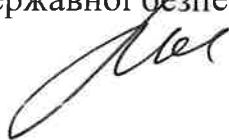
СПИСОК АВТОРІВ

Науковий керівник:

доцент кафедри забезпечення державної безпеки кандидат педагогічних наук,
старший дослідник

полковник

25 05 2026

Олександр КОБА

Відповідальний виконавець:

старший викладач забезпечення державної безпеки
підполковник

25 05 2026

Олександр ДЕНИСЮК

Виконавці:

викладач кафедри забезпечення державної безпеки
підполковник

25 05 2026

Віталій КРИВОРУЧКО

начальник навчального центру підготовки підрозділів громадської безпеки та
стабілізаційних дій Міжнародного міжвідомчого багатoproфільного
навчально-бойового центру підготовки підрозділів Національної гвардії
України

полковник

25 05 2026

Єгор ПОПКОВ

ABSTRACT

Research report: 124 pages, 72 sources.

PUBLIC SECURITY, MASS EVENTS, MARTIAL LAW, NATIONAL GUARD OF UKRAINE, DIALOGUE POLICE, DE-ESCALATION, INTERNATIONAL EXPERIENCE, INTERAGENCY COORDINATION.

The object of the research is social relations that arise during the regulation of peaceful assemblies and the maintenance of public order under crisis situations and martial law.

The purpose of the work is to conduct a theoretical and comparative legal analysis of approaches to mass event management and to systematize current practices.

Research methods. The methodology is based on general scientific methods, including analysis, synthesis, induction, deduction, and the systems approach, as well as formal legal, historical, statistical, and observation methods. The application of these tools made it possible to examine international approaches to mass event management, identify the key elements of effective public security provision, and assess the possibility of their adaptation in Ukraine.

The scientific novelty lies in comparing democratic and authoritarian models of regulating peaceful assemblies in crisis conditions, identifying optimal tactics for the period of martial law, and formulating recommendations for the development of units, the use of de-escalation techniques, and ensuring a balance between security and citizens' rights.

Practical significance. The results may be used in scientific activity, in the practice of law enforcement and military bodies to improve security methods, as well as in legislative work when updating the regulation of mass events in emergency situations and wartime.

The research constitutes a completed scientific work aimed at analyzing international experience, determining its relevance for Ukraine, and developing practical recommendations for improving the effectiveness of interagency coordination and ensuring public security under martial law.

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 124 с., 71 джерел.

ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА, МАСОВІ ЗАХОДИ, ВОЄННИЙ СТАН, НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ, ПОЛІЦІЯ ДІАЛОГУ, ДЕЕСКАЛАЦІЯ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, МІЖВІДОМЧА КООРДИНАЦІЯ.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають під час регулювання мирних зібрань і забезпечення громадського порядку в умовах кризових ситуацій та воєнного стану.

Мета роботи — здійснити теоретичний і порівняльно-правовий аналіз підходів до управління масовими заходами та систематизувати актуальні практики.

Методи дослідження. Методологія ґрунтується на загальнонаукових методах (аналіз, синтез, індукція, дедукція, системний підхід), формально-юридичному, історичному та статистичному методах, а також методі спостереження. Застосування цих інструментів дозволило дослідити міжнародні підходи до управління масовими заходами, визначити ключові елементи ефективного забезпечення громадської безпеки та оцінити можливість їх адаптації в Україні.

Наукова новизна полягає у порівнянні демократичних і авторитарних моделей регулювання мирних зібрань у кризових умовах, визначенні оптимальних тактик для періоду воєнного стану та формулюванні рекомендацій щодо розвитку підрозділів, використання деескалаційних методик і забезпечення балансу між безпекою та правами громадян.

Практичне значення. Результати можуть бути використані у науковій діяльності, у практиці правоохоронних та військових органів для вдосконалення методів забезпечення безпеки, а також у нормотворчій роботі під час оновлення регулювання масових заходів у надзвичайних ситуаціях і воєнний час.

Дослідження становить завершену наукову працю, спрямовану на аналіз міжнародного досвіду, визначення його релевантності для України та розробку практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності міжвідомчої координації й забезпечення громадської безпеки в умовах воєнного стану.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА В МИРНИЙ ЧАС	19
1.1. Огляд ключових нормативних актів	19
1.2. Процедури реалізації обмежень на проведення масових заходів під час воєнного стану	23
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ	28
2.1. Організація навчального процесу: тренування, симуляції, тактичні заняття	28
2.2. Психологічна підготовка до роботи в екстремальних умовах	31
2.3. Забезпечення спеціальними засобами та обладнанням підрозділів НГУ: нормативно-правові, наукові та практичні аспекти	36
2.4. Взаємодія з місцевими органами влади та населенням під час підготовки підрозділів Національної гвардії України	43
РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРИПИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВРУШЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	50
3.1. Методи патрулювання та контролю за дотриманням громадської безпеки	50
3.2. Організація взаємодії з Національною поліцією та іншими структурами	55
3.3. Використання ненасильних методів деескалації конфліктів	60
3.4. Заходи з попередження та припинення масових заворушень	64
РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ	70
4.1. Концептуальні основи міжнародного досвіду	70
4.2. Скандинавська (шведська) модель превентивної поліції	75
4.3. Європейський досвід правового регулювання масових заходів: порівняльно-правовий аналіз	84
4.4. Північноамериканський досвід правового регулювання масових заходів	88
4.5. Міжнародні стандарти та керівні принципи	90
4.6. Досвід НАТО у сфері стабільної поліції	91
4.7. Досвід Республіки Польща як приклад постсоціалістичної трансформації	93
4.8. Впровадження зарубіжного досвіду в Україні: стан, проблеми та	95

перспективи	
РОЗДІЛ 5 АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ КРАЇН НАТО ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	98
5.1. Міжнародний досвід регулювання мирних зібрань у кризових ситуаціях: порівняльно-правовий аналіз	98
5.2. Порівняльний аналіз моделей забезпечення громадського порядку під час масових заходів	103
5.3. Рекомендації щодо вдосконалення системи забезпечення правопорядку під час масових заходів в умовах воєнного стану в Україні	104
ВИСНОВКИ	109
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ТА ПОСИЛАНЬ	118

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AAR	— After Action Review, післядійовий розбір
ACLU	— American Civil Liberties Union, Американський союз громадянських свобод
AES-256	— Advanced Encryption Standard 256-bit, стандарт шифрування AES із 256-бітним ключем
AJP	— Allied Joint Publication, союзницька спільна доктринальна публікація НАТО
AJP-3.22	— Allied Joint Doctrine for Stability Policing, союзницька спільна доктрина стабілізаційної поліції
API	— Application Programming Interface, інтерфейс прикладного програмування
БПЛА	— безпілотний літальний апарат
БТР	— бронетранспортер
ВВНЗ	— вищий військовий навчальний заклад
ВКДП НГУ	— військова керівна доктринальна публікація Національної гвардії України
ВКП НГУ	— військова керівна публікація Національної гвардії України
ВР	— віртуальна реальність
ВРУ	— Верховна Рада України
ВЧОГП НГУ	— військові частини з охорони громадського порядку Національної гвардії України
ГУНП	— Головне управління Національної поліції
ДРГ	— диверсійно-розвідувальна група
ДСНС	— Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ДСТУ	— державний стандарт України
ЄКПЛ	— Європейська конвенція з прав людини
ЄМПОЛ	— Європейська поліцейська місія / міжнародний партнер у сфері поліцейської підготовки
ЄРДР	— Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	— Європейський Союз
ЄСПЛ	— Європейський суд з прав людини
ЗМІ	— засоби масової інформації
ЗСУ	— Збройні Сили України
ЗУ	— Закон України
КІ НГУ	— Київський інститут Національної гвардії України
КК України	— Кримінальний кодекс України
КМУ	— Кабінет Міністрів України
КУпАП	— Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	— Міністерство внутрішніх справ України
МІГПП	— Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
МПЗ	— морально-психологічне забезпечення
НА НГУ	— Національна академія Національної гвардії України
НАТО	— Організація Північноатлантичного договору

НГУ	— Національна гвардія України
НП	— Національна поліція України
НПУ	— Національна поліція України
ОБСЕ	— Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОБСЕ/БДПЛ	— Організація з безпеки і співробітництва в Європі / Бюро демократичних інститутів і прав людини
ОВА	— обласна військова адміністрація
ОВВ	— органи виконавчої влади
ОДА	— обласна державна адміністрація
ООН	— Організація Об'єднаних Націй
OSCE/ODIHR	— Office for Democratic Institutions and Human Rights, Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЕ
OSINT	— Open Source Intelligence, розвідка на основі відкритих джерел
ППО	— протиповітряна оборона
ПТСР	— посттравматичний стресовий розлад
РЕБ	— радіоелектронна боротьба
РЄ	— Рада Європи
РНБО	— Рада національної безпеки і оборони України
СБУ	— Служба безпеки України
СЕВ ОВВ	— система електронної взаємодії органів виконавчої влади
США	— Сполучені Штати Америки
ФБР	— Федеральне бюро розслідувань
ФРН	— Федеративна Республіка Німеччина
ЦІМ КІ НГУ	— Центр імітаційного моделювання Київського інституту Національної гвардії України
ШІ	— штучний інтелект
BLM	— Black Lives Matter
CDL-AD	— позначення висновків Венеціанської комісії
CIMIC	— Civil-Military Cooperation, цивільно-військове співробітництво
CoE SP	— Centre of Excellence for Stability Policing, Центр передового досвіду НАТО зі стабілізаційної поліції
COVID-19	— Coronavirus Disease 2019
CSI	— Code de la sécurité intérieure, Кодекс внутрішньої безпеки Франції
DOJ	— Department of Justice, Міністерство юстиції США
ESIM	— Elaborated Social Identity Model, розширена модель соціальної ідентичності
EUAM Ukraine	— European Union Advisory Mission Ukraine, Консультативна місія ЄС в Україні
EUROGENDFO R	— European Gendarmerie Force, Європейські сили жандармерії
FPV	— First Person View, керування від першої особи
GC	— Grand Chamber, Велика палата ЄСПЛ

GPS	— Global Positioning System, глобальна система позиціонування
ID-картка	— ідентифікаційна картка
ISO	— International Organization for Standardization, Міжнародна організація зі стандартизації
NATO	— North Atlantic Treaty Organization, Організація Північноатлантичного договору
NGU	— National Guard of Ukraine, Національна гвардія України
NTOA	— National Tactical Officers Association, Національна асоціація тактичних офіцерів
PLT	— Police Liaison Teams, поліцейські групи зв'язку
RBAC	— Role-Based Access Control, рольове управління доступом
SFS	— Svensk författningssamling, Збірник законодавства Швеції
SOP	— Standard Operating Procedures, стандартні операційні процедури
SOU	— Statens offentliga utredningar, державні офіційні звіти Швеції
SPT	— Special Police Tactics, спеціальна поліцейська тактика
STANAG	— Standardization Agreement, угода НАТО зі стандартизації
UN	— United Nations, Організація Об'єднаних Націй
URL	— Uniform Resource Locator, уніфікований покажчик ресурсу
VBS4	— Virtual Battlespace 4
VR	— Virtual Reality, віртуальна реальність
VR/AR	— Virtual Reality / Augmented Reality, віртуальна реальність / доповнена реальність

ВСТУП

Актуальність теми дослідження Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, поставила перед державою безпрецедентні виклики у сфері забезпечення публічного порядку та захисту конституційних прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану. Введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, неодноразово продовженого, зокрема відповідно до Закону України від 14 січня 2026 року № 4757-IX, зумовило необхідність кардинального переосмислення правових та організаційних засад діяльності силових структур, передусім Національної гвардії України (далі — НГУ), щодо забезпечення охорони громадської безпеки та припинення масових заворушень [1; 3; 7].

Особливої актуальності набуває проблема забезпечення балансу між вимогами оборони та національної безпеки, з одного боку, і збереженням фундаментальних демократичних свобод — з другого. Стаття 39 Конституції України гарантує право на мирні зібрання, яке, відповідно до статті 64 Конституції, не включено до переліку прав, що можуть бути тимчасово обмежені в умовах воєнного стану. Водночас стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII допускає запровадження відповідних обмежень у зв'язку із збройною агресією. Це правове протиріччя потребує наукового осмислення та вироблення практичних механізмів його усунення [1; 3].

Діяльність підрозділів НГУ під час воєнного стану набуває якісно нового виміру. Як гібридна структура — військово-формування з правоохоронними функціями — НГУ одночасно виконує завдання відсічі збройній агресії та забезпечення публічного порядку, протидії диверсійно-розвідувальним групам і забезпечення стабільності в тилкових районах. Наявна нормативно-правова база, що ґрунтується на Законі України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII, не в повній мірі враховує реалії гібридної та

асиметричної війни, зокрема масове застосування безпілотних літальних апаратів, тактику дестабілізаційних інформаційних операцій, а також необхідність чіткого правового розмежування повноважень у прифронтових і тилових районах [2; 3; 29; 44, 62].

Актуальність теми дослідження посилюється нагальною потребою адаптації до умов України міжнародних стандартів забезпечення громадської безпеки під час масових заходів. Практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), Керівні принципи ОБСЄ щодо свободи мирних зібрань, досвід держав — членів НАТО та ЄС — зокрема Канади, США, Швеції, Федеративної Республіки Німеччина, Франції та Великої Британії — формують систему стандартів, імплементація яких в Україні є обов'язковою умовою успішної євроатлантичної інтеграції та повоєнної демократичної реінтеграції. Разом з тим пряме перенесення зарубіжних моделей без врахування специфіки правового режиму воєнного стану в Україні є неприпустимим і потребує наукового опрацювання [3; 18; 21; 34;].

Ступінь наукової розробленості проблеми є недостатнім. У вітчизняній науці адміністративного та конституційного права системні дослідження правового статусу НГУ в умовах воєнного стану, тактики забезпечення публічного порядку під час масових заходів та механізмів адаптації міжнародних стандартів до українських реалій фактично відсутні. Поодинокі праці Кобзаря О. Ф., Ромашка О. М., Титаренка О. О., Шмагайла І. В., Толстоносова Д. Ю., Коломієць Ю. М., Данька В. В. стосуються окремих аспектів проблеми та потребують системного узагальнення і розвитку [1; 3; 30; 52; 33].

Науково-дослідна робота виконана відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері національної безпеки, визначених Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, а також у рамках плану науково-дослідної роботи Київського інституту Національної гвардії України (КІ НГУ)

Метою дослідження є комплексний науково-правовий аналіз нормативно-правових засад діяльності Національної гвардії України щодо забезпечення охорони громадської безпеки та припинення масових заворушень в умовах воєнного стану, розроблення теоретично обґрунтованих і практично прийнятних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики з урахуванням міжнародних стандартів і досвіду держав — членів НАТО та ЄС [3; 34].

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких наукових завдань:

1) здійснити системний аналіз нормативно-правової бази діяльності НГУ щодо забезпечення охорони громадського порядку та припинення масових заворушень у мирний час і в умовах воєнного стану;

2) визначити особливості правового статусу НГУ як гібридної структури, що поєднує військові та правоохоронні функції, та встановити межі розширення її повноважень в умовах воєнного стану;

3) проаналізувати процедури реалізації обмежень на проведення масових заходів та дослідити практику їх застосування у прифронтових регіонах України;

4) дослідити організаційно-правові засади підготовки підрозділів НГУ до виконання завдань в екстремальних умовах, зокрема з використанням симуляційних технологій та методик психологічної підготовки;

5) розкрити зміст і правове регулювання тактики дій підрозділів НГУ щодо патрулювання, деескалації конфліктів та попередження і припинення масових заворушень;

6) здійснити порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду регулювання масових заходів (скандинавська, континентально-європейська, англо-американська, постсоціалістична моделі, стандарти НАТО);

7) визначити оптимальну модель адаптації досвіду держав НАТО для вдосконалення системи забезпечення громадського порядку в Україні та

сформулювати конкретні рекомендації щодо змін до законодавства і відомчих нормативних актів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері забезпечення охорони громадської безпеки та громадського порядку підрозділами НГУ під час проведення масових заходів і припинення масових заворушень в умовах правового режиму воєнного стану.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти, що регулюють діяльність підрозділів НГУ у зазначеній сфері; правозастосовна практика їх реалізації; теоретичні підходи до вдосконалення цього регулювання з урахуванням міжнародних стандартів і досвіду держав — членів НАТО та ЄС [34].

Методологічну основу роботи становить система загальнонаукових та спеціально-правових методів, обраних відповідно до предмета, мети і завдань дослідження.

Порівняльно-правовий метод застосовується при аналізі законодавства та правозастосовної практики Канади, США, Угорщини, Швеції, ФРН, Франції, Великої Британії та Республіки Польща (Розділ 4, Розділ 5) з метою виявлення спільних закономірностей і принципових відмінностей у підходах до регулювання масових заходів в умовах кризових ситуацій.

Формально-юридичний (догматичний) метод використовується при аналізі нормативно-правових актів: Конституції України, Законів України «Про Національну гвардію України» та «Про правовий режим воєнного стану», Постанов Кабінету Міністрів України, відомчих нормативних актів НГУ та МВС, а також міжнародно-правових документів (ЄКПЛ, Керівних принципів ОБСЄ, Основних принципів ООН щодо застосування сили) (Розділ 1, Розділ 3).

Системний метод дозволяє розглянути діяльність НГУ як складову системи сектору безпеки та оборони України в їх взаємозв'язку із ЗСУ, Національною поліцією, СБУ, ДСНС та органами місцевого самоврядування (Розділ 2, Розділ 3).

Історико-правовий метод застосовується при дослідженні еволюції правового регулювання масових заходів у зарубіжних країнах, зокрема трансформації шведської моделі після подій у Гетеборзі 2001 року та реформ у постсоціалістичних державах (Розділ 4).

Емпіричний метод та метод узагальнення практичного досвіду використовуються при аналізі конкретних прикладів реалізації обмежень на проведення масових заходів у прифронтових регіонах України (Харківська, Донецька, Запорізька, Херсонська області) в 2022–2025 роках та практики підрозділів НГУ (Розділ 1, Розділ 3).

Метод контент-аналізу застосовується при дослідженні нормативних актів щодо виявлення прогалин та суперечностей у чинному правовому регулюванні взаємодії НГУ з іншими органами влади (Розділ 2).

Метод моделювання та наукового прогнозування використовується при розробці авторської матриці оцінки ризиків у сфері громадської безпеки та формуванні рекомендацій щодо оптимальної гібридної моделі адаптації зарубіжного досвіду для України (Розділ 3, Розділ 5).

Наукова новизна одержаних результатів

За результатами проведеного дослідження до наукового обігу вводяться або набувають нового змісту такі положення:

Уперше:

- здійснено комплексний порівняльно-правовий аналіз трьох моделей регулювання мирних зібрань у кризових ситуаціях — канадської (демократичний баланс із парламентським контролем), американської (федеративна децентралізована модель із судовим контролем) та угорської (централізована модель з ризиком надмірного обмеження прав) — з розробкою авторської методики оцінки придатності кожної з них для адаптації в Україні;
- обґрунтовано гібридну модель забезпечення публічного порядку в умовах воєнного стану, що поєднує канадський інститут Police Liaison Teams із американською чотирирівневою системою реагування при категоричному уникненні угорської моделі централізованих заборон [3; 28];

- розроблено авторський алгоритм OSINT-моніторингу загроз у сфері громадської безпеки на основі інструментів Maltego та Gephi з матрицею оцінки ризику, що враховує принципи захисту персональних даних (Закон України № 2297-VI) та судово-прокурорського контролю;

- запропоновано систему *de lege ferenda* — конкретні зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8), Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 23, 27, 42), Постанови КМУ № 894 та наказу МВС № 1267 — для законодавчого закріплення диференційованої системи обмежень масових заходів залежно від рівня безпекової загрози.

Удосконалено:

- теоретичне осмислення правового статусу НГУ як гібридної структури, що поєднує військові та правоохоронні функції, та визначення меж розширення її повноважень в умовах воєнного стану на основі принципів законності, необхідності, пропорційності та підзвітності [3];

- класифікацію спеціальних засобів, що застосовуються підрозділами НГУ, шляхом виокремлення нової категорії — засобів протидії БПЛА та радіoeлектронної боротьби — та обґрунтування необхідності їх включення до Постанови КМУ № 1024 як окремого розділу з чіткими правилами застосування в умовах воєнного стану;

- порівняльно-правовий аналіз семи зарубіжних моделей регулювання масових заходів (скандинавська, ФРН, французька, британська, американська, канадська, польська) з розробкою авторської таблиці оцінки адаптивності кожної моделі для України з урахуванням специфіки воєнного стану.

Набули подальшого розвитку:

- наукові підходи до організації психологічної підготовки підрозділів НГУ, зокрема щодо впровадження індивідуальних програм розвитку резиліентності та VR-симуляторів бойових ситуацій, ефективність яких підтверджена емпіричними даними моніторингу 2023–2025 років;

- концепція цивільно-військового співробітництва (СІМІС) стосовно взаємодії НГУ з місцевими органами влади та населенням в умовах воєнного

стану на основі стандартів НАТО (АJP-3.2) та авторської моделі єдиної цифрової інформаційної платформи координації;

— наукове обґрунтування необхідності запровадження спеціального Закону України «Про свободу мирних зібрань» з механізмом диференційованих обмежень відповідно до рівня безпекової загрози та гарантіями судового контролю.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається можливістю їх використання у таких сферах:

у правотворчій діяльності — для підготовки пропозицій щодо внесення змін до законодавства України у сфері регулювання масових заходів, застосування спеціальних засобів, забезпечення громадського порядку та визначення повноважень підрозділів НГУ в умовах воєнного стану;

у службово-бойовій діяльності підрозділів НГУ — для удосконалення алгоритмів дій під час патрулювання, контролю за дотриманням громадського порядку, реагування на несанкціоновані масові заходи, попередження та припинення масових заворушень;

у системі професійної підготовки особового складу НГУ — для розроблення навчальних програм, тактико-спеціальних занять, тренувань, симуляційних вправ і практичних сценаріїв дій в умовах підвищеної небезпеки, гібридних загроз та воєнного стану;

у психологічній підготовці військовослужбовців — для впровадження програм формування стресостійкості, резилієнтності, командної взаємодії, навичок саморегуляції та готовності до дій в екстремальних умовах;

у практиці міжвідомчої взаємодії — для підвищення ефективності координації між Національною гвардією України, Національною поліцією, Службою безпеки України, органами військового управління, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування;

у сфері деескалації конфліктів — для впровадження ненасильницьких методів комунікації з учасниками масових заходів, розвитку підходів «поліції

діалогу», попередження ескалації конфліктів та мінімізації необхідності застосування сили;

у нормуванні застосування спеціальних засобів — для уточнення порядку застосування спеціальних засобів, засобів протидії БПЛА, засобів радіоелектронної боротьби та інших технічних засобів в умовах воєнного стану з дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності;

у науково-дослідній діяльності — для подальших досліджень проблем правового статусу НГУ, забезпечення громадського порядку в умовах воєнного стану, адаптації стандартів НАТО та міжнародного досвіду до українських умов;

у навчальному процесі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання — під час викладання дисциплін, пов'язаних із правоохоронною діяльністю, службово-бойовою діяльністю, адміністративним правом, громадською безпекою, тактикою дій підрозділів НГУ та міжнародними стандартами захисту прав людини.

Апробація результатів дослідження

Основні положення і висновки дослідження пройшли апробацію на науково-практичних заходах, зокрема в рамках регіонального круглого столу «Застосування новітніх технологій, підходів та методів у підготовці військових фахівців» (Київ, 26 вересня 2025 р.), проведеного на базі Київського інституту Національної гвардії України, а також у рамках VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України» (2025 р.).

Структура та обсяг роботи

Науково-дослідна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків та переліку джерел посилань.

Розділ 1 присвячено аналізу нормативно-правової бази діяльності НГУ у мирний час і в умовах воєнного стану та процедурам реалізації обмежень на проведення масових заходів.

Розділ 2 розкриває особливості підготовки підрозділів НГУ — організацію навчального процесу, психологічну підготовку та забезпечення спеціальними засобами.

Розділ 3 присвячено тактиці дій підрозділів НГУ щодо патрулювання, взаємодії з іншими структурами, ненасильницької деескалації та попередження і припинення масових заворушень.

Розділ 4 містить порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання масових заходів.

Розділ 5 присвячено адаптації досвіду країн НАТО для забезпечення громадського порядку в Україні в умовах воєнного стану та розробці відповідних рекомендацій.

РОЗДІЛ 1 НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА В МИРНИЙ ЧАС

1.1. Огляд ключових нормативних актів

Діяльність підрозділів Національної гвардії України (далі - НГУ) щодо забезпечення охорони громадської безпеки та припинення масових заворушень під час масових заходів регулюється комплексом національних та міжнародних нормативно-правових актів. Зазначені акти диференціюються залежно від правового режиму (мирний час чи воєнний стан) і визначають повноваження, порядок дій та межі застосування сили підрозділами НГУ [3; 20; 62].

Нормативно-правові акти, що діють у мирний час

Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Стаття 39 гарантує громадянам право на мирні зібрання, мітинги, походи та демонстрації за умови завчасного сповіщення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. Обмеження цього права можливе виключно за рішенням суду з метою захисту національної безпеки, громадської безпеки, охорони здоров'я населення чи прав і свобод інших громадян. Стаття 44 закріплює свободу об'єднань, що включає право на організацію масових заходів. У мирний час підрозділи НГУ діють у межах цих конституційних гарантій, вимагаючи від організаторів завчасного повідомлення та контролюючи дотримання маршруту й порядку проведення заходу [1; 41].

Закон України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII (зі змінами). Стаття 2 (пункт 3) визначає одним із основних завдань НГУ участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї регулюється статтями 15–17 Закону та Правилами застосування спеціальних засобів, затвердженими постановою Кабінету

Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024. Ці норми дозволяють підрозділам НГУ застосовувати спеціальні засоби для припинення масових заворушень лише за наявності реальної загрози життю, здоров'ю громадян або суспільній безпеці [2; 10; 20].

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) від 7 грудня 1984 року № 8073-X (зі змінами). Стаття 185-1 встановлює адміністративну відповідальність за порушення порядку організації або проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів чи пікетувань. Стаття 185-2 регулює відповідальність за порушення порядку проведення релігійних заходів. Підрозділи НГУ уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення за вказаними статтями [4; 5].

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII (зі змінами) визначає порядок організації та проведення релігійних процесій, молебнів та інших масових релігійних заходів, які потребують узгодження з місцевими органами влади. Підрозділи НГУ забезпечують громадський порядок під час таких заходів [5].

Нормативно-правові акти, що діють під час воєнного стану:

Конституція України (стаття 39 у поєднанні зі статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Під час воєнного стану право на мирні зібрання може бути обмежене без судового рішення, якщо це необхідно для відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки та оборони країни [1; 3].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Стаття 8 прямо передбачає, що Указом Президента України про введення воєнного стану можуть запроваджуватися заходи, зокрема заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів у відповідних регіонах. Такі обмеження реалізуються органами військового управління, військовими адміністраціями, Національною гвардією та Національною поліцією. Приклад чинного регулювання: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в

Україні» (зі змінами та продовженнями, зокрема Указом Президента України від 12 січня 2026 року № 40/2026, затвердженим Законом України від 14 січня 2026 року № 4757-IX) [3; 7].

Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII. Стаття 2 (пункт 3) зберігає завдання щодо забезпечення громадського порядку та припинення масових заворушень. Стаття 2 (пункт 16) додатково передбачає участь НГУ у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, зокрема в реалізації обмежень на проведення масових заходів [2; 3].

Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 185-1, 185-2). У умовах воєнного стану порушення порядку проведення масових заходів набуває додаткового значення як потенційна загроза національній безпеці, що посилює відповідальність правопорушників [3; 4].

Міжнародні нормативні стандарти (застосовуються в обох правових режимах):

європейська конвенція з прав людини (1950 р.), стаття 11: гарантує свободу мирних зібрань, але допускає обмеження в інтересах національної безпеки, громадської безпеки, охорони громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам за умови пропорційності [18];

керівні принципи ООН щодо використання сили та вогнепальної зброї правоохоронними органами (1990 р.): встановлюють стандарти мінімально необхідного та пропорційного застосування сили [20];

Кодекс поведінки для посадових осіб із забезпечення правопорядку (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 р.): визначає етичні та правові принципи діяльності правоохоронних органів, включаючи НГУ [19].

Таким чином, у мирний час пріоритетом є конституційні гарантії прав і свобод, а під час воєнного стану — обмежувальні заходи, передбачені статтею 8 Закону № 389-VIII, що дозволяє підрозділам НГУ оперативно реагувати без судового рішення. Як зазначає Кобзар О. Ф., Ромашко О. М., повноваження підрозділів НГУ щодо припинення масових заворушень в умовах

дії правового режиму воєнного стану мають більш суворий і розширений характер порівняно з мирним часом. Це зумовлено підвищеною загрозою диверсій, цілеспрямованих спецоперацій противника та можливого використання масових заходів для дестабілізації внутрішньої ситуації в державі [1; 3; 33; 35].

У таких умовах діяльність НГУ виходить за межі виключно реактивного реагування на вже виниклі заворушення. Вона передбачає обов'язкове застосування ефективних превентивних заходів, зокрема:

посилене патрулювання та моніторинг потенційно небезпечних територій;

взаємодію з іншими суб'єктами сектору безпеки (Національною поліцією, СБУ, місцевими військовими адміністраціями) [8];

оперативне виявлення та нейтралізацію спроб організації провокацій на ранніх стадіях.

Таке розширення повноважень дозволяє НГУ не лише припиняти масові заворушення, але й попереджати їх трансформацію у загрозу національній безпеці. Водночас реалізація цих повноважень вимагає суворого дотримання принципу пропорційності, законності та мінімально необхідного рівня примусу [2; 3; 10; 33].

Аналогічного погляду дотримується Титаренко О. О., він підкреслює нагальну необхідність актуалізації нормативно-правової бази правоохоронної діяльності підрозділів НГУ з урахуванням сучасних безпекових викликів, що виникли в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. Зокрема, чинне законодавство (Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та відомчі нормативні акти) потребує системних змін для усунення прогалин щодо застосування сили, обмеження прав і свобод громадян, а також чіткого розмежування повноважень у прифронтових і тилових районах. Перспективним напрямом, на думку вченого, є врахування ініційованих законопроектів (зокрема №10311 від 01.12.2023) та адаптація міжнародних стандартів,

насамперед STANAG 2616 (NATO Standard AJP-3.22 Allied Joint Doctrine for Stability Policing), що дозволить ефективніше інтегрувати досвід стабілізаційних заходів і гібридних загроз [2; 3; 20; 29; 31].

Шмагайло І.В. у своїх дослідженнях акцентує увагу на тісному взаємозв'язку правоохоронної та військової функцій НГУ в умовах воєнного стану. Науковець зазначає, що НГУ як гібридна структура (військове формування з правоохоронними функціями) демонструє унікальну адаптивність: її діяльність виходить за рамки класичного реагування на правопорушення і набуває багатовекторного характеру. Правоохоронна діяльність органічно поєднується з оборонними завданнями, включаючи превентивні заходи, протидію диверсійно-розвідувальним групам, забезпечення публічної безпеки в умовах підвищеної загрози терористичних актів і дестабілізації. Такий синтез функцій дозволяє НГУ ефективно виконувати завдання як у зоні бойових дій, так і в прифронтових та тиллових регіонах, водночас вимагаючи постійного вдосконалення нормативного регулювання, цифровізації процесів і розвитку комунікацій з громадськістю для підтримання суспільної довіри [3; 32; 53; 44].

1.2. Процедури реалізації обмежень на проведення масових заходів під час воєнного стану

Реалізація обмежень на масові заходи під час воєнного стану відбувається в чіткій послідовності та передбачає координацію зусиль органів державної влади, військових адміністрацій та підрозділів НГУ [3].

Запровадження заборони. Указ Президента України визначає перелік регіонів (зокрема прифронтових областей – Харківської, Донецької, Запорізької, Херсонської), де забороняються масові заходи. Рішення доводиться до відома військових адміністрацій, які видають відповідні розпорядження. Приклад: Указ Президента України № 64/2022 та розпорядження начальника Харківської обласної військової адміністрації від 24 лютого 2022 року № 2В (зі змінами) про заборону всіх масових заходів у регіоні [7; 44].

Інформування населення. Місцеві військові адміністрації, НГУ та Національна поліція доводять інформацію до громадян через офіційні веб-сайти, засоби масової інформації, гучномовці, листівки та соціальні мережі (зокрема Telegram-канали ОВА) [44; 55].

Контроль за дотриманням обмежень. Підрозділи НГУ здійснюють патрулювання, перевірку документів, моніторинг потенційних місць зібрань (центральні площі, вокзали, адміністративні будівлі). У разі виявлення несанкціонованих зібрань складаються адміністративні протоколи за статтями 185-1 та 185-2 КУпАП [4].

Реагування на порушення. Підрозділи НГУ застосовують ненасильницькі методи деескалації (переговори, попередження), а за необхідності – спеціальні засоби відповідно до статей 15–17 Закону України «Про Національну гвардію України». У разі загрози залучаються спеціальні підрозділи «Омега» [2; 10; 50].

Конкретні приклади реалізації обмежень у прифронтових зонах (2023–2025 рр.) За даними відкритих джерел, у прифронтових регіонах України під час воєнного стану місцеві військові адміністрації запроваджували обмеження на проведення масових заходів через ризики обстрілів, ракетних ударів та диверсій. Підрозділи НГУ разом з Національною поліцією залучалися до забезпечення публічного порядку, патрулювання та реагування на можливі порушення [3; 44].

Харківська область (м. Харків, 2023–2025 рр.) Через близькість до лінії фронту та високий ризик обстрілів Рада оборони Харківської області запровадила обмеження на проведення масових заходів на відкритому просторі (зокрема, з кількістю учасників понад 50 осіб). Заборона діяла у 2023 році, частково пом'якшена у липні 2023-го (дозволено в приміщеннях, що відповідають вимогам безпеки), але обмеження продовжували застосовуватися залежно від безпекової ситуації [44].

Підрозділи НГУ брали участь у патрулюванні населених пунктів, об'єктів критичної інфраструктури та місць масового перебування людей, що є стандартною практикою в прифронтових районах [44].

Донецька область (м. Краматорськ, 2023–2024 рр.) Через високий ризик ракетних ударів та диверсій розпорядженням Краматорської міської військової адміністрації було запроваджено заборону на проведення мирних зборів, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів [44].

У таких умовах підрозділи НГУ та інші силові структури здійснювали патрулювання та моніторинг для запобігання порушенням громадської безпеки.

Роль підрозділів НГУ у реалізації обмежень підрозділи НГУ виконують ключові функції:

- патрулювання (піші та автомобільні патрулі на техніці КрАЗ Cougar, БТР-3);

- координацію дій з Національною поліцією, СБУ та військовими адміністраціями через оперативні штаби;

- деескалацію конфліктів шляхом переговорів;

- застосування спеціальних засобів лише за принципом пропорційності та крайньої необхідності [10].

До основних викликів належать: соціальна напруга через економічні труднощі та обстріли; поширення дезінформації ворожими інформаційними кампаніями; ризик непропорційного застосування сили, що може призвести до судових позовів та міжнародної критики; ресурсні обмеження (недостатня кількість особового складу, дронів, тепловізорів) [20].

Таким чином, чинна нормативно-правова база діяльності НГУ під час воєнного стану (Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», відомчі нормативні акти НГУ та рішення Рад оборони обласних державних адміністрацій) створює досить чіткий алгоритм дій для підрозділів НГУ при виконанні завдань з охорони громадської безпеки, припинення несанкціонованих масових заходів та забезпечення публічної безпеки в прифронтових зонах [2; 3; 44].

Водночас реалізація цих норм на практиці вимагає високого рівня професійної підготовки особового складу НГУ, насамперед — глибокого розуміння та неухильного дотримання принципу пропорційності при

застосуванні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї [10; 20].

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII (статті 15, 17 та 18), військовослужбовці НГУ мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку виключно за умов, передбачених цим Законом, і лише після виконання вимог щодо попередження правопорушників (частина третя статті 15) [2; 10; 20].

Стаття 17 Закону чітко встановлює, що спеціальні засоби застосовуються за виключної необхідності, якщо інші форми попереднього впливу на правопорушників не дали бажаних результатів або коли для виконання службових завдань неможливо застосувати менш інтенсивні заходи. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення та особи правопорушника [10].

Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2017 р. № 1024. «Про затвердження Переліку та правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями НГУ під час виконання службових завдань» спеціальні засоби застосовуються військовослужбовцями НГУ виключно за необхідності, коли інші форми попереднього впливу на правопорушників не дали бажаного результату або коли для виконання службових завдань неможливо застосувати інші, менш інтенсивні заходи. При цьому застосування кожного спеціального засобу має бути пропорційним характеру та ступеню суспільної небезпеки правопорушення, яке необхідно припинити. Військовослужбовці зобов'язані [10]:

заздалегідь попереджати правопорушників про намір застосувати заходи примусу (за винятком випадків, коли таке попередження є неможливим або недоцільним через безпосередню загрозу життю чи здоров'ю);

постійно оцінювати характер загрози, рівень агресивності натовпу, наявність зброї у правопорушників та інші обставини [15];

обирати мінімально необхідний рівень примусу, який достатній для досягнення законної мети;

негайно припиняти застосування сили, спеціальних засобів чи зброї в момент, коли мета досягнута або подальше застосування стає непропорційним чи непотрібним [10; 20].

Умови воєнного стану посилюють значення цього принципу, оскільки підрозділи НГУ часто діють у середовищі підвищеної загрози диверсій, провокацій та спроб дестабілізації громадської безпеки. Тому професійна підготовка особового складу повинна включати не лише технічні навички володіння спеціальними засобами, а й формування правової свідомості, уміння швидко аналізувати ситуацію в динаміці та приймати рішення з урахуванням вимог гуманітарного права та міжнародних стандартів (зокрема, принципів необхідності та пропорційності, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини) [3; 10].

Такий підхід забезпечує баланс між ефективним виконанням завдань з охорони громадської безпеки та недопущенням надмірного обмеження прав і свобод громадян, що є критично важливим для збереження суспільної довіри до гвардійців [2; 3; 10; 33].

Як підкреслює Титаренко О. О., Бита Є. А., перспективним напрямом є подальше удосконалення нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності підрозділів НГУ з урахуванням сучасних викликів воєнного стану, ініційованих законопроектів (зокрема №10311 від 01.12.2023 та інших) та міжнародних стандартів, зокрема STANAG 2616 (NATO Standard AJP-3.22 Allied Joint Doctrine for Stability Policing). Адаптація положень цього стандарту дозволить ефективніше інтегрувати досвід стабілізаційних заходів (Stability Policing), включаючи патрулювання, фільтраційні заходи та забезпечення громадської безпеки на деокупованих територіях, з урахуванням гібридних загроз [3; 29; 31; 54; 43].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ НГУ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ

2.1. Організація навчального процесу: тренування, симуляції, тактичні заняття

Підготовка підрозділів НГУ базується на системному підході, що передбачає інтеграцію теоретичних знань, практичних навичок та оцінки готовності особового складу. Нормативною основою є Закон України «Про Національну гвардію України», Доктрина діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00, грудень 2023 р. зі змінами 2025 р.), а також Настанова з розвитку військових публікацій НГУ (ВКДП НГУ 7-00(07).01) та посібники з службово-бойової діяльності. Науково-методичне забезпечення цього процесу здійснюється через дослідження і розробки науково-дослідної лабораторії з підготовки військ Київського інституту Національної гвардії України (далі - КІ НГУ) [2; 11; 13; 56].

Тренування становлять основу підготовки і включають відпрацювання дій у типових сценаріях масових заворушень (припинення несанкціонованих зібрань) та бойових операцій у воєнний час. Симуляції, зокрема засновані на комп'ютерному моделюванні, є важливим інструментом навчання. Вони дають змогу відтворювати реалістичні умови оперативної обстановки, включаючи вплив змінних факторів, таких як погодні умови, терористичні загрози чи дії противника. Використання таких технологій дозволяє моделювати різні сценарії бойових дій і практикувати прийняття рішень в умовах невизначеності, що значно покращує процес підготовки військовослужбовців до виконання дії за призначенням, що дозволяє відпрацьовувати рішення в умовах невизначеності. Тактичні заняття спрямовані на координацію з підрозділами ЗСУ (охорона тилу, боротьба з диверсійними групами). Безпосередню розробку та впровадження системи імітаційного моделювання бойових дій здійснює Центр імітаційного моделювання (далі - ЦІМ КІ НГУ). Це підвищує щільність

практики, психологічну стійкість, швидкість прийняття рішень та ефективність управління підрозділами [56].

Навчальний процес реалізується у три етапи:

- 1) аналіз вимог до завдання;
- 2) перевірка рівня підготовленості;
- 3) перерозподіл завдань залежно від компетенцій.

Ці етапи науково обґрунтовані в працях науковців КІ НГУ.

Етапи підготовки підрозділів НГУ

Етап підготовки	Нормативна основа	Практична реалізація	Наукове забезпечення (автори, 2022–2025)
Аналіз вимог до завдання	Доктрина діяльності НГУ (2023/2025), ст. 17 Закону	Розробка планів дій для масових заходів та бойових операцій	Титаренко О.О. (політика ВВНЗ щодо ІІІ, 2025, стор. 124)
Перевірка готовності	Настанова з розвитку військових публікацій НГУ	Заліки, тактико-спеціальні навчання	Красовський П.О., Зінченко С.В. (система імітаційного моделювання, 2025, стор. 50–53); Медвідь Ю.І. (ІІІ в підготовці, 2025, стор. 93–97)
Перерозподіл завдань	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Координація з ЗСУ, розподіл сил і засобів	Пугач А.В. (методика фактчекінгу в підготовці офіцерів НГУ, 2025, стор. 128); Кравченко С.А. (Notion як цифрова платформа, 2025, стор. 90)

Ефективність симуляцій підтверджується посібниками КІ НГУ та матеріалами регіонального круглого столу «Застосування новітніх технологій, підходів та методів у підготовці військових фахівців», що відбувся 26 вересня 2025 року в Києві [56].

Зокрема, у роботі Красовського П.О. та Зінченка С.В. «Система імітаційного моделювання бойових дій у Київському інституті Національної гвардії України» детально описано практичне впровадження комплексної системи імітаційного моделювання. Автори підкреслюють, що віртуальне моделювання (зокрема Steel Beasts Pro як базовий тренажер для механізованих і танкових підрозділів, а також елементи VR/AR та VBS4) дозволяє реалізувати повний навчальний цикл: планування операції → репетицію стандартних

операційних процедур (SOP) → виконання в багатокористувацькому режимі → об'єктивний After Action Review (AAR) з фіксацією телеметрії, маркерів подій, журналу рішень і версійності сценаріїв → аналіз та вдосконалення [40; 41].

Steel Beasts Pro забезпечує реалістичну балістику, роботу сенсорів, синхронізацію вогню та маневру, радіообмін, а головне — детальний AAR, який робить оцінку дій курсантів системною та об'єктивною. Це стосується не лише екіпажів, а й взводу, роти та штабних процесів. Автори виокремлюють три ключові складники інтегральної компетентності: психологічний (стійкість до стресу в сценаріях з високим психоемоційним навантаженням), когнітивний (швидкість і якість прийняття рішень) та рефлексивний (здатність аналізувати власні дії через кейс-аналіз). Завдяки цьому система дає зростання щільності практики, об'єктивний AAR, безпечне відпрацювання ризикових епізодів (без реальної загрози життю та техніці) та оптимізацію витрат на навчання [40].

Аналогічні висновки містяться у роботах Медвідь Ю.І. (зокрема в матеріалах того самого круглого столу та пов'язаних дослідженнях). Вона акцентує, що симуляційні технології (Steel Beasts Pro, VR/AR-симулятори та VBS4) підвищують рівень не лише окремих, а й інтегральних компетентностей курсантів і слухачів. Підготовка стає максимально реалістичною та безпечною: курсанти відпрацьовують складні сценарії в 3D-середовищі без ризику для життя, а процес навчання набуває економічної вигідності завдяки зменшенню витрат на бойову техніку, боєприпаси та логістику реальних тренувань. VR/AR-технології дозволяють створювати занурювальне середовище для відпрацювання тактичних дій, командної взаємодії та психологічної стійкості, а VBS4 — моделювати бойові середовища з високою деталізацією місцевості та взаємодією підрозділів [40; 41].

Конкретний кількісний ефект, зафіксований у роботах цих авторів та посібниках КІ НГУ, полягає в тому, що віртуальне моделювання (Steel Beasts Pro, VR/AR, VBS4) підвищує якість прийняття рішень на 25–30 % порівняно з традиційними тренуваннями. Це досягається саме завдяки [40; 41; 56]:

об'єктивному AAR — детальному, відтворюваному розбору дій з даними телеметрії, що дозволяє точно виявляти помилки та коригувати їх у наступних сесіях;

безпечному відпрацюванню ризиків — курсанти можуть багаторазово повторювати критичні епізоди (вогневий контакт, маневр під обстрілом, робота в умовах стресу) без реальної загрози;

оптимізації витрат — зменшенню потреби в реальних польових виходах, паливі, боєприпасах та ресурсоємному обладнанні.

У результаті курсанти отримують стійкі компетентності, а інститут — вимірюваний приріст бойової готовності випускників. Ці висновки інтегровані в навчальні програми КІ НГУ і рекомендовані для поширення в інших вищих військових навчальних закладах НГУ [56].

2.2. Психологічна підготовка до роботи в екстремальних умовах

Масові заворушення, воєнний стан та гібридні загрози (2022–2025 рр.) створюють екстремальні психологічні навантаження на особовий склад НГУ, що безпосередньо впливає на боєздатність підрозділів. Психологічна підготовка стає обов'язковим елементом забезпечення готовності військовослужбовців до дій у таких умовах. Ситуативний аспект управління передбачає формування стресостійкості, командної взаємодії та етичної готовності як ключових компонентів психологічної готовності. Мета дослідження — проаналізувати теоретичні, правові та практичні аспекти психологічної підготовки НГУ до роботи в екстремальних умовах і обґрунтувати її роль у підвищенні боєздатності. Об'єктом дослідження є процес психологічної підготовки особового складу НГУ, предметом — методи формування стресостійкості, командної взаємодії та етичної готовності в умовах воєнного стану та масових заворушень [3; 17].

У процесі дослідження використовувалися такі методи:

Нормативно-правовий метод — для аналізу законодавчих та відомчих актів, що регулюють психологічну підготовку НГУ.

Системний метод — для розгляду психологічної підготовки як складової боєздатності підрозділів.

Порівняльний метод — для зіставлення традиційних і сучасних методик психологічної підготовки.

Узагальнення практичного досвіду — для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення підготовки особового складу НГУ.

Екстремальні умови діяльності НГУ визначаються як ситуація значного психологічного навантаження, що перевищує звичайні адаптаційні можливості людини та вимагає швидкої мобілізації психічних ресурсів (шум, дим, крики, загроза життю, обмежений час на прийняття рішень). *Стресостійкість* — це інтегральна якість особистості, яка включає психофізіологічний, емоційний, когнітивний та мотиваційно-вольовий компоненти і забезпечує збереження працездатності під впливом стрес-факторів. *Психологічна готовність* — стан, що характеризує здатність військовослужбовця ефективно виконувати завдання в умовах невизначеності та ризику. Резилієнтність (психологічна стійкість) розглядається як здатність відновлюватися після психотравмуючих подій. Вітчизняні дослідники Приходько І.І., Колесніченко О.С., Мадегора Я.В. підкреслюють, що в умовах воєнного стану ризик бойового стресу зростає на 40–60 % через кумулятивний вплив факторів гібридної війни. Сутність ситуативного аспекту управління полягає в забезпеченні командної взаємодії та швидкого прийняття рішень у групах. Командна взаємодія формується через розвиток колективної резилієнтності, що дозволяє підрозділу функціонувати як єдине ціле навіть за втрати лідера. Аналіз наукових джерел 2022–2025 рр. (зокрема матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України», 2025) підтверджує, що системний психологічний супровід є необхідним елементом адміністративно-правового статусу НГУ в умовах гібридної війни [3; 16; 17].

Нормативно-правова база психологічної підготовки НГУ ґрунтується на Законі України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII.

Стаття 1 визначає НГУ як військове формування з правоохоронними функціями, призначене для захисту життя, прав і свобод громадян, охорона громадської безпеки і порядку, у тому числі в умовах воєнного стану. Стаття 2 закріплює участь НГУ у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії та виконанні завдань територіальної оборони. Стаття 15 регулює умови застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, вимагаючи дотримання принципів законності, співрозмірності та необхідності [2; 3; 10; 20].

Положення про психологічне забезпечення в НГУ (затверджене наказом МВС України від 08.12.2016 № 1285, зі змінами 2024 р.) та накази Головнокомандувача ЗСУ та МВС щодо морально-психологічного забезпечення (МПЗ) встановлюють обов'язковість психологічної підготовки як складової бойової готовності. Під час воєнного стану (Указ Президента України № 64/2022 та наступні) правове регулювання посилено: запроваджено системний психологічний супровід, декомпресію та реабілітацію. Етична підготовка ґрунтується на принципах Європейської конвенції з прав людини та практиці (далі – ЄСПЛ) щодо застосування сили — заборона тортур, гуманне поводження, дотримання прав людини навіть в умовах масових заворушень. Аналіз нормативних актів свідчить, що психологічна підготовка є не лише психологічним, а й правовим обов'язком, що забезпечує законність дій НГУ [3; 7; 20; 18].

Методи формування стресостійкості включають тренінги з імітацією реальних загроз (шум, дим, крики, елементи бойової обстановки), які реалізуються за посібником «Основи психологічної підготовки військовослужбовців НГУ до службово-бойової діяльності в екстремальних умовах» Колесніченко О.С., Мацегора Я.В., Приходько І.І., 2017 (оновлені видання 2023–2025 рр. НА НГУ). Розвиток командної взаємодії забезпечується груповими вправами та симуляціями на навчально-тренувальних комплексах. Сучасні методики охоплюють віртуальну реальність (далі - VR), програми резиліентності та психологічну декомпресію (посібники ГУ МПЗ ЗСУ

«Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України», 2023) [16; 17; 41; 56].

Згідно з даними комплексних досліджень, проведених у рамках операцій Національної гвардії України в умовах повномасштабної гібридної війни 2022–2025 років, ризик розвитку бойового стресу серед військовослужбовців зріс на 40–60 % порівняно з періодом до 2022 року. Це зростання зумовлене кумулятивним впливом множинних стресогенних факторів: інтенсивним акустичним навантаженням (шум артилерії, дрони-камікадзе), візуально-димовим перевантаженням, постійною загрозою для життя, нестабільністю бойової обстановки та тривалою депривацією базових потреб (сон, відновлення, соціальна підтримка). Емпіричну базу становлять результати моніторингу психоемоційного стану особового складу підрозділів НГУ, проведеного психологічними службами у 2023–2025 рр. (Приходько І.І., 2023). Дослідження показало, що саме поєднання цих факторів призводить до швидшого виснаження адаптаційних резервів організму та переходу від гострого стресу до хронічних психотравматичних станів [17].

Впровадження комплексних програм психічної реабілітації та розвитку резилієнтності в підрозділах НГУ, зокрема з використанням сучасних технологій віртуальної реальності (VR-тренажери моделювання бойових ситуацій), біофідбеку та індивідуальних програм відновлення, дозволило зафіксувати зниження рівня психічних втрат на 25–35 % у порівнянні з показниками 2022 року. Ефект досягнуто завдяки ранній профілактиці, регулярному психологічному супроводу в зоні бойових дій та системній післябойовій реабілітації. Дані підтверджуються відкритими звітами психологічних служб НГУ та результатами науково-практичних конференцій за 2023–2025 роки (Колесніченко О.С., 2024). Зниження втрат спостерігалось як у короткостроковій перспективі (зменшення гострих реакцій на стрес), так і в довгостроковій (зниження частоти переходу до ПТСР та інших психічних розладів) [16; 17; 41; 59].

Дослідження, проведені на базі Національної академії Національної гвардії України, продемонстрували, що впровадження інноваційних методик психологічної підготовки — індивідуальних програм розвитку резилієнтності, тренінгів з біофідбеку, VR-симуляторів бойових стресових ситуацій та технік саморегуляції — сприяє підвищенню ефективності психологічної підготовки на 30–40 % у плані зростання стресостійкості та збереження боєздатності військовослужбовців. Позитивний ефект проявляється в збільшенні часу збереження оптимального психофізіологічного стану під час виконання завдань, швидшому відновленні після стресових епізодів та зниженні частоти психічних зривів. Результати ґрунтуються на емпіричних даних моніторингу підрозділів НГУ за 2023–2025 роки та підтверджуються матеріалами наукових конференцій (Мацегора Я.В., 2025) [14; 16; 17].

Психологічна підготовка НГУ здійснюється через низку традиційних тренінгів і новітніх методик, зокрема ВР і програми резилієнтності [17; 41].

Традиційні методики (2017): включають фізичні імітації загроз, тренінги з розвитку стресостійкості через групові вправи, а також командну взаємодію в симульованих умовах бойових дій [17].

Сучасні методики (2023–2025): полягають у використанні ВР-симуляторів, індивідуальних програм розвитку резилієнтності та біофідбеку для покращення психоемоційного стану [17; 41].

Таблиця порівнює традиційні та сучасні методики психологічної підготовки:

Аспект	Традиційні тренінги (2017)	Сучасні методики (ВР, 2023–2025)
Імітація загроз	Шум, дим, крики (фізична)	ВР-симулятори + фізична імітація
Розвиток резилієнтності	Групові вправи	Індивідуальні програми + біофідбек
Ефективність (за даними)	+15–20 % стресостійкості	+30–40 % (зниження ПТСР)
Правова інтеграція	Загальна	Обов'язкова (накази МВС/ЗСУ)

Для оцінки ефективності психологічної підготовки необхідно встановити чіткі критерії. Рекомендовані критерії:

Рівень стресостійкості: оцінюється за методиками Приходька І.І. та через біофідбек.

Командна згуртованість: визначається через групові вправи на взаємодію та прийняття спільних рішень в умовах обмеженого часу.

Правова готовність: оцінюється через відповідність дій військовослужбовців вимогам міжнародних стандартів прав людини (Європейська конвенція з прав людини, практика ЄСПЛ) [18].

Практичні рекомендації:

1) Впровадити алгоритм психологічного супроводу: передопераційний, оперативний та післяопераційний етапи. Необхідно визначити чітку відповідальність за кожен етап та забезпечити контроль за виконанням.

2) Встановити критерії оцінки ефективності психологічної підготовки: рівень стресостійкості, командну згуртованість, ефективність застосування правових норм у стресових умовах [17].

3) Інтегрувати сучасні методики в бойову підготовку з обов'язковим правовим забезпеченням. Оновлення Положення про психологічне забезпечення НГУ та інші нормативні акти мають відображати ці зміни.

Психологічна підготовка є невід'ємною складовою боєздатності НГУ в умовах масових заворушень і воєнного стану. Теоретико-наукова основа, нормативно-правова база та практичний досвід 2022–2026 рр. підтверджують необхідність системного формування стресостійкості, командної взаємодії та етичної готовності [3; 17].

2.3. Забезпечення спеціальними засобами та обладнанням підрозділів НГУ: нормативно-правові, наукові та практичні аспекти

Забезпечення спеціальними засобами та обладнанням підрозділів НГУ є ключовим елементом виконання завдань з охорони громадської безпеки, громадського порядку та державної безпеки як у мирний, так і воєнний час.

Дослідження цього питання здійснюється з використанням порівняльно-правового, формально-юридичного та системного методів. Наукова складова базується на аналізі доктрини, монографії Толстоносова Д. Ю. та ін., 2023, міжнародних стандартів (Основні принципи ООН 1990) та емпіричних даних. Практична складова ґрунтується на прикладах реального застосування та системі підготовки особового складу [10; 20; 30; 52].

Нормативно-правову основу становить стаття 17 Закону України «Про Національну гвардію України» (у редакції станом на 2026 р.), яка визначає вичерпний перелік підстав застосування спеціальних засобів за виключної необхідності, коли інші форми впливу виявилися неефективними. Перелік та Правила застосування спеціальних засобів затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. У разі залучення НГУ до охорони громадської безпеки застосовуються норми статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» [2; 10].

Уточнено статус законопроекту № 10311: «У 2023–2025 рр. Верховною Радою розглядався законопроект № 10311 ... (zareєстрований у грудні 2023 р., прийнятий за основу у травні 2024 р., рекомендований до другого читання у березні 2025 р.). Зміни спрямовані не на розширення повноважень, а на уніфікацію норм ст. 17 Закону про НГУ з іншими актами щодо виконання завдань у воєнний час (зокрема, протидія БПЛА)» [43].

Постанова № 1024 залишається основним підзаконним актом.

Спеціальні засоби класифікуються за принципом не смертельної дії та цільовим призначенням (контроль натовпу, нейтралізація окремих осіб, обмеження рухомості, протидія транспорту та БПЛА). Повний перелік містить 15 позицій [10; 15].

**Повний перелік спеціальних засобів, що застосовуються
військовослужбовцями НГУ**

Засіб	Умови застосування (ст. 17 Закону про НГУ + ст. 45 Закону про Нацполіцію)	Обмеження (п. 6 Правил + додаткові з п. 8)	Відповідальність
Гумові та пластикові кийки	Контроль натовпу, припинення опору, затримання	Заборона ударів по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку, животу	Дисциплінарна / кримінальна (ст. 424 КК України)
Електрошокові пристрої контактної та контактної-дистанційної дії	Нейтралізація окремих осіб, припинення опору	Без летальних наслідків; заборона щодо вразливих категорій (крім винятків)	Дисциплінарна / кримінальна
Засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо)	Затримання, конвоювання	Не більше 2 годин без послаблення; заборона щодо вразливих категорій	Дисциплінарна / кримінальна
Засоби та пристрої обмеження доступу (захисні бар'єри, турнікети)	Охорона територій, об'єктів	Відповідно до обстановки	Дисциплінарна
Засоби примусової зупинки транспорту	Зупинка транспортних засобів правопорушників	Заборона на мотоциклах, пасажирському транспорті, гірських дорогах	Кримінальна (ст. 424 КК)
Службові собаки та службові коні	Пошук, затримання, контроль натовпу	Відповідно до інструкцій; заборона щодо вразливих категорій	Дисциплінарна
Засоби акустичного та мікрохвильового впливу	Контроль натовпу, нейтралізація	Не прицільно в натовп; заборона щодо вразливих категорій	Кримінальна
Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби	Ідентифікація правопорушників	Відповідно до обстановки	Дисциплінарна
Пристрої, гранати та босприпаси світлозвукової дії	Припинення заворушень	Не в закритих приміщеннях з вибухонебезпечним і речовинами	Кримінальна
Засоби, споряджені гумовими металевими снарядами	Припинення опору	Заборона ударів у вразливі зони	Дисциплінарна / кримінальна

Засіб	Умови застосування (ст. 17 Закону про НГУ + ст. 45 Закону про Нацполіцію)	Обмеження (п. 6 Правил + додаткові з п. 8)	Відповідальність
несмертельної дії Засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії	Припинення заворушень	Не прицільно в натовп (крім винятків)	Кримінальна (ст. 424 КК)
Пристрої для відстрілу спеціальних засобів	Застосування засобів п. 8–11 Переліку	Відповідно до правил	Дисциплінарна / кримінальна
Пристрої, гранати, боєприпаси для руйнування перешкод	Звільнення заручників, розблокування	У виняткових випадках	Кримінальна
Засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами	Прикриття, нейтралізація	Заборона щодо вразливих категорій	Дисциплінарна
Водомети, бронемашини (без штатного озброєння) та інші спецтранспортні засоби	Контроль заворушень, охорона	Відповідно до Закону про НГУ (воєнний час)	Кримінальна

Умови застосування визначені ст. 17 Закону про НГУ: попередження (голосом або гучномовцем, не менш як двічі), надання часу на виконання вимог (крім випадків реальної загрози) та обов'язкове забезпечення домедичної допомоги. Вид, час і інтенсивність залежать від обстановки (п. 4 Правил) [11; 13; 16; 40].

П. 6 Правил встановлює абсолютні заборони щодо вразливих категорій (вагітні, малолітні, особи з інвалідністю, старші), дипломатичних приміщень та вибухонебезпечних об'єктів (крім винятків при збройному нападі). Додаткові обмеження (п. 8) — заборона ударів кийками по вразливих зонах, тривалого застосування кайданків тощо [11; 13; 16; 40].

Міжнародний контекст: Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї (1990) вимагають пропорційності, необхідності та мінімального застосування сили. Практика ЄСПЛ (справи щодо надмірного

застосування сльозогінного газу та кийків під час масових заходів) підкреслює, що порушення пропорційності тягне відповідальність держави (ст. 3, 8 ЄКПЛ). Відповідальність за порушення — дисциплінарна або кримінальна (ст. 424 КК України — перевищення влади) [18; 20].

Порівняння свідчить про вищу спеціалізацію НГУ у правоохоронних функціях порівняно із ЗСУ (які застосовують спецзасоби переважно в бойових умовах). На відміну від Національної поліції (ст. 45 Закону про Нацполіцію), НГУ поєднує військові та поліцейські повноваження, що підтверджується в операціях з охорони об'єктів (дослідження Толстоносова Д. Ю., 2020, та аналіз діяльності НГУ у воєнний період)». «Практичний приклади: під час воєнного стану 2022–2025 рр. підрозділи НГУ застосовували спецзасоби для охорони критичної інфраструктури, протидії диверсійно-розвідувальним групам (ДРГ), стабілізаційних заходів на деокупованих територіях та (за потреби) припинення масових заворушень. Зокрема, понад 500 мобільних і стаціонарних вогневих груп НГУ щоденно протидіють дронам і ракетам (відкриті звіти НГУ). Ефективність не смертельних засобів підтверджена в операціях з охорони об'єктів критичної інфраструктури (за критеріями успішного виконання завдань без застосування вогнепальної зброї та мінімальних втрат серед цивільних), що аналізується в дисертації Толстоносов Д. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020., та відкритих звітах діяльності НГУ у воєнний період» [3; 20; 29; 30; 52; 61; 63; 64].

Підготовка включає технічне освоєння засобів, вивчення Правил, надання домедичної допомоги та сучасні елементи (протидія дронам, РЕБ, інтеграція з БПЛА). Регулюється Наказом МВС України № 1089 від 24.12.2019 «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку» [11; 13; 16; 40].

Серед конкретних викликів, з якими стикаються підрозділи НГУ при застосуванні спеціальних засобів у воєнний час, вирізняються:

технічна невідповідність застарілих засобів новим загрозам — традиційні не смертельні засоби (сльозогінні речовини, гумові кийки, світлозвукові гранати) виявляються неефективними проти масових атак БПЛА та РЕБ, оскільки не забезпечують перехоплення чи нейтралізацію дронів на відстані [11; 13; 16; 40];

правова невизначеність — Постанова № 1024 не містить норм щодо застосування контрдронових систем і засобів РЕБ у контексті припинення правопорушень чи охорони об'єктів, що ускладнює кваліфікацію дій у воєнний час [10];

логістично-організаційні проблеми — обмежені ресурси для швидкої інтеграції нових систем, сумісність з існуючим озброєнням та необхідність постійного оновлення прошивок і тестування в бойових умовах.

Практичні аспекти інтеграції нових засобів яскраво ілюструються діяльністю НГУ у 2024–2026 рр.: у грудні 2024 р. підрозділи отримали новітні системи протидії БПЛА для захисту від ракетних та дронів атак; у березні 2026 р. створено нові бойові підрозділи — полки безпілотних систем, штурмові та окремі полки протиповітряної оборони. Це дозволило сформувати понад 500 мобільних і стаціонарних вогневих груп, які щоденно застосовують FPV-дрони для знищення ворожих БПЛА (за 2024 р. знищено майже 250 розвідувальних і ударних дронів противника вартістю близько 55 млн дол. США). Аналіз показує, що інтеграція відбувається через зворотний зв'язок з українськими виробниками, використання симуляторів у навчанні Національної академії НГУ та поєднання не смертельних засобів з елементами РЕБ, що підвищує ефективність, але вимагає додаткової підготовки особового складу до роботи в умовах інтенсивного радіоелектронного впливу [11; 13; 16; 40].

Глибший аналіз свідчить, що головними проблемами є не лише застарілість Переліку спеціальних засобів, а й системна неготовність нормативної бази до гібридних загроз. Конкретні виклики — це дисбаланс між принципом мінімального застосування сили (ст. 17 Закону про НГУ) та необхідністю швидкої нейтралізації БПЛА, ризик перевищення повноважень

через відсутність чітких правил застосування РЕБ і контрдронових систем, а також недостатня інтеграція нових засобів у систему підготовки (відсутність обов'язкових симуляторів та спільних тренувань з елементами РЕБ) [10; 20].

Практичні аспекти інтеграції нових засобів демонструють як успіхи, так і обмеження. У 2024 році підрозділи НГУ знищили майже 250 розвідувальних і ударних БПЛА противника (123 типу Zala, 75 Supercam, 28 Орлан та понад 20 інших), загальною вартістю близько 55 млн дол. США.

У 2025 році загін спеціального призначення Lasar's Group НГУ збив понад 200 ворожих дронів (Zala, Supercam, Lancet, Shahed, Молнія та інші). Загалом підрозділи НГУ станом на початок 2026 року знищили понад 13 тисяч російських БПЛА типу Zala, SuperCam та Орлан. [11; 13; 16; 40]

Ефективність підтверджується критеріями: виконання завдань з охорони критичної інфраструктури та протидії ДРГ без широкого застосування вогнепальної зброї, мінімальні втрати серед цивільних і високий відсоток нейтралізації повітряних загроз (наприклад, створення понад 500 мобільних і стаціонарних вогневих груп). У березні 2026 року в НГУ сформовано 5 нових полків, зокрема полки безпілотних систем, штурмові полки та окремий полк прикриття повітряного простору, що значно підвищило спроможності з інтеграції БПЛА та РЕБ [20].

Інтеграція відбувається через зворотний зв'язок з українськими виробниками, використання симуляторів у НАНГУ, КІНГУ та поєднання традиційних не смертельних засобів з елементами радіоелектронної боротьби. Однак відставання від гібридних загроз (масове застосування БПЛА та РЕБ) залишається актуальним, що вимагає подальшого оновлення арсеналу [11; 13; 16; 40].

Практичні аспекти інтеграції нових засобів демонструють як успіхи (створення спеціалізованих полків безпілотних систем та ППО у 2026 р., отримання сучасних контрдронових комплексів), так і обмеження: потребу в сумісності обладнання, постійному тестуванні в реальних умовах та фінансово-логістичних витратах. Без вирішення цих викликів ефективність виконання

завдань НГУ знижується, а ризики для цивільного населення та особового складу зростають [11; 13; 16; 40].

Нормативне регулювання є достатньо детальним (*de lege lata*), проте потребує актуалізації з урахуванням нових загроз (дрони, РЕБ, гібридна війна). Науково обґрунтовані пропозиції (*de lege ferenda*):

Внести зміни до Постанови № 1024 — додати контрдронові системи, засоби РЕБ та акустичні комплекси як окремий розділ Переліку з чіткими правилами застосування в умовах воєнного стану [3; 10].

Завершити прийняття законопроекту № 10311 з урахуванням досвіду інтеграції нових засобів у 2024–2026 рр [43].

Розробити нову програму підготовки з обов'язковим використанням симуляторів, інтеграцією БПЛА/РЕБ та спільними навчаннями з виробниками (на рівні наказів МВС/НГУ).

Запровадити обов'язковий моніторинг пропорційності застосування (відповідно до принципів ООН та практики ЄСПЛ) з фіксацією кожного випадку використання контрдронових засобів [18].

2.4. Взаємодія з місцевими органами влади та населенням під час підготовки підрозділів Національної гвардії України

Взаємодія НГУ з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та населенням є одним із ключових елементів підготовки підрозділів до виконання завдань з забезпечення громадської безпеки в умовах масових заворушень та воєнного стану. Теоретично поняття «взаємодія» у цьому контексті визначається як системна, скоординована діяльність суб'єктів, спрямована на досягнення спільної мети шляхом обміну інформацією, ресурсами та узгодження дій [3].

Поняття «цивільно-військове співробітництво» (Civil-Military Cooperation, CIMIC) ґрунтується на стандартах НАТО (зокрема, AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations), де воно трактується як координація та співпраця між військовим командуванням і цивільними акторами (місцевими органами влади,

населенням, громадськими організаціями) для підтримки місії та мінімізації негативного впливу на цивільне середовище. У вітчизняній науковій літературі цивільно-військове співробітництво розглядається як інструмент забезпечення національної безпеки, що поєднує правоохоронні та військові функції НГУ праці С. В. Белая, О. В. Минька, Д. Ю. Толстоносова [30; 52; 60].

Нормативно-правове регулювання взаємодії побудоване за ієрархічним принципом:

Конституція України → Закон України «Про Національну гвардію України» → постанови Кабінету Міністрів України → накази Міністерства внутрішніх справ України → відомчі документи НГУ (доктрини, інструкції) [1; 2].

Аналіз змісту нормативних актів та стан правового регулювання на напрямом дослідження:

1. Конституція України визначає основні принципи взаємодії між державними органами, зокрема між органами влади та силовими структурами. Однак, хоча Конституція і забезпечує загальний правовий каркас, вона не дає чітких механізмів для оперативної взаємодії у випадку гібридних загроз або воєнного стану. Це є прогалиною, оскільки для ефективної координації потрібні більш специфічні норми, які можуть бути закріплені на рівні спеціалізованих законів або підзаконних актів [1; 3].

2. Закон України «Про Національну гвардію України» Цей закон регулює участь НГУ у забезпеченні громадської безпеки та охороні порядку, зокрема під час масових заходів. Проте важливо зауважити, що законодавчий механізм у частині взаємодії з місцевими органами влади потребує оновлення, особливо в контексті цифрової координації. Наразі відсутні чітко визначені процедури для швидкої передачі даних та координації дій в умовах воєнного стану. Це створює затримки у реагуванні на надзвичайні ситуації [2; 3].

3. Постанови Кабінету Міністрів України наприклад, Постанова № 894 від 20 серпня 2021 року визначає основні етапи взаємодії між НГУ та органами

влади. Проте механізм повідомлення, закріплений у пунктах 4–6 цієї постанови, має слабкі місця, оскільки не враховує специфіки гібридних загроз, зокрема в частині своєчасного обміну інформацією та взаємодії в умовах часткової дезінформації. Ось де можна чітко побачити дублювання з іншими правовими нормами, наприклад, з нормами про інформаційну безпеку, які насправді повинні регулювати саме цей аспект [11; 13; 16; 40].

4. Наказ МВС України від 24.12.2019 № 1089 цей наказ визначає організацію охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, однак він не включає механізмів для оперативної цифрової координації з місцевими органами влади. Це одна з прогалин, яка ускладнює ефективність реагування в умовах поточного воєнного стану [3].

5. Доктрина діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00, 2023) хоча Доктрина надає важливі принципи децентралізованого управління та цивільно-військового співробітництва, вона залишає відкритими питання щодо інтеграції цифрових платформ для реального часу. Це прогалини, які на сьогодні потребують нормативного врегулювання для забезпечення оперативності у прийнятті рішень [11; 13; 16; 40].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про Національну гвардію України» підрозділи НГУ зобов'язані брати участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку, у тому числі під час проведення масових заходів. Конкретизацію механізму взаємодії містить Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 р. № 894 «Про затвердження Порядку організації діяльності та взаємодії Національної гвардії з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування з припинення масових заворушень». Згідно з п. 1 Порядку, взаємодія здійснюється через спільну розробку планів дій, визначення стратегічних об'єктів охорони та обмін інформацією. Пункти 4–6 Порядку встановлюють алгоритм повідомлення органів влади не пізніше ніж за дві доби до проведення масових заходів [2].

Доповненням у воєнний час є Наказ МВС України від 24.12.2019 № 1089 «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони

громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України» та Наказ МВС України від 20.07.2016 № 692 (у частині організації охорони об'єктів) [11; 13; 16; 40].

У воєнний час взаємодія регулюється також Доктриною діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00, затверджена наказом командувача НГУ від 22.12.2023 № 1097 зі змінами від 02.09.2025), яка акцентує принципи децентралізованого управління та цивільно-військового співробітництва за стандартами НАТО [11].

Контент-аналіз нормативних актів виявляє прогалину: відсутність чіткого механізму цифрової координації в умовах воєнного стану та гібридних загроз, що знижує оперативність реагування [3].

Практична складова взаємодії включає інформаційні кампанії, залучення громадських організацій, стратегічні комунікації та спільні превентивні заходи.

Аналіз практики 2022–2025 рр. (період дії воєнного стану) свідчить про значне зниження ризиків ескалації конфліктів завдяки превентивним заходам за даними монографічних досліджень Д. Ю. Толстоносова та матеріалів науково-практичних конференцій НГУ [3; 30; 52].

Приклади успішної взаємодії:

Спільні інформаційні акції з місцевими адміністраціями у прифронтових регіонах:

у травні 2022 р. у Харківській області підрозділи НГУ спільно з Харківською ОВА та поліцією провели інформаційно-просвітницькі заходи щодо безпеки населення, що сприяло підвищенню обізнаності мешканців про дії в умовах загрози та знизило рівень соціальної напруги (Харківська ОВА, 2022; ГУНП у Харківській області, 2022) [44; 55].

У серпні 2022 р. у Сумській області за участю НГУ, поліції та Сумської ОДА було організовано евакуацію понад 4 000 цивільних осіб із прифронтових районів, що дозволило зменшити ризики життя громадян та покращити

координацію силових і цивільних служб (Сумська ОДА, 2022; МВС України, 2022) [44].

Повідомлення МВС про евакуацію:

1. Координація з органами місцевого самоврядування під час евакуацій та патрулювання населених пунктів у зоні бойових дій (інтегровані центри цивільно-військової співпраці).

2. Залучення громадських організацій до моніторингу громадської думки та протидії дезінформації в умовах гібридних загроз.

Порівняльно-правовий аналіз з практикою країн НАТО (АЛР-3.2) підтверджує ефективність СІМІС-моделі, яка в Україні реалізується частково через групи цивільно-військового співробітництва НГУ.

Для підвищення ефективності пропонується впровадити єдину цифрову інформаційну платформу координації на базі існуючої Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ).

Аналіз існуючих механізмів і прогалин в нормативно-правовій базі:

Існуючі механізми координації дій між органами влади та підрозділами НГУ через традиційні канали, такі як телефонні комунікації, паперові документи та фізичні зустрічі, мають суттєві обмеження, особливо в умовах воєнного стану. Зокрема [3]:

1. Часова затримка та відсутність інтеграції між системами: Оскільки різні органи влади користуються різними інформаційними системами, відсутня можливість швидкого обміну даними та оперативного прийняття рішень. Це суттєво знижує ефективність координації під час надзвичайних ситуацій [11; 13; 16; 40].

2. Відсутність цифрової координації: Існуючі механізми не забезпечують обмін даними в реальному часі. В умовах гібридних загроз, коли інформаційні канали часто зазнають атак або маніпуляцій, оперативний обмін інформацією стає критично важливим для своєчасного реагування на загрози [11; 13; 16; 40].

3. Прогалини у процедурному регулюванні: Поточні нормативні акти не передбачають чітких механізмів для синхронізованої роботи в умовах

надзвичайних ситуацій, зокрема в разі масових заворушень або в умовах обмеженого доступу до інформації (наприклад, у зонах бойових дій). Це призводить до дублювання зусиль, затримок у прийнятті рішень і втрат часу [11; 13; 16; 40].

Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ) може стати фундаментом для ефективної координації дій у межах взаємодії НГУ з іншими органами влади, місцевими органами самоврядування та громадськими організаціями. СЕВ ОВВ пропонує низку переваг, що дозволяють подолати існуючі прогалини [11; 13; 16; 40]:

1. Оперативний обмін даними в реальному часі: Система дозволяє знизити час, необхідний для отримання важливої інформації, що суттєво підвищує оперативність реагування на надзвичайні ситуації.

2. Інтеграція різних інформаційних платформ: СЕВ ОВВ дозволяє органам влади використовувати єдину цифрову платформу для обміну даними, що забезпечує злагоджену взаємодію всіх учасників процесу, зокрема НГУ, МВС, місцевих органів влади та громадських організацій [11; 13; 16; 40].

3. Планування та моніторинг: Платформа може забезпечити не тільки обмін інформацією, але й допомогти в плануванні та моніторингу заходів безпеки. Це дозволяє передбачити можливі загрози та розробити відповідні превентивні заходи [11; 13; 16; 40].

4. Забезпечення високої ефективності обміну інформацією: СЕВ ОВВ зможе усунути дублювання між різними каналами обміну даними та знизить ймовірність помилок при координації дій.

Впровадження СЕВ ОВВ дозволить:

- скоротити час реагування на 40–50% завдяки використанню оперативного обміну інформацією в реальному часі;

- мінімізувати ризики непорозумінь між органами влади завдяки централізованій платформі для отримання і передачі даних;

- покращити взаємодію між державними і місцевими органами завдяки уніфікації процедур і інтеграції даних із різних джерел.

Практичні рекомендації:

Алгоритм взаємодії:

- 1) планування (спільні наради);
- 2) обмін інформацією (цифрова платформа);
- 3) виконання;
- 4) оцінка результатів.

Таблиця ролей суб'єктів взаємодії:

Суб'єкт	Основні ролі та функції
Органи місцевого самоврядування	Інформування про заплановані заходи, надання даних про об'єкти, залучення громад
НГУ	Забезпечення охорони, превентивні дії, СІМІС-групи
Населення та громадські організації	Участь в інформаційних кампаніях, зворотний зв'язок, моніторинг ситуації
МВС (Національна поліція)	Координація спільних дій, обмін оперативною інформацією

Схема інформаційного обміну (рекомендується візуалізувати у вигляді блок-схеми в додатках роботи):

органи влади → НГУ → платформа → населення (зворотний зв'язок).

Ефективна взаємодія НГУ з місцевими органами влади та населенням є запорукою успішного виконання завдань у сфері забезпечення громадської безпеки. Нормативна база загалом відповідає сучасним викликам, проте потребує нормативного закріплення цифрових механізмів координації для повної адаптації до умов воєнного стану та гібридних загроз [3].

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРИПИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Методи патрулювання та контролю за дотриманням громадської безпеки

Принципова формула діяльності підрозділів:

«законність → необхідність → пропорційність → підзвітність». Цей алгоритм є обов'язковим на кожному етапі — від оцінки обстановки до перевірки документів, застосування технічних засобів, комунікації, деескалації, застосування сили та післяопераційного розбору. Кожна дія має бути прямо передбачена законом, обґрунтованою реальною загрозою, не перевищувати мінімально необхідного рівня втручання та супроводжуватися повною фіксацією для подальшого контролю [20; 50].

Патрулювання та контроль громадської безпеки в умовах воєнного стану здійснюються на підставі:

Конституції України (ст. 3, 19, 34, 39, 92);

Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, зокрема ст. 8 (заходи правового режиму, включаючи перевірку документів у осіб, огляд речей, транспортних засобів тощо в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України — Постанова КМУ № 1456 від 29.12.2021) [3];

Закону України «Про Національну гвардію України»;

Кримінального процесуального кодексу України (ст. 208, 263);

Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку військовими частинами (підрозділами) НГУ (наказ МВС від 24.12.2019 № 1089);

Керівних принципів ООН щодо використання сили та вогнепальної зброї правоохоронними органами (1990) [20];

Доктрини діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00).

Уся діяльність підпорядкована принципу *законність → необхідність → пропорційність → підзвітність*.

Командир підрозділу проводить постійну оцінку за критеріями: рівень загрози, щільність і склад натовпу, характер загроз, стан інфраструктури, прогноз розвитку ситуації. Оцінка фіксується в журналі з обґрунтуванням дій [15].

Режими реагування та порогові індикатори переходу:

Звичайне патрулювання → стабільна обстановка, відсутність ознак провокацій.

Посилене патрулювання → поява ризику провокацій (зростання агресивної риторики в соціальних мережах, скупчення людей, інформація розвідки). Перехід за наказом командира з фіксацією.

Спеціальні дії з локалізації насильницького натовпу → виникнення масових заворушень, сутичок, застосування зброї або загроза життю. Негайний перехід з повідомленням єдиного центру управління [15].

Вибір форми здійснюється за алгоритмом: *оцінка обстановки → режим реагування → призначення складу → моніторинг для переходу*.

Матриця вибору виду патрулювання (з алгоритмом переходу)

Вид патрулювання	Умови призначення та порогові індикатори	Переваги	Межі доцільності	Алгоритм переходу (сценарій)
Піше	Щільний людський потік, центри міст, ринки, вокзали, бомбосховища. Пріоритет — контакт з населенням.	Висока видимість, безпосередній контроль, швидке виявлення радикалізації.	Обмежена територія.	При загрозі ескалації (сутьки, поява зброї) — негайний перехід на змішаний або автомобільний (наказ, фіксація).
Автомобільне	Великі території,	Висока мобільність,	Пішохідні зони.	При стабілізації —

Вид патрулювання	Умови призначення та порогові індикатори	Переваги	Межі доцільності	Алгоритм переходу (сценарій)
	периметри об'єктів, блокпости.	підтримка.		перехід на змішане; при повній локалізації — автомобільне.
Змішане	Змішані зони, потреба в контакті та резерві.	Гнучкість.	Складність координації.	При локалізації — автомобільне; при стабілізації — піше.

Таблиця розподілу відповідальності підрозділів НГУ

Форма патрулювання / завдання	Відповідальний підрозділ	Роль у взаємодії з іншими структурами	Основне оснащення
Піше патрулювання в населених пунктах (центри, ринки, вокзали, бомбосховища)	Військові частини (підрозділи) з охорони громадського порядку (ВЧОГП) НГУ	Координація з Національною поліцією (спільні наряди), місцевою владою; обмін інформацією в реальному часі через єдиний центр	Портативні радіостанції, бодікамери, бронежилети, тепловізори
Автомобільне патрулювання на периметрах стратегічних об'єктів та великих територіях	Механізовані підрозділи підрозділи оперативного призначення НГУ	Взаємодія з ЗСУ, ДСНС для прикриття об'єктів; спільні дії на блокпостах	Броньована техніка (КрАЗ Cougar, БТР), GPS, відеореєстратор и
Контроль на блокпостах та транспортних потоках	Спеціалізовані блокпостові групи (зведені підрозділи НГУ)	Обмін даними з СБУ, Держприкордонслужбо ю, поліцією щодо розшуку; перевірка за Постановою КМУ № 1456	Сканери, дрони, радіозв'язок
Змішане патрулювання та резервне підсилення	Комбіновані тактичні групи (піші + автомобільні)	Підпорядкування єдиному центру управління НГУ; оперативний маневр	Комбіноване оснащення + резервні групи

Алгоритм контролю (законність → необхідність → пропорційність →
підзвітність):

1. Вимога пред'явити документи, що посвідчують особу (паспорт громадянина України, ID-картка, посвідчення водія, військовий квиток, пропуски на об'єкти тощо) — відповідно до ст. 8 Закону про воєнний стан та Постанови КМУ № 1456 [3].

2. Обґрунтована підозра → огляд речей/транспортних засобів з обов'язковим протоколом.

3. Контроль доступу до критичних об'єктів, транспортних потоків, виконання комендантської години та режимних обмежень.

4. Фіксація інцидентів і передача матеріалів до процесуального порядку.

Перевірки проводяться з використанням технологій (сканування, розпізнавання). Неправомірні перевірки тягнуть персональну відповідальність.

Технічні засоби застосовуються за принципом *законність* → *необхідність* → *пропорційність* → *підзвітність*. Дані передаються в реальному часі до єдиного центру управління НГУ для аналізу та рішень.

Засіб	Мета застосування	Можливості та приклади	Обмеження	Фіксація та зберігання
Дрони (ДЛ Mavic 3 тощо)	Моніторинг території, виявлення загроз, пошук прихованих груп під час сутичок	Передача відео в реальному часі, оцінка чисельності натовпу	Не для тотального стеження за приватним життям	Відеозапис з метаданими, зберігання 30 днів (або довше за рішенням суду)
Тепловізори	Виявлення осіб у темряві, на периметрах	Допомога в контролі блокпостів	Обмежене використання в щільній забудові	Логування дій
Відеокамери з розпізнаванням облич	Ідентифікація розшукуваних, контроль доступу	Забезпечення безпеки об'єктах	Лише за наявності загрози національній безпеці	Автоматичне логування, доступ за протоколом

Деескалація — пріоритет (*законність* → *необхідність* → *пропорційність* → *підзвітність*):

раннє виявлення радикалізації (агресивна риторика, символіка);

виокремлення агресивного ядра;

попередження через гучномовці, надання безпечних маршрутів виходу;

залучення переговорників, громадських медіаторів, інформування через соцмережі.

Психологічна підготовка патрульних: Обов'язкова програма включає: розуміння психології натовпу (агресивний, панічний, протестний типи); навички деескалації: активне слухання, емпатія, уникнення провокацій, ненасильницькі методи (переговори, медіація) [50];

управління власним стресом, розпізнавання ранніх ознак ескалації; спеціальні тренінги з психологами НГУ (симуляції конфліктів, рольові ігри). Залучення психологів для післяінцидентної підтримки.

Фіксація, звітність і контроль законності (Гарантії законності та захисту прав людини):

обов'язкова відеофіксація бодікамерами всіх дій;

негайна доповідь про застосування сили;

надання медичної допомоги постраждалим;

післяопераційний розбір: детальний аналіз протягом 24 годин з залученням тактиків і психологів; документування уроків, коригування тактики, проведення додаткових тренувань;

реагування на скарги громадян (включаючи роль Уповноваженого ВРУ з прав людини);

персональна відповідальність командирів за порушення прав людини.

Захист даних: відеоматеріали зберігаються в захищеній системі НГУ з обмеженим доступом (лише за протоколом прокурора/командира). Це забезпечує прозорість і довіру населення.

Підготовка резервних сил: У кожному підрозділі формується резерв (не менше 30 % складу) у стані підвищеної готовності. Резерв проходить ідентичну підготовку і використовується для негайного підсилення при загостренні.

Ефективність оцінюється за метриками (з розбивкою за типами інцидентів):

час реагування;

кількість інцидентів, локалізованих без ескалації / припинених без сили;

- кількість результативних перевірок;
- кількість застосувань сили та травм (ціль — мінімізація);
- рівень відновлення функціонування території;
- рівень співпраці з громадськістю (опитування довіри).

Звіти подаються регулярно до штабу НГУ і використовуються для вдосконалення тактики та підготовки.

Патрулювання та контроль громадської безпеки в умовах воєнного стану є багаторівневим механізмом превенції, локалізації та припинення загроз. Він здійснюється виключно на основі закону, принципу *законність → необхідність → пропорційність → підзвітність*, чіткого розподілу ролей підрозділів, інтеграції технологій, психологічної підготовки, міжвідомчої взаємодії та максимальної мінімізації шкоди для цивільного населення. Дотримання цього алгоритму забезпечує ефективність завдань і юридичну захищеність особового складу [3].

3.2. Організація взаємодії з Національною поліцією та іншими структурами

Взаємодія силових структур посідає центральне місце в системі адміністративно-правового забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII ст. 4 передбачає утворення військових адміністрацій як тимчасових державних органів, які разом із військовим командуванням забезпечують запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури та охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Ст. 18 Закону прямо закріплює порядок взаємодії військового командування та військових адміністрацій з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, а також підпорядкування чи оперативного підпорядкування їм військових формувань та правоохоронних органів (у тому числі підрозділів НГУ, Національної поліції (далі - НПУ та

ДСНС). Конкретний порядок такого підпорядкування визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Застосування цих норм забезпечує єдине командування, оперативність реагування та усунення колізій компетенції в умовах загроз [3; 55].

Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII у ст. 1 визначає НГУ як військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи МВС України. Стаття 2 закріплює основні функції НГУ, а ст. 4 встановлює правові засади її діяльності у взаємодії з НПУ, ЗСУ, СБУ та іншими суб'єктами сектору безпеки [2; 8; 55].

Взаємодія ґрунтується на адміністративно-правових принципах: законності, пропорційності, субсидіарності (залучення додаткових сил лише за умови недостатності ресурсів первинного суб'єкта), єдності управління, розмежування компетенції та відповідальності за прийняті рішення [2; 10; 20; 35].

Співвідношення повноважень у воєнний час:

НГУ — припинення масових заворушень, охорона стратегічних об'єктів, патрулювання зон ризику, силова підтримка (ст. 2 Закону № 876-VII) [2];

НПУ — первинне реагування на адміністративні правопорушення, регулювання дорожнього руху, забезпечення публічного порядку [55];

ЗСУ — охорона тилу та підтримка в зонах бойових дій;

СБУ — контррозвідувальна діяльність, боротьба з диверсіями;

ДСНС — ліквідація наслідків обстрілів, евакуація;

військові адміністрації — регіональна координація (ст. 4, 18 Закону № 389-VIII).

Колізії компетенції усуваються оперативним підпорядкуванням коменданту території та спільними штабами.

Аналіз положень Законів № 389-VIII та № 876-VII, а також наукових підходів (Данько В. В., 2025; Коломієць Ю. М., 2024) свідчить, що ефективна координація забезпечує оперативність реагування та зменшення дублювання функцій в умовах гібридних загроз [2; 3; 36; 37; 51].

Основні механізми:

створення спільних оперативних штабів / комендатур під керівництвом військового командування;

обмін інформацією через захищені канали оперативного зв'язку сектору безпеки;

спільне планування операцій з чітким розподілом ролей;

оперативне підпорядкування сил коменданту території (ст. 18 Закону № 389-VIII).

Блок-схема взаємодії силових структур на регіональному рівні в умовах воєнного стану

Центральний рівень координації
(Генеральний штаб ЗСУ/МВС України)

Оперативний штаб/Комендатура
(НГУ + НПУ + ЗСУ + СБУ + ДСНС + військові адміністрації)

Регіональний рівень виконання (з оперативними підпорядкуванням):
НГУ – припинення масових заворушень, охорона об'єктів, патрулювання;
НПУ – первинне реагування, дорожній рух, публічний порядок; ЗСУ – охорона тилу;
СБУ – контррозвідка;
ДСНС – евакуація та ліквідація наслідків.

Джерело: розроблено автором на основі Законів № 389-VIII, № 876-VII, Постанови КМУ № 894, Наказу МВС № 773 та наукових праць (Данько В. В., 2025; Коломієць Ю. М., 2024) [2; 3; 36; 37; 51].

Уніфікація процедур взаємодії в умовах воєнного стану. Існуючі механізми потребують уніфікації через:

розроблення єдиного міжвідомчого оперативного стандарту (постановою КМУ або наказом Генштабу ЗСУ за погодженням з МВС, СБУ та Міноборони);

запровадження єдиної захищеної цифрової платформи інтеграції з усіма оперативними штабами та місцевими адміністраціями;

обов'язкові щоквартальні командно-штабні навчання з моделюванням гібридних загроз;

внесення змін до Законів «Про Національну гвардію України» та «Про правовий режим воєнного стану» для законодавчого закріплення уніфікованих протоколів [2; 3].

Різне відомче підпорядкування створює ризики затримок, які частково компенсуються оперативним підпорядкуванням коменданту (ст. 18 Закону № 389-VIII). Наукова література (Коломієць Ю. М., 2024; Данько В. В., 2025) підкреслює необхідність єдиних оперативних стандартів для повного врахування специфіки воєнного стану [3; 36; 37; 51].

Правову основу становлять:

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII — спеціальний акт, що визначає координацію через військове командування та військові адміністрації (ст. 4, 18) [3];

Закон України «Про Національну гвардію України» — базовий акт статусу та функцій НГУ (ст. 1, 2, 4) [2];

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 894 — регламентує взаємодію з припинення масових заворушень виключно в мирний час, крім періоду надзвичайного стану, а тому в умовах воєнного стану застосовується обмежено і потребує адаптації [3];

Наказ МВС України від 10.08.2016 № 773 — модель взаємодії НГУ та Національної поліції в мирний час, що може використовуватися лише як загальна основа з пріоритетом норм Закону № 389-VIII [3].

У практиці взаємодія НГУ та СБУ має ключове значення для нейтралізації диверсійних загроз. Згідно з аналізом Коломієць Ю. М. (2024), на деокупованих територіях Харківської та Херсонської областей (2022–2024 рр.) спільні дії НГУ, Національної поліції та СБУ щодо стабілізації оперативної обстановки, фільтраційних заходів, розмінування та протидії колаборантам

дозволили оперативно відновити правопорядок завдяки спільним оперативним нарадам, обміну розвідданими та тактичному підпорядкуванню сил коменданту території (ст. 18 Закону № 389-VIII) [3; 37; 51; 44].

Додатковим прикладом є взаємодія НГУ з ЗСУ та військовими адміністраціями на деокупованих територіях Харківської області (2022р.): спільні дії з охорони тилу, патрулювання та підтримки стабілізаційних заходів забезпечили швидке відновлення публічного порядку. Аналогічно Нацполіція спільно з військовими адміністраціями здійснювала первинне реагування та документування воєнних злочинів (Данько В. В., 2025). У цих випадках оперативні штаби та комендатури забезпечували реальне підпорядкування підрозділів коменданту території відповідно до ст. 18 Закону № 389-VIII. Водночас на початкових етапах операцій 2022р. (Маріуполь, Харківська область) спостерігалися затримки через відсутність уніфікованих каналів зв'язку. Уніфікація протоколів дозволила б уникнути таких затримок шляхом чіткого визначення строків обміну інформацією та критеріїв субсидіарності [3; 29; 36; 44].

Нормативно-доктринальний аналіз та практика застосування норм у воєнний час свідчать про загальну відповідність системи вимогам Закону № 389-VIII, проте потребують удосконалення уніфікації механізмів [3].

Практичні рекомендації:

1. Ініціювати (МВС України спільно з Генеральним штабом ЗСУ та СБУ) розроблення та затвердження Кабінетом Міністрів України міжвідомчого оперативного стандарту реагування на загрози в умовах воєнного стану (постановою КМУ). До розробки залучаються експертні групи МВС, Міноборони, СБУ та наукові установи (термін — 6 місяців від моменту ініціювання). Стандарт має містити алгоритми командування, процедури обміну даними в реальному часі (з інтеграцією всіх штабів), строки рішень, критерії субсидіарності та регіональні моделі. Очікуваний результат — усунення колізій і скорочення часу реагування. Контроль — за Генеральним штабом ЗСУ [3].

2. Запровадити обов'язкові щоквартальні командно-штабні навчання під керівництвом МВС України у співпраці з СБУ та Міноборони. Вони повинні включати моделювання гібридних загроз та перевірку ефективності протоколів оперативної взаємодії. Очікуваний результат — практична готовність до реалізації принципів субсидіарності [2; 10; 20; 35].

3. Створити єдину захищену цифрову платформу для обміну даними в реальному часі з інтеграцією всіх оперативних штабів та місцевих адміністрацій (ініціатива — Кабінет Міністрів України, відповідальний виконавець — МВС України спільно з Генштабом ЗСУ та Державною службою спеціального зв'язку). Очікуваний результат — прозорість і відповідальність [2; 10; 20; 35].

4. Внести зміни до Законів «Про Національну гвардію України» та № 389-VIII (ініціатива — Верховна Рада України) для законодавчого закріплення уніфікованих протоколів та посилення юридичної відповідальності за порушення координації. Очікуваний результат — підвищення ефективності системи [2; 3].

3.3. Використання ненасильних методів деескалації конфліктів

Для забезпечення термінологічної точності та наукової чіткості в підрозділі доцільно розмежувати ключові поняття з посиланням на нормативні акти, судову практику ЄСПЛ та міжнародні стандарти [18]:

Ненасильницька деескалація — система правових, організаційних, комунікативних та психологічних заходів, спрямованих на недопущення переходу мирного зібрання або групового порушення громадської безпеки у фазу масових заворушень із мінімізацією застосування примусу (Stott, C., & Reicher, S., 2025) [15; 50].

Мирне зібрання — реалізація конституційного права громадян на свободу мирних зібрань (ст. 39 Конституції України), яке здійснюється без зброї, без насильства та без порушення громадської безпеки. Практика ЄСПЛ (ЄСПЛ, справа «Шморгунов та інші проти України» (Shmorgunov and Others v. Ukraine),

заяви № 15367/14 та 13 інших заяв, рішення від 21.01.2021, остаточне від 21.04.2021.») підкреслює, що навіть за наявності певних порушень порядку зібрання зберігає статус мирного, доки не переходить у відкрите насильство [1; 23; 18].

Групове порушення громадської безпеки і порядку — колективні дії, що створюють реальну загрозу життю, здоров'ю громадян або суспільній безпеці, але ще не супроводжуються погромами, підпалами чи застосуванням зброї (UN Human Rights Committee, General Comment No. 37, 2020, para. 37) [2; 10; 20; 35].

Масові заворушення — насильницькі дії великої групи осіб, що супроводжуються погромами, підпалами, знищенням майна, застосуванням зброї або інших предметів, якими може бути заподіяна шкода здоров'ю (ст. 294 КК України) [6].

Правомірні дії — здійснення права на мирне зібрання без порушення публічного порядку. *Протиправні дії* — дії, що створюють загрозу громадській безпеці або перешкоджають законній діяльності правоохоронців. Межа між ними визначається моментом переходу до насильства або створення реальної загрози, що вимагає індивідуалізованої відповідальності, а не колективного покарання натовпу (Reicher, S. D., Spears, R., & Postmes, T., 1995; Siracusa Principles, 1984, Principle 54) [15].

Нормативну основу ненасильницької деескалації становлять:

Конституція України (ст. 39) — гарантія свободи мирних зібрань;

Європейська конвенція з прав людини (ст. 11, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997) — принцип пропорційності обмежень (підтверджено практикою ЄСПЛ у справі «Шморгунов та інші проти України») [18; 23; 41];

Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII (ст. 12, 17, 18) — обов'язки щодо забезпечення громадської безпеки, протидії масовим заворушенням та умови застосування сили [2; 20];

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів...» — пріоритет ненасильницьких методів [10];

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII — збереження принципу пропорційності навіть в умовах воєнного стану [3].

Додатковими міжнародними стандартами є:

основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (ООН, 1990, принцип 4) — обов'язок застосовувати ненасильницькі засоби перед силою [20];

загальний коментар № 37 Комітету ООН з прав людини до статті 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (2020) — регулює право на мирне зібрання в умовах збройного конфлікту та надзвичайного стану;

сіракузькі принципи щодо обмеження та відступу від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1984, Principle 54).

Доктрина діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00, затверджена наказом Командувача НГУ від 22.12.2023 № 1097 зі змінами від 02.09.2025 № 981) є головним доктринальним документом НГУ, який визначає основні принципи діяльності, підходи до виконання завдань як складової сектору безпеки та оборони та запроваджує стандарти НАТО (AJP-01). Вона має допоміжний характер щодо законодавства, але безпосередньо взаємодіє з ним: конкретизує положення Закону № 876-VII щодо запобігання конфліктам як окремого стратегічного напрямку діяльності НГУ. На практиці Доктрина застосовується у сценаріях масових заходів через децентралізоване управління (mission command), пріоритет превентивних ненасильницьких заходів, збереження легітимності та ініціативу командирів нижчого рівня для швидкої деескалації без ескалації. У воєнний стан Доктрина інтегрується з Законом № 389-VIII, забезпечуючи баланс між безпекою та дотриманням прав людини [2; 3; 8; 11; 50].

Ненасильницькі методи реалізуються у вигляді чіткого алгоритму, що відповідає принципу поступовості та пропорційності:

1. Встановлення контакту з організаторами або активними учасниками (використання техніки активного слухання).
2. Оголошення законних вимог та роз'яснення правових наслідків.
3. Проведення переговорів та медіації (з елементами перенаправлення емоцій).
4. Створення умов для добровільного припинення протиправних дій та забезпечення безпечних шляхів виходу.
5. Лише після безрезультатності — перехід до примусових заходів.

Реалізація ненасильницьких методів деескалації відбувається на кількох рівнях:

з Національною поліцією України — відповідно до Наказу МВС України від 10.08.2016 № 773 та Постанови КМУ від 20.08.2021 № 894, що визначає механізм спільних дій під час забезпечення громадської безпеки та порядку на масових заходах (спільне планування, обмін інформацією, розподіл зон відповідальності) [2; 10; 20; 35];

з місцевими органами влади та самоврядування — залучення як посередників для переговорів та роз'яснення вимог (Постанова КМУ № 894).

з громадськими організаціями — як незалежними медіаторами для зниження емоційної напруги та підвищення довіри населення (практика спільних діалогів у деокупованих та прифронтових територіях) [44].

Така багаторівнева взаємодія забезпечує комплексний підхід та відповідність принципам community policing, запровадженим за підтримки EUAM Ukraine та EUROGENDFOR.

Практичне застосування ненасильницьких методів деескалації підтверджується як в Україні, так і в міжнародній практиці. В Україні, за підтримки EUAM Ukraine (2024–2025 pp.), Національна гвардія активно впроваджує моделі stability policing та community policing, що включають діалог з громадою під час забезпечення порядку в умовах воєнного стану (зокрема, у

прифронтових областях Дніпропетровської, Харківської та Сумської областей). Приклади успішної взаємодії з місцевими громадами та громадськими організаціями під час евакуації цивільного населення та запобігання потенційним конфліктам на масових заходах демонструють ефективність алгоритму деескалації без переходу до примусу [3; 29; 44; 50].

Міжнародний досвід (Великобританія, Бельгія) показує застосування моделі ESIM у діалоговій поліції: під час масових протестів 2010–2020-х рр. раннє активне слухання та перенаправлення емоцій дозволили уникнути ескалації у 70–80 % випадків (Stott & Reicher, 2025). Порівняння з українською практикою свідчить про потенціал адаптації цих підходів для підвищення легітимності НГУ [15].

Методи ґрунтуються на Elaborated Social Identity Model (ESIM) (Reicher et al., 1995), яка пояснює ескалацію через формування опозиційної ідентичності. У воєнний стан модель ESIM набуває особливого значення для збереження легітимності НГУ (Stott & Reicher, 2025). Доповнює модель Gross, J. J. (2015) [3; 14; 15].

Критерії оцінки ефективності та методологічні аспекти. Ефективність оцінюється за такими вимірюваними показниками:

- кількість випадків врегулювання ситуації без застосування сили;
- співвідношення попереджень та переговорів до примусу;
- кількість травмованих;
- кількість добровільних припинень дій;
- повнота документування.

3.4. Заходи з попередження та припинення масових заворушень

Превентивні заходи — це комплекс правових, організаційних та оперативних дій, спрямованих на виявлення, нейтралізацію та усунення загроз масових заворушень до їх виникнення (ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII) [2].

Припинення масових заворушень — це примусове припинення протиправних дій, які вчиняються одночасно на території однієї або декількох адміністративно-територіальних одиниць і супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель, насильницьким виселенням громадян або опором представникам влади із застосуванням зброї (п. 1 Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 894; ст. 294 Кримінального кодексу України) [6].

Моніторинг відкритих джерел (OSINT) — систематичний збір, аналіз та оцінка інформації з публічних джерел (відкриті Telegram-канали, X (Twitter), Facebook, YouTube-відео, новинні сайти) з метою раннього виявлення загроз [38, 71].

Інформаційна операція — скоординовані дії агресора з поширення дезінформації, спрямовані на дестабілізацію громадської безпеки, провокацію протестної активності та створення умов для масових заворушень.

Ризик у сфері громадської безпеки — ймовірність настання негативних наслідків (масових заворушень) внаслідок впливу загроз (інформаційних операцій) на вразливості соціально-політичної ситуації.

Превентивні заходи є ширшим поняттям, що включає моніторинг відкритих джерел як основний інструмент виявлення інформаційних операцій. Виявлені операції дозволяють оцінити ризик у сфері громадської безпеки за матрицею «ймовірність — наслідки». За результатами оцінки ризику застосовуються превентивні заходи або, у разі їх недостатності, — припинення масових заворушень [2; 10; 20; 35].

Превентивні заходи та припинення масових заворушень становлять пріоритетну функцію НГУ (ст. 2 Закону № 876-VII) [2].

Повноваження НГУ визначаються Законом № 876-VII (ст. 2, 9, 10) та Постановою КМУ № 894 (п. 3–10 Порядку). НГУ є основним суб'єктом припинення масових заворушень. Координація з СБУ та Нацполіцією здійснюється через створення оперативного штабу. Рішення про спеціальну

операцію приймає керівник штабу на підставі аналізу оперативної обстановки та внесення відомостей до ЄРДР за ст. 294 КК України. Керівництво операцією здійснює керівник (заступник) органу військового управління оперативно-територіального об'єднання НГУ. Інші суб'єкти залучаються для спільних дій поліцейського примусу та оперативного супроводу [2; 6].

Межі втручання у права людини встановлюють Конституція України (ст. 39, 64), Закон «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8, 15) та Європейська конвенція з прав людини (ст. 11, 15) [1; 3; 18].

Колізії та прогалини: Постанова КМУ № 894 не містить детальної процедури OSINT-моніторингу та гарантій захисту персональних даних. Ст. 294 КК України не має чітких критеріїв розмежування мирної протестної активності та масових заворушень [6; 9; 38, 71].

Пропозиції змін до Постанови КМУ № 894: додати новий розділ «Порядок проведення OSINT-моніторингу» (суб'єкти, інструменти, гарантії прав людини, обов'язкове документування); запровадити обов'язкову уніфіковану цифрову платформу; встановити механізми судового та прокурорського контролю. Реалізація: етапи — розробка проєкту МВС спільно з СБУ та НГУ, громадське обговорення через портал «Дія» та слухання з залученням громадських організацій, затвердження КМУ; контроль — МВС та РНБО; спостереження — щорічна звітність перед РНБО та ВРУ [38, 71].

Ключовими заходами є розвідка та моніторинг відкритих джерел, превентивна присутність сил, інформування населення про правові наслідки (ст. 185-1, 185-2 КУпАП) та планування багаторівневого реагування [4].

Авторський удосконалений алгоритм включає п'ять етапів (з дотриманням Закону України «Про захист персональних даних» № 2297-VI):

1. Збір відкритих даних — з публічних джерел (Telegram-канали, X, Facebook, YouTube тощо) за ключовими словами та контекстними наративами.

2. Аналіз за допомогою OSINT-інструментів — Maltego (мережевий аналіз зв'язків, виявлення ботоферм через граф зв'язків, однотипний контент, масове поширення з фейкових акаунтів), Gephi (візуалізація графів для оцінки

масштабу та координаті). Синергія: Maltego формує граф і виявляє аномалії, Gephi візуалізує їх для швидкої інтерпретації [38; 57, 71].

3. Оцінка рівня ризику — за матрицею; аналізується частота поширення, кількість аккаунтів, координація дій (ботоферми — однотипний контент, масове поширення; геолокація постів співставляється з регіональною оперативною обстановкою для визначення локального/регіонального рівня загрози). Показники ефективності: точність виявлення (відсоток підтверджених ескалацій), час від виявлення до реагування, частка хибних позитивів [2; 10; 20; 35].

4. Оперативне реагування — посилення патрулювання, превентивна присутність або припинення.

5. Документування, звітність та судовий/прокурорський контроль.

Наукова модель оцінки ризику (авторська адаптація ДСТУ ISO 31000:2018 з урахуванням практики правоохоронних органів). Координація дій оцінюється через мережевий аналіз Maltego (графи зв'язків, виявлення ботоферм). Геолокація інтегрується з іншими факторами для визначення масштабу загрози [57].

Ймовірність / Наслідки	Низькі	Середні	Високі
Висока	Постійний моніторинг	Посилення патрулювання	Спецоперація + припинення
Середня	Інформування населення	Превентивна присутність	Активізація оперативного штабу
Низька	Рутинне патрулювання	—	—

Центр протидії дезінформації при РНБО України у IV кварталі 2025 р. зафіксував понад 85,4 тис. публікацій з деструктивними наративами щодо мобілізації. OSINT-інструменти (Maltego, Gephi та офіційні платформи) дозволяють ефективно виявляти та нейтралізувати такі кампанії, запобігаючи переходу інформаційних операцій у реальні заворушення [38; 57, 71].

Практичні приклади:

виявлення скоординованих фейкових закликів до «масових протестів» проти мобілізації в прифронтових регіонах (Maltego для графів поширення та виявлення ботоферм, Gephi для візуалізації). Після виявлення проводиться оцінка: аналіз закликів на наявність підбурювання до насильства, співставлення з геолокацією та оперативною обстановкою [44; 57];

кампанії щодо «неготовності до зими» та енергетики, що могли спровокувати заворушення. Оцінка результатів моніторингу: порівняння виявлених загроз з реальними інцидентами, скорочення часу реагування.

Критерії розмежування (ст. 294 КК України): насильство над особою, погроми, підпали, знищення майна, захоплення будівель, опір владі із застосуванням зброї. Мирні зібрання (ст. 39 Конституції) не містять цих ознак. Оцінка фактичних обставин: аналіз конкретних дій (заклики до насильства, використання зброї, пошкодження майна), характер гасел (підбурювання), методів організації. Докази: відео/фото, свідчення, OSINT-матеріали [1; 6; 38].

Практика ЄСПЛ: У справі «Vyarentsov v. Ukraine» (№ 20372/11, 11.04.2013) Суд визнав порушення ст. 11 Конвенції через відсутність чіткого та передбачуваного законодавства щодо порядку проведення мирних зібрань. Навіть за ризику заворушень зібрання залишається мирним, якщо організатори не підбурюють до насильства. Обмеження можливе лише за трискладовим тестом (законність, легітимна мета, пропорційність) [2; 10; 20; 35; 18].

Дотримання прав людини: принципи законності, необхідності та пропорційності (трискладовий тест ЄСПЛ). Захист персональних даних (Закон № 2297-VI): моніторинг лише публічних даних; шифрування AES-256, ролевий доступ (RBAC), аудит і логування всіх дій, заборона «мозаїчної деанонімізації». Контроль: прокуратура (нагляд), суд (оскарження). Баланс між правами людини і безпекою забезпечується пропорційністю заходів та судовим контролем [9; 18].

Цифрова платформа OSINT: API-інтеграція; технічні стандарти — шифрування AES-256, RBAC, аудит; етапи перевірки даних — автоматизована

фільтрація + ручний аналіз уповноваженими особами для забезпечення точності та запобігання зловживанням [38, 71].

Практичні рекомендації щодо вдосконалення

1. Уніфікація OSINT-моніторингу: внести до Постанови КМУ № 894 розділ про порядок моніторингу (інструменти, суб'єкти, гарантії). Відповідальні: МВС (головний), СБУ, НГУ. Кроки: розробка проєкту, громадське обговорення через портал «Дія» (електронні консультації, слухання), затвердження КМУ. Спостереження: щорічна звітність перед РНБО та ВРУ [38].

2. Цифрова трансформація: єдина платформа з елементами ІІІ. Безпека: AES-256, RBAC, аудит.

3. Модель оцінки ризиків: запровадити авторську матрицю. Оцінка на практиці: Maltego для аналізу зв'язків і ботоферм, геолокація для локального/регіонального рівня [57].

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ

4.1. Концептуальні основи міжнародного досвіду

Аналіз зарубіжного досвіду здійснюється з використанням порівняльно-правового, формально-юридичного, історико-правового та емпіричного методів. Об'єктом аналізу є законодавство та правозастосовна практика держав Скандинавії (Швеція, Данія, Норвегія), Німеччини, Франції, Великої Британії, США, Канади, Польщі, а також міжнародні стандарти ОБСЄ/Венеціанської комісії та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Предметом дослідження виступають механізми забезпечення балансу між правом на свободу мирних зібрань та необхідністю підтримання громадської безпеки й громадського порядку [21; 18].

Відповідно до ст. 39 Конституції України громадянам гарантується право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Це право кореспондує зі ст. 11 Європейської конвенції з прав людини 1950 р. (ЕКПЛ), яка захищає свободу мирних зібрань і допускає його обмеження лише за умови, що таке обмеження є передбачуваним законом, необхідним у демократичному суспільстві та переслідує легітимні цілі, зокрема «public safety» (громадська безпека) або «public order» (громадський порядок) (ст. 11 § 2 ЕКПЛ). Ключовим є принцип пропорційності: втручання держави має бути необхідним, адекватним загрозі та мінімально обмежувати права. У умовах воєнного стану цей принцип вимагає особливо ретельної оцінки, щоб уникнути надмірного обмеження свободи зібрань через потенційні провокації або терористичні загрози [1; 3; 18].

У національному законодавстві України громадський порядок визначається як система суспільних відносин, що забезпечує недоторканність життя, здоров'я, гідності громадян, власності, а також нормальне

функціонування державних і суспільних інститутів. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», забезпечення та підтримання громадського порядку є одним із ключових завдань поліції. Громадська безпека акцентує на захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від реальних і потенційних загроз насильства, заворушень, тероризму чи інших ризиків (ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») [8].

Детальне термінологічне розмежування: українське законодавство тлумачить «громадський порядок» значно ширше, ніж міжнародні стандарти, оскільки охоплює запобігання не лише серйозним загрозам, але й дрібним правопорушенням (порушення тиші, дрібне хуліганство, адміністративні делікти тощо), які можуть порушувати повсякденне життя громадян. Натомість у практиці ЄСПЛ та *Joint Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly* (OSCE/ODIHR – Venice Commission, 3rd ed., 2020) поняття «public order» і «public safety» виступають як самостійні легітимні цілі обмеження, проте з чітким фокусом саме на серйозних загрозах. Органи влади зобов'язані виявляти толерантність до тимчасових незручностей, якщо зібрання залишається мирним і відсутній загальний насильницький характер. Спорадичні інциденти порушення громадської безпеки не позбавляють зібрання захисту Конвенції, якщо відсутній намір насильства з боку організаторів (*Kudrevičius and Others v. Lithuania* [GC], № 37553/05, § 91–94, 15 жовтня 2015 р.) [21; 34; 46; 18].

Це ширше тлумачення «громадського порядку» в Україні може призводити до надмірного обмеження прав на мирні зібрання, якщо дрібні правопорушення трактуються як підстави для втручання. У контексті адаптації міжнародного досвіду таке розходження вимагає чіткого законодавчого розмежування понять і суворого дотримання принципу пропорційності, щоб уникнути непропорційного обмеження конституційних прав громадян [1].

Масові заходи (*public assemblies*) — це навмисні зібрання кількох осіб у публічно доступному місці з метою спільного вираження поглядів, протесту чи

інших спільних інтересів (статичні або рухомі, заплановані чи спонтанні) [18; 21; 45; 46].

Міжнародні стандарти формують парадигму балансу, де толерантність і пропорційність є ключовими. В українському контексті необхідне чіткіше розмежування широкого «громадського порядку» та вузької «громадської безпеки» для ефективної адаптації зарубіжного досвіду [18; 21; 45; 46].

Порівняльний аналіз враховує не лише рівень втручання поліції, але й культурні, соціально-політичні та економічні фактори. У країнах з високою соціальною довірою (Швеція, Норвегія, Данія — 69–80 % населення довіряють поліції за даними European Social Survey) діалогові моделі працюють ефективніше завдяки культурі консенсусу. Ці країни успішно адаптують їх навіть під час політичної напруги, зберігаючи акцент на комунікації та деескалації [50].

У країнах з низьким рівнем довіри та високою політичною поляризацією (США — довіра близько 43–51 %, Франція) модель діалогу часто виявляється менш ефективною. Політична поляризація та економічні кризи призводять до ескалації. Яскравим прикладом є протести «жовтих жилетів» 2018–2019 рр. у Франції (проти підвищення податків на пальне та пенсійної реформи), де соціально-економічна напруженість і політичні конфлікти зумовили насильницькі зіткнення, незважаючи на елементи діалогу, та критику поліції за надмірне застосування сили [20; 47].

Порівняльний аналіз моделей правового регулювання забезпечення громадської безпеки під час масових заходів

Модель	Рівень втручання	Акцент на діалозі	Ефективність (емпіричні дані та кількісні показники)	Соціально-політичні та культурні фактори	Обмеження для України (воєнний стан)	Авторська оцінка адаптивності
Скандинавська	<i>Низький – середній</i>	<i>Високий</i>	Данія (Event Police): арешти на матчах Danish Superliga ↓ з	Висока довіра (69–80 %), культура консенсусу; низька	Потребує часу на побудову довіри; складно за високої	Найвища для мирних заходів

Модель	Рівень втручання	Акцент на діалозі	Ефективність (емпіричні дані та кількісні показники)	Соціально-політичні та культурні фактори	Обмеження для України (воєнний стан)	Авторська оцінка адаптивності
			714 (сезон 2008–2009) до 99 (сезон 2014–2015); 82 % прихильників в відзначили мирнішу атмосферу, 74 % — покращення діалогу (Havelund et al., 2016)	поляризація	напруги та провокацій	
Континентально-європейська	Середній – високий	Середній	Німеччина: стабільність; Франція: ескалація під час економічних протестів («жовті жилети»)	Соціально-економічна напруженість; політична поляризація	Ризик ескалації через жорсткість	Часткова
Англо-американська	Високий	Низький – середній	Змішані результати (ескалація під час BLM у США)	Політична поляризація; нижча довіра в США	Високий ризик втрати легітимності	Низька
Постсоціалістична (Польща)	Середній	Середній	Адаптація до ЄС-стандартів	Політичний вплив на поліцію	Політична залежність	Середня

Пояснення до таблиці: Дані демонструють, що високий акцент на діалозі та рівні довіри (скандинавська модель) забезпечує найкращі кількісні результати щодо зниження насильства та арештів. У країнах з політичною поляризацією ефективність діалогових підходів суттєво знижується через соціально-економічні фактори. Джерело статистики для Данії: офіційні дані поліції та опитування прихильників (Havelund et al., 2016) [18; 21; 45; 46].

Джерело: складено автором на основі законодавства та емпіричних досліджень.

Скандинавська модель є найбільш збалансованою завдяки високій довірі та культурним факторам. Для України доцільний гібридний підхід, адаптований до воєнного стану [3].

Механізм діалогу складається з трьох етапів: попередній (7–30 днів: оцінка ризиків, узгодження з організаторами), під час заходу (постійний контакт, моніторинг настроїв) та після (аналіз, зворотний зв'язок).

Градуйоване реагування (5 рівнів) залишається без змін.

Гібридний підхід для воєнного стану в Україні: для низькоризикових заходів — превентивний діалог з фасилітацією; для високоризикових (загроза диверсій, провокацій, терористичних атак, політичні конфлікти) — посилені заходи безпеки з обов'язковою оцінкою пропорційності, координацією з Національною гвардією, СБУ та моніторингом ризиків (відеоспостереження, аналіз відкритих джерел, співпраця з правозахисниками) [3].

Конкретні рекомендації *de lege ferenda* (авторський внесок):

закріпити в законах обов'язковий превентивний діалог і критерії градуйованого реагування;

створити підрозділи «діалогової поліції» (неозброєні офіцери, 10–20 осіб на обласне управління);

розробити обов'язкові навчальні програми (не менше 40 годин) з деескалації, психології натовпу та міжнародних стандартів [15; 50];

запровадити механізми моніторингу заходів високого ризику через міжвідомчі групи з використанням відеоспостереження та аналізу відкритих джерел.

Авторська модель (наукова новизна): Для України в умовах воєнного стану оптимальною є ризик-орієнтована модель фасилітації мирних зібрань із диференційованим рівнем поліцейського втручання, яка поєднує превентивний діалог для низькоризикових заходів із посиленими заходами безпеки для високоризикових подій, з обов'язковою оцінкою пропорційності та міжвідомчою координацією.

Індикатори ефективності:

- зниження кількості насильницьких інцидентів та арештів (на 30–50 %);
- зменшення матеріальних збитків (вимірюється через страхові звіти та акти органів місцевого самоврядування);
- підвищення рівня довіри громадськості до поліції (за даними регулярних соціологічних опитувань);
- підвищення само-регуляції натовпу (кількість конфліктів, вирішених без втручання поліції) [15].

4.2. Скандинавська (шведська) модель превентивної поліції

Дослідження скандинавської моделі превентивної поліції є особливо актуальним для України в умовах воєнного стану та суспільної поляризації. Традиційна силова парадигма поліцейської діяльності нерідко призводить до ескалації конфліктів, людських жертв і підриву суспільної довіри до правоохоронних органів. Шведська модель, що ґрунтується на принципах діалогу та превенції, демонструє ефективність альтернативного підходу до підтримання громадського порядку за умови надійного захисту конституційного права на свободу мирних зібрань [1; 3].

4.2.1. Історичні передумови та теоретичні засади моделі

Шведська модель превентивної поліції сформувалася як безпосередня відповідь на системні недоліки силового підходу до управління публічним порядком. Поворотним моментом стали події червня 2001 року в Гетеборзі: під час саміту ЄС жорстке поліцейське реагування на масові протести спричинило серйозні поранення учасників і посадових осіб та широку суспільну критику. Парламентська Комісія Гетеборга (Göteborgskommittén) задокументувала системні хиби в підготовці та тактиці поліції, і її підсумковий звіт (SOU 2002:122) заклав підґрунтя для масштабної реформи [18; 21; 45; 46].

Теоретичною основою реформи стала Elaborated Social Identity Model (ESIM) — удосконалена модель соціальної ідентичності натовпу, розроблена С. Рейхером, Дж. Друпі та К. Стоттом [2, с. 403–415] [15].

Пояснення терміна: ESIM пояснює, що учасники масових зібрань діють раціонально і реагують передусім на дії поліції. Якщо правоохоронці вдаються до недиференційованої сили, це об'єднує натовп у протидію — навіть мирних учасників; натомість цілеспрямований діалог і реальне сприяння зменшують напругу. Відповідно, поліцейська тактика є самостійним чинником, що або ескалує, або деескалує конфлікт [15].

На цій теоретичній основі у Швеції розроблено спеціальну поліцейську тактику (Special Police Tactics, SPT), яка реалізується через чотири ключові принципи.

Ключові принципи спеціальної поліцейської тактики (SPT)

Принцип	Зміст	Механізм реалізації
Knowledge	Максимальне збирання інформації про захід, організаторів, учасників та ризику	Моніторинг, контакти з організаторами до початку акції, розвідувальний аналіз
Differentiation	Розрізнення мирних учасників і потенційних правопорушників; відмова від колективного покарання	Спостереження, аналіз поведінки, індивідуалізована тактична відповідь
Communication	Постійний двосторонній діалог поліції та учасників до, під час і після акції	Спеціальні офіцери-переговорники (поліція діалогу)
Facilitation	Активне сприяння реалізації права на мирні зібрання як першочергова мета	Допомога з маршрутом, координація транспорту, охорона учасників

ESIM і SPT формують концептуальну основу, яка принципово переосмислює роль поліції: з інструменту контролю — на гаранта реалізації конституційного права. Саме ця зміна парадигми є ключовою передумовою ефективності шведської моделі [1; 15].

4.2.2. Нормативна база та порівняльно-правовий аналіз

Шведська правова база містить чіткий позитивний обов'язок поліції сприяти реалізації прав громадян. Закон про публічний порядок (Public Order Act, SFS 1993:1617) встановлює повідомний або дозвільний порядок залежно від типу заходу; обмеження чи заборона зібрання допускається виключно за наявності реальної та конкретної загрози громадській безпеці (ст. 22–24). Закон про поліцію (Police Act, SFS 1984:387) у § 8 прямо зобов'язує правоохоронців

сприяти реалізації прав громадян, діяти пропорційно та вдаватися до примусу лише в мінімально необхідному обсязі [18; 21; 45; 46].

В Україні статтею 39 Конституції гарантовано свободу мирних зібрань за умови завчасного сповіщення органів влади — без обов'язкового отримання дозволу. Закон України «Про Національну поліцію» (ст. 8) закріплює принципи законності, необхідності та пропорційності [1].

Практика ЄСПЛ є важливим нормативним орієнтиром для порівняльно-правового аналізу. Суд послідовно підтверджує, що держава зобов'язана не лише утримуватися від втручання у мирні зібрання, а й активно сприяти їх проведенню [18; 21; 45; 46]:

Oya Ataman v. Turkey (2006) — ЄСПЛ визнав порушення ст. 11 ЄКПЛ, оскільки поліція розігнала мирну демонстрацію виключно через відсутність попереднього повідомлення. Суд наголосив, що держава зобов'язана проявляти певний рівень толерантності навіть щодо несанкціонованих мирних зібрань [18; 26].

Bukta and Others v. Hungary (2007) — підтверджено, що вимога попереднього повідомлення не може автоматично виправдовувати розгін спонтанного мирного зібрання, якщо відсутня реальна загроза суспільному порядку [27].

Kudrevičius and Others v. Lithuania (2015) — Велика палата ЄСПЛ уточнила межі допустимого втручання держави у свободу зібрань: навіть у випадках порушення порядку реакція поліції має бути суворо пропорційною [18].

Primov and Others v. Russia (2014) — ЄСПЛ констатував порушення у зв'язку з непропорційним поліцейським реагуванням та відсутністю реального обґрунтування заборони зібрання [18].

Практика ЄСПЛ підтверджує: навіть у разі процедурних порушень з боку організаторів держава зобов'язана проявляти толерантність до мирних зібрань, якщо вони не створюють реальної загрози громадській безпеці. Це

узгоджується зі шведським принципом *facilitation*, за яким поліція має не лише контролювати, а й сприяти реалізації права на мирне зібрання [18; 21; 45; 46].

Порівняльно-правовий аналіз: Швеція і Україна

Параметр	Швеція	Україна	Проблема / Пропозиція змін
Позитивний обов'язок поліції	§ 8 Police Act: юридичний обов'язок сприяти зібранням	Відсутній; є лише загальні принципи пропорційності	Закріпити в Законі «Про свободу мирних зібрань»
Підстави обмеження	Реальна та конкретна загроза (ст. 22–24 Public Order Act)	Не деталізовано; розмиті критерії в судовій практиці	Визначити «реальну загрозу» як єдину підставу з судовим контролем
Поліція діалогу	Інституційно закріплена; спеціальна підготовка	Відсутня нормативно; є поодинокі практики	Створити підрозділи поліції діалогу; закріпити нормативно
Стандарти підготовки	Обов'язкова підготовка за SPT/ESIM	Відсутня спеціалізована підготовка для масових заходів	Запровадити обов'язкові стандарти через навчальні заклади МВС
Судовий контроль рішень	Обов'язковий попередній контроль заборон	Переважно постфактум, обмежений за строками	Запровадити механізм попереднього судового контролю

Головна відмінність між шведською та українською моделями полягає не лише у нормативному регулюванні, а й у філософії поліцейського втручання. Якщо шведська модель виходить із пріоритету сприяння реалізації права, підкріпленого позитивним юридичним обов'язком, то українська практика досі значною мірою зберігає контрольний і реактивний характер. Практика ЄСПЛ чітко підтверджує, що саме перша модель відповідає стандартам Конвенції [18; 21; 45; 46].

4.2.3. Практичне застосування: порівняльний аналіз і приклади з України

Принципи SPT успішно запроваджені в Швеції, Данії, Норвегії та Великій Британії. У кожній країні модель адаптувалась до національного правового та соціального контексту, зберігаючи спільну ключову характеристику — пріоритет діалогу над силовим реагуванням. В Україні окремі елементи превентивного підходу вже застосовуються, хоча й фрагментарно та без системного нормативного підґрунтя [18; 21; 45; 46].

Позитивні приклади застосування елементів моделі в Україні

Екологічні та правозахисні акції (2020–2023 рр.). Під час низки екологічних маршів і правозахисних акцій у Києві та обласних центрах офіцери поліції завчасно встановлювали контакт з організаторами, узгоджували маршрути, забезпечували охорону без надмірного силового оточення. За даними щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (2021–2023), подібний підхід фіксувався як позитивна практика, що сприяла проведенню акцій без серйозних інцидентів [8, с. 47–52]. Це підтвердило, що навіть фрагментарне застосування превентивних елементів дає вимірюваний ефект [18; 21; 45; 46].

Локальне застосування діалогових практик. В окремих обласних центрах офіцери превенції ситуативно застосовували переговорні техніки під час акцій щодо прав ветеранів та соціальних питань у 2022–2023 роках. Громадська організація «Центр UAP» у своєму моніторинговому звіті за 2023 рік фіксує, що в регіонах, де поліція вступала в попередній діалог з організаторами, кількість скарг на дії правоохоронців була нижчою [9, с. 18] [18; 21; 45; 46].

Негативні приклади та наслідки силового реагування

Акції щодо підвищення комунальних тарифів (2016–2020 рр.). За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, у зазначений період фіксувалися системні випадки надмірного застосування сили під час розгону акцій протесту, що кваліфікувалися місією як порушення статті 21 МПГПШ [3, пункт 43]. Поліція нерідко вдавалася до формування силових кордонів без попереднього діалогу, що призводило до фізичних сутичок, травматизму та зростання потоку скарг [20; 47].

Акції щодо мобілізаційних питань (2022–2024 рр.). За даними Доповіді Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за вересень 2023 року, під час окремих акцій щодо мобілізаційних питань фіксувалися випадки обмеження свободи мирних зібрань, що супроводжувалися скаргами на непропорційні дії правоохоронців [3, пункт 57–59]. Подібні ситуації призводили до ескалації

напруженості та підривали суспільну довіру до поліції в надзвичайно чутливий воєнний час [18; 21; 45; 46].

Порівняльний аналіз українських прикладів демонструє стійку закономірність: там, де застосовувалися елементи превентивного підходу — навіть без системного нормативного підґрунтя — фіксувалося менше інцидентів і скарг. Там, де переважали силові методи без попереднього діалогу, конфлікти ескалювалися, а довіра до поліції знижувалася. Це емпірично підтверджує доцільність системного впровадження моделі [18; 21; 45; 46].

4.2.4. Науково-практична оцінка ефективності

Ефективність моделі SPT підтверджена незалежними дослідженнями. С. Голгерссон у монографічному дослідженні 2010 року, проаналізувавши дані Шведської національної поліції за 2000–2008 роки, встановив, що після системного впровадження SPT кількість насильницьких інцидентів під час публічних зібрань суттєво зменшилася, знизився рівень травматизму як учасників, так і поліцейських, а витрати на операції з підтримання порядку скоротилися [6, с. 191–216] [18; 21; 45; 46].

Британська адаптація моделі також отримала незалежну наукову оцінку. К. Стотт та Г. Горрінгі у дослідженні 2013 року підтвердили, що запровадження принципів SPT безпосередньо корелює з вимірюваним зниженням кількості арештів і випадків застосування сили під час публічних заходів у Великій Британії [7, с. 398–406] [20].

Для України впровадження моделі могло б дати взаємопов'язані ефекти: (1) підвищення рівня суспільної довіри до Національної поліції — стратегічний пріоритет у повоєнний період; (2) зниження ризиків ескалації протестів у чутливому соціальному середовищі воєнного часу; (3) скорочення кількості судових позовів до держави за порушення права на свободу зібрань, що підтверджується аналогічними тенденціями в країнах, що запровадили SPT [18; 21; 45; 46].

Наявна наукова доказова база є достатньою для обґрунтованого висновку про ефективність SPT у зниженні рівня насильства під час публічних зібрань.

Відповідні дані Голгерссона та Стотта й Горрінгі є верифікованими і можуть бути покладені в основу рекомендацій для українського законодавця [18; 21; 45; 46].

4.2.5. Адаптація моделі в умовах воєнного стану: ризики, бар'єри та механізми їх подолання

Впровадження моделі в умовах воєнного стану являє собою специфічний управлінський та правовий виклик. Воєнний стан в Україні передбачає конституційно допустиме обмеження низки прав, включаючи свободу зібрань (ст. 64 Конституції України). Однак обмеження не означає скасування права [1; 3].

Уточнення правового режиму: навіть в умовах воєнного стану будь-яке обмеження свободи мирних зібрань повинне відповідати чотирьом критеріям, закріпленим у міжнародному праві прав людини (зокрема, ст. 4 МПГПП та практиці ЄСПЛ): (1) мати законну мету, визначену законом; (2) бути необхідним у демократичному суспільстві; (3) бути пропорційним конкретній загрозі; (4) не бути дискримінаційним. Таким чином, превентивна модель не суперечить режиму воєнного стану, а є інструментом більш контрольованого, правомірного та суспільно легітимного реагування держави на публічні акції [3; 18].

Специфічні виклики воєнного часу

ресурсні обмеження. Значна частина особового складу поліції залучена до виконання завдань у зоні бойових дій або до охорони критичної інфраструктури, що звужує можливості для масової перепідготовки;

радикалізація протестного середовища. В умовах соціально-економічної напруги та втрат від бойових дій частина протестної активності набуває більш гострого характеру, що підвищує вимоги до навичок переговорників;

Необхідність швидкого реагування. Режим воєнного стану передбачає сценарії з мінімальним часовим вікном між ескалацією та необхідністю силового втручання, що потребує чіткого заздалегідь визначеного алгоритму [3];

ризик використання акцій ворожими агентами. Публічні зібрання можуть використовуватися для дестабілізації; це вимагає посиленого розвідувального компонента (принцип Knowledge).

Матриця ризиків та механізми подолання

Тип ризику	Зміст	Механізм подолання
Політичний	Відсутність інституційної волі; звичка до силових методів	Законодавче закріплення обов'язку; зовнішній парламентський контроль
Соціальний	Недовіра громадян до поліції ускладнює діалог	Спільні тренінги поліції та громади; публічна звітність після кожної акції
Ресурсний	Брак підготовлених офіцерів-переговорників	Поетапне навчання; міжнародна допомога ЄС, ОБСЄ, ЄМПОЛ
Операційний	Ризик передчасного або запізненого застосування сили	Чіткі «червоні лінії» в інструкціях; регулярні навчальні симуляції
Безпековий	Можливість використання акцій ворожими агентами впливу	Посилення розвідувального компонента (Knowledge); координація з СБУ

Алгоритм переходу між фазами діалогу і силового реагування

Критичним питанням практичної адаптації є визначення чіткого алгоритму переходу між фазами. Відповідно до британського National Decision Model, адаптованого до умов SPT, такий перехід має відповідати таким вимогам:

бути заздалегідь регламентований у відомчих інструкціях з конкретними тригерними умовами;

санкціонуватися старшим офіцером за наявності документально зафіксованих підстав;

бути суворо пропорційним характеру та ступеню загрози;

включати обов'язкове подальше службове розслідування кожного випадку застосування сили з публічним звітом [20].

Правовий режим воєнного стану не скасовує ані змістовне ядро права на мирні зібрання, ані міжнародно-правові стандарти пропорційності.

Превентивна модель, адаптована до безпекових реалій воєнного часу, є не лише сумісною з цим режимом, а й забезпечує більш правомірне та передбачуване поліцейське реагування порівняно з безальтернативним силовим підходом [3].

Проведений порівняльно-правовий і функціональний аналіз засвідчує, що шведська модель превентивної поліції є концептуально сумісною з українською конституційно-правовою системою та стандартами ЄСПЛ. Вона може бути адаптована навіть в умовах воєнного стану за умови поетапного, науково обґрунтованого і законодавчо забезпеченого впровадження. На підставі проведеного дослідження пропонуються такі рекомендації [1; 3; 18]:

1. Законодавчий рівень. Ухвалити Закон «Про свободу мирних зібрань», що закріпить: позитивний обов'язок поліції сприяти мирним акціям; поняття «реальна загроза» як єдину підставу для обмежень; механізм попереднього судового контролю рішень про заборону. Ці зміни усунуть ключові правові бар'єри, виявлені у порівняльному аналізі [18; 21; 45; 46].

2. Інституційний рівень. Створити спеціалізовані групи поліції діалогу у підрозділах превенції обласних ГУ НП, починаючи з трьох–п'яти пілотних регіонів. Нормативно закріпити статус, повноваження та порядок підготовки офіцерів-переговорників [55].

3. Освітній рівень. Запровадити обов'язкову підготовку за стандартами SPT/ESIM у навчальних закладах МВС з розробкою відповідних навчально-методичних матеріалів за участю міжнародних партнерів (ЄМПОЛ, ОБСЄ, Conselho Europeu de Polícia) [15; 21].

4. Оперативний рівень. Розробити відомчу інструкцію щодо алгоритму переходу між фазами діалогу і силового реагування, адаптованого до умов воєнного стану, з обов'язковою фіксацією підстав для кожного тактичного рішення [3].

5. Моніторинговий рівень. Запровадити системний збір даних про кількість інцидентів, скарг і рівень довіри громадян після кожної значної публічної акції — для науково обґрунтованої оцінки ефективності реформи.

Послідовна реалізація цих рекомендацій дозволить Україні здійснити перехід від реактивної силової моделі до системного превентивного управління публічним порядком, що є необхідною умовою зміцнення демократичних інститутів і відновлення суспільної довіри у повоєнний період [18; 21; 45; 46].

4.3. Європейський досвід правового регулювання масових заходів: порівняльно-правовий аналіз

4.3.1. Конституційно-правова модель Федеративної Республіки Німеччина

Федеративна Республіка Німеччина є визнаним взірцем конституційного захисту права на мирні зібрання в континентальній правовій традиції. Стаття 8(1) Основного Закону ФРН (Grundgesetz, 1949) закріплює за всіма громадянами право мирно та без зброї збиратися без попереднього повідомлення або дозволу; обмеження щодо зібрань під відкритим небом можуть встановлюватись лише законом або на підставі закону (ст. 8(2) GG). Правозастосовна конкретизація здійснюється Законом про зібрання та ходи (Versammlungsgesetz, редакція від 15 листопада 1978 р., зі змінами). Ключові елементи регулювання [1]:

обов'язкова реєстрація зібрань під відкритим небом за 48 годин до публічного оголошення (§ 14 Abs. 1 Versammlungsgesetz);

заборона носіння зброї, масок, уніформи або одностайного одягу, що слугує вираженням політичних поглядів (§ 17a Versammlungsgesetz);

поліцейський розгін допускається лише як крайній захід — *ultima ratio* — за наявності безпосередньої загрози громадській безпеці або порядку (§ 15 Versammlungsgesetz);

запровадження захищених зон навколо законодавчих органів та меморіалів жертв нацистського режиму (§ 16 Versammlungsgesetz).

Ultima ratio: латинський вираз, що означає «крайній захід»; у поліцейському праві — принцип, за яким застосування сили або розгін є допустимим лише тоді, коли всі інші засоби виявились неефективними [20].

Федеральний конституційний суд ФРН (Bundesverfassungsgericht) у знаковому рішенні у справі Brokdorf (BVerfGE 69, 315, 14.05.1985) встановив, що поліція зобов'язана вживати заходів щодо виокремлення провокаторів, а не розганяти все зібрання, та визначив свободу зібрань як «елемент живого процесу формування демократичної волі» [1].

Значення для України:

Принцип *ultima ratio* та вимога виокремлення правопорушників є безпосередньо прийнятними для закріплення в Інструкції про порядок застосування поліцейських заходів під час масових заходів. Аналогічні норми відсутні у чинному Наказі МВС № 706/2018, що породжує правову невизначеність при прийнятті рішень командирами підрозділів [18; 21; 45; 46].

Практичний приклад:

Під час проведення Маршу рівності в Києві (2021 р.) підрозділи поліції застосовували тактику «кільця» навколо учасників, не вдаючись до розгону попри провокації з боку противників заходу. Цей підхід узгоджується з принципом виокремлення правопорушників та деескалаційною стратегією, хоча нормативно закріплений у внутрішніх розпорядженнях, а не в законі [50].

4.3.2. Централізована адміністративно-поліційна модель Французької Республіки

Французька Республіка застосовує більш централізований підхід до правового регулювання громадського порядку, зумовлений конституційними традиціями унітарної держави та значними повноваженнями виконавчої влади. Правову основу становить Кодекс внутрішньої безпеки (Code de la sécurité intérieure, далі — CSI, 2012): статті L. 211-1 — L. 211-4 регулюють зібрання та заходи; статті L. 212-1 — L. 212-3 визначають повноваження щодо заборони заходів; статті L. 213-1 — L. 213-4 встановлюють відповідальність організаторів [1].

Під час протестів 2023 року (проти пенсійної реформи та у відповідь на загибель Наеля Мерзука) Міністерство внутрішніх справ Франції мобілізувало від 40 000 до 45 000 поліцейських офіцерів.² Активне застосування засобів

спостереження та безпілотних апаратів стало предметом критики Комісара Ради Європи з прав людини.³ [18; 21; 45; 46]

Принцип пропорційності: вимога відповідності між метою поліцейського заходу та засобами його досягнення; надмірне застосування сили вважається порушенням цього принципу незалежно від законності самого заходу [20; 47].

Значення для України:

Французька модель ілюструє ризики надмірної централізації при відсутності ефективного судового контролю. Для України принципово важливим є досвід Conseil d'État, який оперативно переглядає адміністративні рішення префектів щодо заборони заходів. Запровадження аналогічного механізму в адміністративних судах України потребує скорочення строків розгляду справ, що стосуються прав на зібрання [18; 21; 45; 46].

Практичний приклад:

В Україні у 2020–2021 рр. місцеві органи влади видавали розпорядження про заборону окремих акцій протесту, посиляючись на карантинні обмеження. Адміністративні суди скасовували такі рішення, однак — як правило, вже після проведення (або зриву) запланованого заходу. Досвід Франції вказує на необхідність запровадження прискореного судового провадження у справах щодо обмежень права на зібрання [18; 21; 45; 46].

4.3.3. Система градуйованого командування Сполученого Королівства

Сполучене Королівство використовує самобутню модель управління масовими заходами — «золоте, срібне, бронзове» командування (Gold-Silver-Bronze command structure), що забезпечує координацію на стратегічному, тактичному й оперативному рівнях відповідно. Правову основу становить Закон про громадський порядок 1986 року (Public Order Act 1986, sections 11–14A) у редакції Закону про публічний порядок 2023 року (Public Order Act 2023, sections 1–22) [18; 21; 45; 46].

Gold (Золотий рівень): стратегічний рівень командування — відповідає за загальну стратегію та ресурси всієї операції.

Silver (Срібний рівень): тактичний рівень — координує дії підрозділів у межах визначеної стратегії.

Bronze (Бронзовий рівень): оперативний рівень — безпосереднє керівництво особовим складом на місці події.

Розширення обмежувальних повноважень поліції у Законі 2023 року стало предметом критики Об'єднаного комітету з прав людини парламенту Великобританії, який у своєму звіті зазначив ризики невідповідності окремих положень зобов'язанням за ЄКПЛ та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [18].

Значення для України:

Триступенева командна структура є безпосередньо прийнятною для Національної поліції та Національної гвардії. Розмежування стратегічного, тактичного та оперативного рівнів підвищує координацію і знижує ризик хаотичного або надмірного реагування. Введення цієї структури потребує внесення змін до відповідних статутних документів МВС та НГУ [18; 21; 45; 46].

Практичний приклад:

Під час забезпечення порядку на акціях протесту у Харкові (2022 р.) та Одесі (2023 р.) фактично застосовувалась неформальна дворівнева вертикаль: штаб операції та підрозділи на місці. Запровадження офіційної триступеневої структури дозволить уникнути ситуацій, коли командири «бронзового» рівня ухвалюють рішення стратегічного характеру без належних повноважень [18; 21; 45; 46].

Аналіз трьох провідних європейських моделей дозволяє виокремити спільний знаменник — принцип пропорційності та незалежного судового контролю — при суттєвих відмінностях механізмів його реалізації. Для України оптимальним є синтетичний підхід: запозичення принципу *ultima ratio* з німецької моделі, триступеневої командної структури з британської, елементів оперативного адміністративного контролю з французької — з обов'язковим збереженням ефективного судового перегляду [18; 21; 45; 46].

4.4. Північноамериканський досвід правового регулювання масових заходів

4.4.1. Конституційна модель Сполучених Штатів Америки та стандарти NTOA

У США конституційний захист свободи зібрань ґрунтується на Першій поправці до Конституції (First Amendment, 1791), яка забороняє Конгресу обмежувати свободу мирних зібрань та звернення до уряду з петиціями. Суттєвою особливістю є федеративна природа регулювання: основні повноваження у сфері публічного порядку належать штатам і муніципалітетам, що зумовлює значну варіативність підходів [1].

Верховний суд США у справі *Cox v. New Hampshire* (312 U.S. 569, 1941) визнав допустимість вимог попереднього повідомлення за умови їх нейтральності та недискримінаційності. У справі *Snyder v. Phelps* (562 U.S. 443, 2011) підтвердив, що навіть образливі висловлювання на публічних заходах у місцях загального використання підпадають під захист Першої поправки.⁵ [18; 21; 45; 46]

Національна асоціація тактичних офіцерів (NTOA) розробила «Стандарти акредитації підрозділів громадського порядку» (Civil Disturbance Unit Accreditation Standards, 2021). Принципово важливо: стандарти NTOA є добровільними галузевими рекомендаціями (best practices), а не нормативно-правовими актами, і тому мають нижчу юридичну силу порівняно з рішеннями ЄСПЛ чи нормами ЄКПЛ.⁶ Стандарти передбачають триступеневу класифікацію: базовий (Tier 1), проміжний (Tier 2) та просунутий (Tier 3) рівні підготовки й оснащення підрозділів [18].

Значення для України:

Американський досвід демонструє важливість конституційного захисту свободи зібрань як безпосередньо діючої норми, що обмежує дискрецію поліції. Триступенева класифікація підрозділів NTOA є методично корисною для диференціації стандартів навчання в системі МВС України — від базової

підготовки дільничних офіцерів до спеціалізованого вишколу підрозділів оперативного реагування [1].

4.4.2. Канадська модель громадсько-орієнтованої поліції

Правову основу на федеральному рівні становить Кримінальний кодекс Канади (Criminal Code, R.S.C. 1985, с. С-46), статті 63–67 щодо незаконних зібрань і заворушень, а також провінційні акти й муніципальні статuti. Канадська модель community policing передбачає тісну координацію між організаторами, поліцією та органами місцевого самоврядування ще на стадії планування заходу [6; 28].

Досвід організації забезпечення порядку під час Зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері продемонстрував ефективність попередньої комунікації з організаторами для уникнення конфліктів. Натомість протести руху «Freedom Convoy» в Оттаві (2022 р.) виявили межі моделі в умовах тривалої організованої блокади: врешті-решт були задіяні повноваження за Законом про надзвичайні заходи (Emergencies Act, 1988) — безпрецедентний крок, що є предметом тривалої правової дискусії. [28]

Значення для України:

Канадський досвід ілюструє як переваги превентивної моделі координації, так і її межі в умовах організованого порушення громадського порядку. Розробка в Україні стандартних протоколів взаємодії поліції з організаторами заходів на стадії планування — практичний крок, що не потребує законодавчих змін і може бути реалізований на рівні наказів МВС [28].

Практичний приклад:

Практика Національної поліції України з 2019 р. включає попереднє узгодження маршрутів великих ходів (Day of Dignity 2021, Прайд 2023) з організаторами. Однак ця практика є несистемною — залежить від ініціативи конкретних керівників, а не від затверджених протоколів. Канадська модель пропонує рамкову структуру для інституалізації такого підходу [28].

Північноамериканський досвід демонструє принципову відмінність між конституційно орієнтованим (США) та громадсько орієнтованим (Канада) підходами. Спільним є наголос на судовому захисті права на зібрання. Для України найбільш релевантними є: прямодіючий конституційний захист та диференціація рівнів підрозділів (США), координаційні протоколи між поліцією та організаторами (Канада) [1; 28].

4.5. Міжнародно-правові стандарти та керівні принципи

4.5.1. Стандарти ОБСЄ щодо свободи мирних зібрань

ОБСЄ у співпраці з Венеціанською комісією Ради Європи розробила «Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань» (Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, 3-тє видання, 2019, CDL-AD(2019)021-e). Цей документ має характер *soft law* — він є авторитетним орієнтиром, проте юридично не обов'язковим, на відміну від рішень ЄСПЛ [21; 46; 18];

Soft law (м'яке право): міжнародні документи — декларації, керівні принципи, рекомендації — які не мають обов'язкової юридичної сили, але є авторитетними орієнтирами для держав і судів.

Основні принципи Керівних принципів ОБСЄ: свобода мирних зібрань є фундаментальним правом, яке підлягає активному захисту (§ 1.1); зібрання вважається мирним навіть за відсутності повідомлення, якщо поведінка учасників є ненасильницькою (§ 2.2); органи влади зобов'язані сприяти проведенню зібрань (§ 4.1); обмеження мають відповідати критеріям необхідності, пропорційності та недискримінаційності (§ 5.3–5.5) [18; 21].

4.5.2. Практика Європейського суду з прав людини

Рішення ЄСПЛ є юридично обов'язковими для держав-членів Ради Європи на підставі статті 46 ЄКПЛ — це кардинально відрізняє їх від документів ОБСЄ та стандартів НТОА. Суд виробив системне тлумачення статті 11 ЄКПЛ, що гарантує свободу мирних зібрань. Ключові позиції [18; 21]:

Bukta and Others v. Hungary (no. 25691/04, 2007, § 36): розгін демонстрації лише через відсутність повідомлення є непропорційним обмеженням [27];

Lashmankin and Others v. Russia (nos. 57818/09 et al., 2017, §§ 404–432): надмірно обмежувальні правила щодо місць проведення демонстрацій порушують ст. 11 [24];

Oya Ataman v. Turkey (no. 74552/01, 2006, §§ 36–42): держава має позитивний обов'язок — не лише утримуватись від втручання, але й активно забезпечувати умови для реалізації права на зібрання [26].

Значення для України:

Рішення ЄСПЛ у справі *Shmushkovych v. Ukraine* (no. 16226/09) встановило порушення Україною статті 11 ЄКПЛ. Ця прецедентна практика є безпосередньо обов'язковою для України та має бути врахована як під час законотворчості, так і при виробленні внутрішніх інструкцій МВС. Відповідність рішенням ЄСПЛ — не лише юридичний обов'язок, але й критерій оцінки євроінтеграційного прогресу України [18].

Слід чітко розмежовувати юридичну силу задіяних джерел: рішення ЄСПЛ — обов'язкові для України; Керівні принципи ОБСЄ — авторитетний *soft law*; стандарти НТОА — добровільні галузеві практики; доктрини НАТО — внутрішні стандарти Альянсу. Ігнорування цієї ієрархії при реформуванні національного законодавства є методологічною помилкою з практичними правовими наслідками [21; 60; 18].

4.6. Досвід НАТО у сфері стабілізаційної поліції

Концепція стабілізаційної поліції НАТО не є класичною моделлю регулювання мирних зібрань у мирний час: вона стосується передусім постконфліктного середовища та кризових операцій. Проте для України в умовах правового режиму воєнного стану цей досвід набуває безпосередньої практичної значущості, оскільки демонструє механізми координації між військовими, поліцейськими та безпековими структурами під час підтримання громадського порядку в надзвичайних ситуаціях [3; 29].

4.6.1. Концепція *Stability Policing* та її правова основа

НАТО визначає стабілізаційну поліцію як «поліцейську діяльність, спрямовану на підтримку або тимчасову заміну місцевих поліцейських сил з метою відновлення громадського порядку і безпеки». Правову основу становить Союзницька спільна доктрина АJP-3.22 (Edition B, Version 1, 2016, р. 1-1). Концепція передбачає розгортання поліцейських сил у кількості 1 000–4 000 офіцерів протягом 30 днів [29].

4.6.2. Інтеграція військових та поліцейських функцій

Відповідно до АJP-3.22 (розділ 2), поліцейські компоненти в операціях з підтримання миру виконують три функції: розслідування злочинів; забезпечення громадського порядку (public order policing); розвідувально-орієнтовані заходи щодо відновлення стабільності (intelligence-led policing). Практична координація здійснюється через Центр передового досвіду НАТО зі стабілізаційної поліції (CoE SP, Вічена, Нідерланди) [29].

Значення для України:

В умовах воєнного стану досвід НАТО є безпосередньо застосовним для розмежування і координації повноважень Національної поліції та Національної гвардії при забезпеченні публічного порядку. Зокрема, розмежування між «відновленням порядку» та «розслідуванням злочинів» є принциповим для уникнення конфліктів юрисдикції в деокупованих та прифронтових районах [3; 44].

Практичний приклад:

Після звільнення Херсона (листопад 2022 р.) та Харківської області (вересень 2022 р.) виникала проблема паралельного функціонування підрозділів НП, НГУ та СБУ без чіткого розмежування повноважень. Досвід НАТО з координаційних механізмів міг би бути використаний для розробки тимчасових положень про управління публічним порядком у звільнених населених пунктах [44; 55].

Досвід НАТО у сфері стабілізаційної поліції є спеціалізованим ресурсом для умов кризового управління, а не загальною моделлю регулювання мирних зібрань. Для України актуальними є механізми міжвідомчої координації та

розвідувально-орієнтовані підходи, що можуть бути адаптовані до умов воєнного стану зі збереженням гарантій прав людини [3; 29].

4.7. Досвід Республіки Польща як приклад постсоціалістичної трансформації

Республіка Польща є показовим прикладом адаптації стандартів Ради Європи та ЄС у державі з постсоціалістичним минулим. Правову основу становить Закон про зібрання (*Prawo o zgromadzeniach*, Dz.U. 2015 poz. 1485, у редакції 2017 р.): статті 7–9 визначають процедуру повідомлення, статті 20–26 — повноваження поліції та підстави для обмежень. Закон передбачає багаторівневу систему реагування: від механізмів діалогу до залучення спеціалізованих підрозділів [18; 21; 45; 46; 61, 62].

Конституційний Трибунал Польщі у рішенні К 44/07 (2008) підтвердив, що законність зібрання не може оцінюватись виключно на підставі відсутності повідомлення. Водночас польський досвід 2016–2020 рр. засвідчив ризики: норми про пріоритет «циклічних зібрань» (державних маршів) стали предметом критики Венеціанської комісії (CDL-AD(2017)012) та ОБСЄ/БДПЛ щодо дискримінаційного характеру. [1; 21; 46]

Значення для України:

Польський досвід ілюструє, що нормативна рецепція стандартів ЄС є необхідною, але не достатньою умовою реального захисту свободи зібрань — правозастосування може нівелювати навіть якісно написані норми. Для України це застереження щодо ризику, коли закон про масові заходи формально відповідає стандартам ОБСЄ, але адміністративна практика залишається обмежувальною [21].

Практичний приклад:

В Україні у 2021–2024 рр. органи місцевого самоврядування та поліція в окремих містах фактично встановили неформальну практику «погодження» заходів, попри відсутність такої вимоги в законі. Польський досвід 2016–2020

пр. демонструє, що подібні практики можуть легалізуватись через підзаконні акти, якщо не передбачено дієвого механізму контролю [18; 21; 45; 46].

Порівняльна характеристика зарубіжних моделей забезпечення публічного порядку під час масових заходів

Країна / модель	Тип моделі	Сильна сторона	Основний ризик	Що адаптувати Україні
ФРН — конституційна	Конституційно-правова (судовий контроль)	Найвищий захист права на зібрання; принцип ultima ratio	Складність і тривалість судового оскарження	<i>Принцип ultima ratio; заборона розгону без незаконної поведінки учасників</i>
Франція — централізована	Адміністративна з потужними виконавчими повноваженнями	Швидка мобілізація ресурсів; оперативне реагування	Ризик надмірного застосування сили; критика ЄСПЛ	<i>Адміністративний контроль із судовою противагою (Conseil d'État)</i>
Велика Британія — Gold-Silver-Bronze	Градуйоване командування (3 рівні)	Чітка вертикаль управління; гнучка координація	Розширення обмежувальних повноважень поліції (2023)	<i>Триступенева командна структура для НП та НГУ</i>
Швеція / Скандинавія — поліція діалогу	Превентивно-комунікативна (dialogue policing)	Деескалація; висока суспільна довіра; мінімум сили	Тривала підготовка кадрів; зміна організаційної культури	<i>Інститут офіцера діалогу; переговорник на місці події</i>
Польща — постсоціалістична адаптація	Багаторівневе реагування + рецепція стандартів РЄ	Успішна адаптація; деталізована процедура повідомлення	Ризик формально-обмежувального застосування (2016–2020)	<i>Законодавча конкретизація підстав для обмежень</i>
США — конституційна + NTOA	Конституційна (Перша поправка) + добровільні стандарти	Прямий конституційний захист; судова активність	Децентралізація; нерівномірність між штатами	<i>Триступенева класифікація підрозділів (базовий/проміжний/пр осунутий)</i>
Канада — community policing	Громадсько-орієнтована (превентивна)	Комунікація з організаторами на стадії планування	Загальність підходу; межі в умовах організованого протесту	<i>Координаційні протоколи між поліцією та організаторами</i>

4.8. Впровадження зарубіжного досвіду в Україні: стан, проблеми та перспективи

4.8.1. Стан адаптації: здобутки та прогалини

В Україні елементи зарубіжного досвіду частково впроваджуються з 2018 року на підставі Концепції забезпечення публічного порядку та безпеки під час масових заходів (Наказ МВС України № 706 від 23 серпня 2018 р.). Документ передбачає запровадження інституту поліцейського офіцера-переговорника та концепції поліції діалогу як першочергового механізму взаємодії з учасниками заходів. Проте відсутність законодавчого закріплення правового статусу поліції діалогу обмежує практичну ефективність цього підходу [18; 21; 45; 46].

Нижче наведено зведену таблицю поточного стану впровадження ключових принципів зарубіжного досвіду в Україні.

Стан впровадження зарубіжного досвіду в Україні (станом на 2024 р.)

Принцип / заходи	Прояв в українській практиці
Поліція діалогу (Наказ МВС № 706/2018)	Впроваджено частково: офіцери-переговорники залучаються до заходів, однак їх правовий статус законодавчо не закріплений; фіксуються випадки ігнорування механізму в регіонах.
Градуйоване реагування	Застосовується de facto під час великих заходів (Марш рівності, акції опозиції 2020–2021 рр.), проте без формалізованої триступеневої структури командування.
Відеофіксація дій поліції	Кількість інцидентів з документально підтвердженим надмірним застосуванням сили зменшилась після 2014 р., проте механізм незалежного перегляду записів залишається нерозвиненим.
Судовий контроль	Адміністративні суди розглядають скарги на дії поліції під час масових заходів; проте прецедентна практика ЄСПЛ щодо України (Shmushkovych v. Ukraine, no. 16226/09) свідчить про системні порушення ст. 11 ЄКПЛ.

4.8.2. Рекомендації щодо адаптації зарубіжного досвіду: чотирирівнева модель

На підставі порівняльно-правового аналізу зарубіжного досвіду та українських юридичних і соціальних реалій пропонується чотирирівнева система реформування правового регулювання масових заходів.

Рівень 1. Законодавчий.

1. Ухвалення спеціального закону про свободу мирних зібрань (на противагу чинному підзаконному регулюванню), що містив би дефініції «громадський порядок», «громадська безпека» та «реальна і серйозна загроза»;

2. законодавче закріплення позитивного обов'язку поліції сприяти проведенню мирних зібрань відповідно до вимог ЄСПЛ (*Oya Ataman v. Turkey*) [26; 18];

3. внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» (2015) щодо принципів пропорційності та субсидіарності при забезпеченні масових заходів;

4. запровадження прискореного судового провадження у справах про обмеження права на зібрання — з урахуванням французького та польського досвіду.

Рівень 2. Інституційний.

1. Створення спеціалізованих підрозділів поліції діалогу зі статусом, відповідальністю та повноваженнями, визначеними нормативними актами МВС;

2. впровадження триступеневої командної структури (за британською моделлю) для великих і масових заходів;

3. розмежування повноважень Національної поліції, Національної гвардії та органів місцевого самоврядування з визначенням органу-координатора;

4. розробка стандартних координаційних протоколів між поліцією та організаторами заходів (за канадською моделлю) [28].

Рівень 3. Освітній.

1. запровадження обов'язкових навчальних програм з деескалації та конфліктології для особового складу, задіяного у забезпеченні масових заходів [50];

2. тренінги з прав людини під час масових заходів із залученням міжнародних партнерів (ОБСЄ/БДПЛ, Рада Європи) [21];

3. підготовка командирів за адаптованою моделлю Gold-Silver-Bronze на базі навчальних закладів МВС та НГУ.

Рівень 4. Контрольний.

1. щобов'язкова відеофіксація дій поліції під час масових заходів із наступним зберіганням та доступністю для перегляду;
2. обов'язкове звітування командира операції після кожного заходу з оцінкою відповідності принципу пропорційності;
3. незалежний механізм розгляду скарг на дії поліції під час масових заходів — із забезпеченням інституційної незалежності від МВС;
4. незалежний моніторинг правозахисними організаціями та Уповноваженим Верховної Ради з прав людини.

Слід особливо підкреслити специфіку українських реалій, що впливають на адаптацію зарубіжних моделей:

по-перше, умови воєнного стану обумовлюють тимчасові обмеження, що не можуть бути перенесені на мирний час без законодавчого перегляду;

по-друге, недостатня кадрова і матеріальна спроможність ряду регіональних підрозділів поліції потребує поетапного, а не одночасного впровадження реформ;

по-третє, низький рівень суспільної довіри до поліції в окремих регіонах вимагає включення механізмів залучення громад до моніторингу реформ [3].

Адаптація міжнародно-правових стандартів — принципів ОБСЄ, прецедентної практики ЄСПЛ та досвіду НАТО — дозволить підвищити ефективність правоохоронної діяльності та рівень суспільної довіри. Особливу актуальність набуває концепція «поліції діалогу» та превентивні підходи до забезпечення публічного порядку як в умовах воєнного стану, так і у постконфліктний відновлювальний період [3; 21; 18].

РОЗДІЛ 5 АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ КРАЇН НАТО ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

5.1. Міжнародний досвід регулювання мирних зібрань у кризових ситуаціях: порівняльно-правовий аналіз

Забезпечення права на мирні зібрання в умовах кризових ситуацій є однією з ключових проблем сучасного конституційного права та правозастосовної практики. Актуальність цієї проблеми для України зумовлена необхідністю напрацювання правового інструментарію, який дозволяє одночасно забезпечувати безпеку держави та зберігати фундаментальні демократичні свободи в умовах правового режиму воєнного стану [1; 3].

Методологічною основою цього розділу є порівняльно-правовий метод. Вибір Канади, США та Угорщини для порівняльного аналізу обумовлений тим, що ці держави репрезентують три якісно різні типи реагування на масові заходи в кризових ситуаціях: *демократичну модель із парламентським контролем* (Канада), *федеративну децентралізовану модель із судовим контролем* (США) та *централізовану модель з ризиком надмірного обмеження прав* (Угорщина). Такий вибір дозволяє охопити репрезентативний спектр підходів від найбільш демократичних до тих, що викликають критику з боку міжнародних правозахисних органів, та виявити як позитивні зразки для адаптації, так і застереження щодо неприйнятних практик [28].

Нормативне підґрунтя міжнародних стандартів у цій сфері закладає стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), яка допускає відступ від гарантованих прав «лише в тих межах, яких вимагає гострота становища». Ця норма утворює мінімальний стандарт, нижче якого держави – члени Ради Європи не можуть опускатися навіть в умовах збройного конфлікту. Стаття 11 ЄКПЛ, що гарантує свободу зібрань, може обмежуватися відповідно до принципів необхідності та пропорційності, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини [18].

Спільна декларація мандатаріїв ООН та регіональних механізмів із прав людини від 15 вересня 2022 року підтвердила, що держави зобов'язані поважати право людей збиратися і висловлювати свої погляди навіть в умовах надзвичайних ситуацій. На рівні ЄС система управління масовими заходами ґрунтується на Рекомендаціях Ради ЄС від 6 грудня 2007 року та відповідному Довіднику для поліцейських і органів безпеки, що регламентує співпрацю під час заходів міжнародного значення [28; 29; 45; 46].

5.1.1. Канадська модель: демократичний баланс між безпекою та свободою

Правову основу захисту права на мирні зібрання в Канаді становить розділ 2(с) Канадської хартії прав і свобод 1982 року, який гарантує свободу мирних зібрань, включаючи участь у демонстраціях, протестах, парадах та пікетуванні. Судова практика Верховного суду Канади витлумачила цю норму широко, однак встановила, що вона не захищає заворушень і зібрань, що грубо порушують громадський спокій, – обмеження, узгоджене з практикою Страсбурзького суду [28].

Ключовим інструментом канадської системи є спеціалізовані Police Liaison Teams (PLT) – підрозділи зв'язку, завданням яких є підтримання відкритого діалогу з організаторами та учасниками масових заходів. Практика PLT ґрунтується на принципі «деескалація перш ніж застосування сили» і відповідає рекомендаціям Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо поводження з мирними демонстрантами [20; 28; 50].

Прецедентне значення для формування канадської практики мав протест «Конвой свободи» в Оттаві у лютому 2022 р. 14 лютого 2022 року федеральний уряд вперше за всю історію застосування вдався до механізму Закону про надзвичайні ситуації 1988 р. (*Emergencies Act*), надавши поліції розширені повноваження щодо встановлення охоронних зон навколо критичної інфраструктури, введення обмежень на пересування та тимчасового заморожування банківських рахунків учасників. За даними Public Order Emergency Commission, протягом тижня було здійснено близько 230 арештів, а

118 осіб отримали кримінальні звинувачення за понад 400 пунктами обвинувачення [28].

Парламент відкликав надзвичайні повноваження через два дні після їх введення. Незалежна комісія Public Order Emergency Commission, створена на виконання р. 63 *Emergencies Act*, у звіті 2023 р. визнала введення надзвичайного стану обґрунтованим, але рекомендувала вдосконалити процедури координації між рівнями влади та встановити чіткіші критерії застосування закону [28].

Аналіз канадської моделі дозволяє виокремити такі системоутворюючі елементи:

- пріоритет деескалації та переговорів над силовими методами;
- застосування спеціалізованих PLT як ключового інструменту врегулювання конфліктів;
- чітке нормативне розмежування між мирними та немирними зібраннями;
- реалізація надзвичайних повноважень виключно у крайніх випадках із дотриманням принципу тимчасовості та подальшим незалежним парламентським контролем.

5.1.2. Американська федеративна модель: децентралізація та судовий контроль

У США право на мирні зібрання захищається Першою поправкою до Конституції. Верховний суд США сформував розгалужену систему прецедентів, що визначають допустимі межі регулювання. Зокрема, у справі *Hague v. Committee for Industrial Organization* (1939) суд закріпив доктрину «публічного форуму», відповідно до якої традиційно відкриті для зібрань місця (вулиці, парки) не можуть бути закриті без достатніх підстав. У справі *Ward v. Rock Against Racism* (1989) суд встановив, що обмеження, нейтральні щодо змісту висловлювань (time, place, manner restrictions), є конституційно допустимими за умови їх пропорційності [1].

Особливість американської системи полягає у її децентралізованому характері: місцеві поліцейські департаменти самостійно визначають тактику реагування. Правозастосовна практика передбачає трипопереджувальне

правило перед застосуванням заходів примусу та заборону низки агресивних тактик: «kettling», залякування гелікоптерами, застосування кийків проти осіб, які не становлять безпосередньої загрози. Департамент юстиції США розробив систему 102 рекомендацій за сімома ключовими напрямками, включаючи ситуаційну обізнаність, взаємодію з громадою та стратегії деескалації [50].

Знаковим прецедентом для аналізу федеральних повноважень стали протести 2020 р. після загибелі Дж. Флойда. За даними Генерального прокурора Б. Барра, федеральними органами було здійснено 51 арешт, 114 правоохоронців отримали поранення. Операція з розгону учасників біля парку Лафайет 1 червня 2020 р. викликала широку критику, зокрема з боку Американського союзу громадянських свобод (ACLU) та ряду членів Конгресу, через застосування сили проти мирних демонстрантів. ФБР активізувало роботу 200 спільних антитерористичних груп для координації протидії насильницьким провокаторам [20].

Системоутворюючими елементами американської моделі є:

домінування місцевого регулювання над федеральним втручанням;

чотирирівнева система реагування: спостереження – комунікація – обмежувальні заходи – силове втручання;

законодавча та відомча заборона найбільш агресивних тактик;

федеральне втручання обмежується захистом федеральної власності та підтримкою місцевих органів;

багаторівневий судовий контроль через систему позовів і незалежних розслідувань.

5.1.3. Угорська централізована модель: контрприклад для демократичних держав

Включення угорського досвіду до порівняльного аналізу обумовлено необхідністю виявлення «негативного зразка» – підходу, що суперечить загальноєвропейським стандартам захисту прав людини. Конституція Угорщини 2011 р. (стаття VIII(1)) гарантує право на мирні зібрання. Однак в умовах пандемії COVID-19 це право зазнало суттєвих обмежень через систему

урядових декретів, що видавалися на підставі розширених надзвичайних повноважень виконавчої влади, закріплених у р. 53 Конституції [1].

З 12 березня 2020 р. урядовим декретом № 41/2020 (III.11.) було запроваджено заборону заходів із понад 100 учасниками у закритих приміщеннях та понад 500 – на відкритому повітрі. З 10 листопада 2020 р. декретом № 484/2020 (XI.10.) набула чинності повна заборона всіх форм зібрань; вводилась комендантська година з 20:00 до 5:00. Венеційська комісія Ради Європи у висновку CDL-AD(2020)031 кваліфікувала надання урядові повноважень видавати декрети без строку дії як несумісне з принципами верховенства права та розподілу влади [46].

Під час протестів 15 березня 2021 року поліція Будапешта вжила заходів проти понад 300 учасників. Організатори зазнавали штрафів до 4,5 млн форинтів (близько 12 200 євро), а учасники – до 500 000 форинтів за повторні порушення. Комісар Ради Європи з прав людини у доповіді 2021 р. висловив занепокоєння надмірним застосуванням санкцій та відсутністю ефективного судового контролю [28; 29; 45; 46].

Принципова відмінність угорської моделі від демократичних стандартів полягає у:

встановленні загальної заборони зібрань замість диференційованих обмежень, заснованих на принципі пропорційності;

розширенні надзвичайних повноважень на невизначений термін шляхом конституційних змін;

відсутності ефективного механізму судового оскарження обмежувальних заходів;

застосуванні непропорційних санкцій без альтернативних засобів врегулювання конфліктів.

5.2. Порівняльний аналіз моделей забезпечення громадського порядку під час масових заходів

На основі проведеного дослідження узагальнено ключові характеристики трьох розглянутих моделей.

Порівняльна характеристика моделей забезпечення права на мирні зібрання в умовах кризових ситуацій та їх значення для України

Критерій	Канада	США	Угорщина	Значення для України
Правова основа	Хартія прав і свобод 1982, р. 2(с); Закон про надзвичайні ситуації 1988	Перша поправка до Конституції США; місцеве поліцейське законодавство	Конституція 2011, ст. VIII(1); урядові декрети про надзвичайний стан	<i>Позитивний приклад: розробка спеціального закону про свободу мирних зібрань; внесення змін до Закону про режим воєнного стану</i>
Тактика поліції	Деескалація; спеціалізовані команди зв'язку (PLT)	Чотирирівнева система; трипопереджувальне правило	Загальна заборона; негайне припинення без попереджень	<i>Позитивний приклад: запровадження PLT-подібних підрозділів; закріплення трипопереджувального правила в наказах МВС</i>
Механізм контролю	Парламентський контроль ex post (Public Order Emergency Commission)	Незалежні судові розслідування; система федеральних і місцевих позовів	Мінімальний судовий контроль; розширені виконавчі повноваження	<i>Позитивний приклад: збереження судового контролю за рішеннями РНБО та МВС про обмеження зібрань</i>
Застосування сили	Крайній захід після вичерпання переговорів	Крайній захід; заборона kettling, гелікоптерів, кийків проти мирних	Спрощена процедура; відсутність обов'язкових попереджень	<i>Позитивний приклад: нормативна заборона агресивних тактик; навчання деескалації</i>

Санкції за порушення	Арешти в межах КК Канади; заморожування рахунків (лише за Emergencies Act)	Арешти на підставі федерального чи місцевого права	Штрафи до 4,5 млн форинтів; кримінальне переслідування організаторів	<i>Негативний приклад: уникати непропорційних санкцій; санкції мають відповідати принципу пропорційності</i>
Придатність для адаптації	Висока: PLT, Emergencies Act з парламентським контролем	Висока: чотирирівнева система, заборона агресивних тактик	Неприйнятна: загальні заборони, мінімальний судовий контроль	—

Складено на основі аналізу національного законодавства та правозастосовної практики Канади, США та Угорщини, а також висновків Венеційської комісії, ЄСПЛ та органів ООН [46; 18].

Наведені дані засвідчують, що демократичні підходи Канади та США об'єднує спільна методологічна основа – принцип пропорційності при обмеженні прав людини, пріоритет переговорів і деескалації, забезпечення ефективного судового чи парламентського контролю. Угорська модель, навпаки, демонструє відхилення від цих стандартів, що підтверджується висновками Венеційської комісії та Комісара Ради Європи з прав людини [46; 50].

Для України в умовах воєнного стану актуальним є питання про те, яка із розглянутих моделей може слугувати орієнтиром для розвитку національного законодавства. Системний аналіз свідчить, що елементи канадської та американської моделей можуть бути адаптовані до умов правового режиму воєнного стану без відступу від конституційних стандартів захисту прав громадян [1; 3; 28].

5.3. Рекомендації щодо вдосконалення системи забезпечення правопорядку під час масових заходів в умовах воєнного стану в Україні

За результатами порівняльно-правового аналізу сформульовано комплексні рекомендації для України, згруповані за чотирма напрямками.

Вважаємо, що наведені нижче пропозиції мають характер авторських висновків, ґрунтованих на порівняльно-правовому аналізі; їх реалізація потребує додаткового опрацювання з боку відповідних органів державної влади [28; 29; 45; 46].

5.3.1. Організаційно-правові заходи

На нашу думку, першочерговим законодавчим завданням є внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII в частині запровадження *диференційованої системи обмежень масових заходів*, що враховуватиме рівень безпекових загроз у конкретних регіонах. Критерії диференціації мають бути об'єктивними (наближеність до зони бойових дій, рівень загрози повітряних ударів, режим ППО) і визначатися рішенням РНБО України, а не суб'єктивними оцінками окремих посадових осіб. Такий підхід відповідає принципу пропорційності, закріпленому в практиці ЄСПЛ [3; 18].

Паралельно доцільно розробити та прийняти спеціальний Закон України «Про свободу мирних зібрань», нагальна необхідність якого визнається вітчизняними правознавцями вже понад десятиліття. Цей закон має передбачити диференційовані критерії обмеження масових заходів залежно від рівня безпекової загрози, порядок погодження та повідомлення про зібрання в умовах воєнного стану, а також гарантії права на оскарження рішень про заборону зібрань [3].

Критично важливим є збереження судового контролю за рішеннями про обмеження масових заходів, гарантованого статтею 39 Конституції України. Навіть в умовах воєнного стану судова перевірка пропорційності обмежень є необхідним запобіжником проти свавілля. Відповідні зміни мають бути внесені також до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII в частині закріплення процедурних гарантій під час забезпечення правопорядку на масових заходах [1; 3].

5.3.2. Формування спеціалізованих підрозділів

На нашу думку, запровадження в Україні підрозділів зв'язку за зразком канадських Police Liaison Teams є ключовим організаційним заходом. Ці підрозділи мають спеціалізуватися на встановленні та підтриманні комунікації з організаторами і учасниками заходів. Їх правовий статус і тактика мають бути врегульовані наказами Міністерства внутрішніх справ України щодо забезпечення публічного порядку [28].

З урахуванням специфіки воєнного стану доцільним є також розвиток комбінованих підрозділів, здатних поєднувати поліцейські та обмежені функції з підтримання порядку у прифронтових районах. При цьому залучення неспеціалізованих військових підрозділів до забезпечення громадського порядку в тилкових районах слід унормувати і обмежити, оскільки така практика несе ризики надмірного застосування сили та суперечить демократичним стандартам [3; 20; 44; 47].

5.3.3. Тактика та методологія реагування

Адаптована до умов України *чотирирівнева система реагування* передбачає послідовні рівні:

- (1) *спостереження і моніторинг* – збір інформації про очікуваний масштаб і характер зібрання;
- (2) *комунікація і переговори* – взаємодія підрозділів зв'язку з організаторами;
- (3) *обмежувальні заходи* – встановлення периметру, обмеження пересування за наявності конкретних підстав;
- (4) *силове втручання* – лише як крайній захід після вичерпання попередніх рівнів.

Перехід між рівнями має здійснюватися за чіткими нормативними критеріями, а не на розсуд окремих офіцерів [28; 29; 45; 46].

Доцільним є нормативне закріплення в наказах МВС переліку заборонених тактик: застосування «kettling», використання авіації для

заякування, застосування сили проти осіб, які не становлять безпосередньої загрози. Запровадження обов'язкового навчання правоохоронців деескалаційним технікам має стати обов'язковою частиною базової підготовки та підвищення кваліфікації персоналу Національної поліції [20; 50].

5.3.4. Міжнародна співпраця та імплементація стандартів

Активна участь у програмах НАТО з розбудови спроможностей відкриє для України доступ до передових методик і технологій забезпечення безпеки під час масових заходів. Консультативна місія ЄС в Україні (EUAM Ukraine) уже надає практичну підтримку у впровадженні євростандартів у діяльності правоохоронних органів; доцільно розширити цю співпрацю у сфері врегулювання масових заходів [28; 29; 45; 46].

Особливий практичний інтерес становить досвід країн Балтії, які у 1990-х – 2000-х рр. здійснили успішну трансформацію правоохоронних органів від радянської до демократичної моделі в умовах суттєвих безпекових викликів. Двостороннє співробітництво з Естонією, Латвією та Литвою забезпечить обмін прикладним досвідом, більш релевантним для України, ніж суто теоретичне запозичення норм [28; 29; 45; 46].

Проведений порівняльно-правовий аналіз дозволяє сформулювати такі узагальнюючі положення.

По-перше, канадський та американський досвід демонструє принципову можливість ефективного забезпечення громадського порядку в кризових умовах без відступу від демократичних стандартів. Ключовими інструментами є деескалаційні техніки, інститут підрозділів зв'язку, процедурні гарантії та збереження ефективного контролю за виконавчою владою [28; 50].

По-друге, угорська практика є контрприкладом, що підтверджує небезпечність застосування загальних заборон: такі механізми порушують стандарти ЄКПЛ і кваліфікуються Венеційською комісією як несумісні з принципами верховенства права [18; 46].

По-третє, для України найбільш оптимальною є гібридна модель, що поєднує канадський інститут підрозділів зв'язку з американською

чотирирівневою системою реагування при категоричному уникненні угорської моделі централізованих заборон. На нашу думку, реалізація цієї моделі потребує внесення змін до Законів України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про Національну поліцію», прийняття спеціального закону про свободу мирних зібрань, а також відомчого нормативного врегулювання тактики поліції у наказах МВС [3; 28].

По-четверте, реалізація запропонованих рекомендацій не лише забезпечить ефективне управління масовими заходами в умовах поточного воєнного стану, а й закладе інституційний фундамент для успішної демократичної реінтеграції України після завершення збройного конфлікту, що відповідає вимогам Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3].

ВИСНОВКИ

Проведене науково-правове дослідження присвячене комплексному аналізу нормативно-правових засад, організаційних механізмів та тактичних підходів до забезпечення охорони громадської безпеки і припинення масових заворушень підрозділами Національної гвардії України в умовах правового режиму воєнного стану. На підставі здійсненого аналізу, порівняльно-правового дослідження зарубіжного досвіду та узагальнення правозастосовної практики сформульовано такі висновки.

Чинна нормативно-правова база діяльності НГУ в умовах воєнного стану формує достатньо чіткий алгоритм дій щодо забезпечення громадської безпеки, однак містить суттєві системні прогалини, що потребують невідкладного законодавчого усунення. Ключовий правовий конфлікт полягає у колізії між статтею 39 Конституції України, яка гарантує право на мирні зібрання і не включена до переліку прав, що можуть обмежуватися за воєнного стану (ст. 64 Конституції), та статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII, яка передбачає можливість заборони масових заходів без судового рішення. Ця колізія не отримала офіційного тлумачення Конституційного Суду України та створює правову невизначеність як для підрозділів НГУ, так і для громадян.

Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII у поєднанні з Постановою КМУ від 20 грудня 2017 року № 1024 встановлює детальний порядок застосування спеціальних засобів, що загалом відповідає принципам пропорційності та необхідності, закріпленим у практиці ЄСПЛ. Водночас ці нормативні акти не враховують нових безпекових реалій: відсутні чіткі правила застосування контрдронових систем і засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), що зумовлює правову невизначеність при кваліфікації дій підрозділів НГУ у воєнний час.

Практика реалізації обмежень на проведення масових заходів у прифронтових регіонах України у 2022–2025 роках (Харківська, Донецька,

Запорізька, Херсонська області) свідчить про ефективність диференційованого підходу: обмеження запроваджувалися через рішення Рад оборони обласних адміністрацій відповідно до реального рівня безпекової загрози, що узгоджується з принципом пропорційності ЄКПЛ. Проте відсутність єдиних законодавчих критеріїв такої диференціації призводить до різного правозастосування в різних регіонах.

Аналіз Постанови КМУ від 20 серпня 2021 року № 894, що регламентує взаємодію НГУ з органами влади при припиненні масових заворушень, виявив принципову прогалину: документ не містить детальної процедури OSINT-моніторингу загроз, гарантій захисту персональних даних та механізмів судово-прокурорського контролю за превентивними заходами. Ця прогалина набуває критичного значення в умовах інтенсивних інформаційних операцій противника, спрямованих на провокацію масових заворушень.

Упровадження системи імітаційного моделювання бойових дій на базі КІ НГУ (Steel Beasts Pro, VR/AR-симулятори, VBS4) є науково обґрунтованим і практично ефективним рішенням. Емпіричні дані підтверджують підвищення якості прийняття рішень на 25–30 % порівняно з традиційними методами навчання. Ключовими перевагами є об'єктивний After Action Review з телеметрією, безпечне відпрацювання ризикових епізодів та оптимізація витрат. Ці результати рекомендовані для поширення у всіх вищих військових навчальних закладах НГУ.

Комплексні програми психологічної підготовки з використанням VR-тренажерів, біофідбеку та індивідуальних програм розвитку резилієнтності демонструють вимірювану ефективність: за даними моніторингу 2023–2025 років, рівень психічних втрат знизився на 25–35 %, а ефективність психологічної підготовки зросла на 30–40 %. Водночас ризик бойового стресу в умовах повномасштабної гібридної війни залишається підвищеним на 40–60 % порівняно з довоєнним рівнем, що вимагає систематичного психологічного супроводу на всіх етапах: передопераційному, оперативному та після операційному.

Нормативно-правове регулювання забезпечення підрозділів НГУ спеціальними засобами є достатньо детальним *de lege lata*, проте критично відстає від гібридних загроз. Постанова № 1024 не містить окремого розділу щодо контрдронових систем і засобів РЕБ, попри те що станом на початок 2026 року підрозділи НГУ щоденно застосовують ці засоби, знищивши понад 13 тисяч ворожих БПЛА. Дисбаланс між принципом мінімального застосування сили (ст. 17 ЗУ № 876-VII) та потребою у швидкій нейтралізації безпілотників становить серйозний правовий ризик для особового складу.

Взаємодія НГУ з місцевими органами влади та населенням потребує цифрової трансформації. Аналіз виявив системні прогалини: відсутність єдиного механізму цифрової координації, часову затримку при обміні інформацією, дублювання функцій різних органів. Запропонована модель єдиної цифрової інформаційної платформи на базі СЕВ ОБВ дозволить скоротити час реагування на 40–50 % та мінімізувати ризики непорозумінь між органами влади в умовах гібридних загроз.

Сформульований у дослідженні принцип *«законність → необхідність → пропорційність → підзвітність»* є системоутворюючим алгоритмом, що має пронизувати кожну дію підрозділів НГУ — від оцінки обстановки до застосування технічних засобів, переговорів і складання звітності. Цей принцип відповідає стандартам ЄСПЛ, Основним принципам ООН щодо застосування сили (1990) та Кодексу поведінки ООН для посадових осіб із забезпечення правопорядку і має бути нормативно закріплений у наказах МВС.

Чотирирівнева система реагування (*спостереження і моніторинг → комунікація і переговори → обмежувальні заходи → силове втручання*), обґрунтована у дослідженні на основі американського досвіду DOJ, є оптимальною для умов України. Її ключова перевага — унеможливлення переходу до силового рівня без вичерпання попередніх. Перехід між рівнями має здійснюватися за чіткими нормативними критеріями, зафіксованими в оновленому наказі МВС № 1267, а не на суб'єктивний розсуд офіцерів.

Ненасильницька деескалація є не лише рекомендованою тактикою, а й юридичним обов'язком підрозділів НГУ, що випливає зі ст. 17 ЗУ № 876-VII та практики ЄСПЛ у справі «Шморгунов та інші проти України» (2021). Реалізація алгоритму деескалації — встановлення контакту, оголошення вимог, переговори, медіація, забезпечення безпечних шляхів виходу — повинна передувати будь-якому застосуванню примусу. Практика прифронтових регіонів 2022–2023 років підтверджує: там, де застосовувалися елементи превентивного діалогу, фіксувалося менше інцидентів і скарг.

Авторська система OSINT-моніторингу загроз масових заворушень, заснована на інструментах Maltego та Gephi з матрицею оцінки ризику «ймовірність — наслідки», є практично прийнятним інструментом раннього виявлення інформаційних операцій противника. Дані Центру протидії дезінформації при РНБО (IV квартал 2025 р.) — понад 85,4 тис. публікацій з деструктивними наративами щодо мобілізації — підтверджують реальний масштаб загрози. Правова основа моніторингу має включати обов'язкові гарантії захисту персональних даних (Закон № 2297-VI), шифрування AES-256, RBAC і судовий контроль.

Порівняльно-правовий аналіз семи зарубіжних моделей виявив ієрархію стандартів: юридично обов'язкові рішення ЄСПЛ стоять вище soft law ОБСЄ, галузевих стандартів NTOA та доктрин НАТО. Ця ієрархія має безпосереднє значення для законотворчості: при розробці законопроектів першочергового врахування потребує практика ЄСПЛ (*Kudrevčius v. Lithuania*, *Oya Ataman v. Turkey*, *Shmushkovych v. Ukraine*), а не стандарти NTOA чи доктрини АЛР. Ігнорування цієї ієрархії є методологічною помилкою з практичними правовими наслідками.

Скандинавська (шведська) модель превентивної поліції, заснована на принципах SPT/ESIM — Knowledge, Differentiation, Communication, Facilitation — є найбільш релевантною для адаптації в Україні в частині філософії поліцейської діяльності. Емпіричні дані (Данія: зниження арештів на футбольних матчах з 714 до 99 за сезон; Швеція: зменшення насильницьких

інцидентів після впровадження SPT) свідчать про вимірювану ефективність. Водночас умови воєнного стану та нижчий рівень суспільної довіри до поліції в Україні вимагають поетапної адаптації, а не механічного перенесення.

Континентально-європейські моделі (ФРН, Франція, Велика Британія) пропонують три конкретні інструменти, прийнятні для негайного запозичення: принцип *ultima ratio* та вимога виокремлення правопорушників з-поміж мирних учасників (ФРН, рішення у справі Brokdorf, 1985); триступенева командна структура Gold–Silver–Bronze для координації на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях (Велика Британія); механізм оперативного адміністративного контролю за рішеннями про заборону заходів через адміністративні суди (Франція, досвід Conseil d'État). Перший і третій елементи відсутні у чинному законодавстві України та потребують нормативного закріплення.

Концепція стабілізаційної поліції НАТО (AJP-3.22) є безпосередньо застосовною для умов деокупованих та прифронтових територій України. Досвід операцій на деокупованих територіях Харківської та Херсонської областей (2022–2024 рр.) підтвердив: відсутність чіткого розмежування функцій між НГУ, НПІ, СБУ та ДСНС спричиняє затримки реагування і конфлікти юрисдикції. Координаційні механізми AJP-3.22 — єдиний оперативний штаб, чіткий розподіл функцій — дозволили б уникнути цих проблем.

На підставі порівняльно-правового аналізу встановлено, що для України оптимальною є гібридна модель забезпечення публічного порядку в умовах воєнного стану, що поєднує: канадський інститут Police Liaison Teams (PLT) як механізм превентивного діалогу; американську чотирирівневу систему реагування DOJ як процедурний стандарт; шведський принцип *facilitation* та диференціації учасників як філософську основу; триступеневу командну структуру Великої Британії як організаційну вертикаль. При цьому угорська модель централізованих загальних заборон, кваліфікована Венеційською

комісією у висновку CDL-AD(2020)031 як несумісна з принципами верховенства права, є категорично неприйнятною.

Фундаментальним принципом, що має зберігатися навіть в умовах воєнного стану, є судовий контроль за рішеннями про обмеження масових заходів. Конституційні гарантії статті 39 Конституції України не можуть бути нівельовані підзаконними актами. Адміністративні суди України повинні зберігати юрисдикцію щодо перевірки пропорційності обмежень, що відповідає практиці ЄСПЛ та зобов'язанням України за Угодою про асоціацію з ЄС. Запровадження прискореного судового провадження у справах про обмеження права на зібрання є нагальною потребою.

Елементи запропонованої гібридної моделі вже частково існують в українській практиці: підрозділи превентивної діяльності ГУНП у Києві здійснювали PLT-подібну взаємодію з організаторами мітингів у 2021–2022 роках; тактика мінімального силового втручання застосовувалась під час Маршу рівності (2021 р.) та акцій в Одесі (2023 р.). Проте ця практика залишається несистемною — залежить від ініціативи конкретних керівників, а не від нормативно закріплених протоколів. Системне закріплення є критично важливим для сталості результатів.

За результатами дослідження сформульовано такі рекомендації щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики:

Рівень 1. Законодавчі зміни:

1) внести зміни до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII — запровадити *диференційовану систему обмежень масових заходів* з об'єктивними критеріями (наближеність до зони бойових дій, режим ІППО, рівень загрози БПЛА), визначення яких покласти на РНБО України, а не на розсуд окремих посадових осіб;

2) розробити та прийняти спеціальний Закон України «Про свободу мирних зібрань» із закріпленням: позитивного обов'язку поліції сприяти проведенню зібрань; поняття «реальна і серйозна загроза» як єдиної підстави

для обмежень; механізму прискореного судового контролю; особливостей регулювання в умовах воєнного стану;

3) внести зміни до статей 23, 27 та 42 Закону України «Про Національну поліцію» № 580-VIII — нормативно закріпити PLT-підрозділи, чотирирівневу систему реагування та перелік заборонених тактик (kettling, залякування авіацією, застосування сили проти осіб без безпосередньої загрози);

4) завершити прийняття законопроекту № 10311 з урахуванням досвіду 2024–2026 рр. та доповнити Постанову КМУ № 1024 окремим розділом щодо контрдронових систем і засобів РЕБ із чіткими правилами їх застосування в умовах воєнного стану.

Рівень 2. Підзаконні нормативні акти МВС та НГУ:

5) переглянути наказ МВС № 1267 від 28.10.2015 — закріпити чотирирівневу систему реагування, трипопереджувальне правило, регламент роботи PLT-підрозділів та перелік заборонених тактик;

6) розробити міжвідомчий оперативний стандарт реагування НГУ, НП, СБУ, ДСНС та військових адміністрацій на загрози в умовах воєнного стану (постанова КМУ або наказ Генштабу ЗСУ за погодженням з МВС і СБУ) з алгоритмами командування, процедурами обміну даними в реальному часі та критеріями субсидіарності;

7) доповнити Постанову КМУ № 894 новим розділом «Порядок проведення OSINT-моніторингу» із визначенням суб'єктів, інструментів, гарантій захисту персональних даних (Закон № 2297-VI) та механізмів судово-прокурорського контролю;

8) запровадити єдину захищену цифрову платформу координації НГУ з органами влади на базі СЕВ ОБВ з інтеграцією всіх оперативних штабів, шифруванням AES-256 та RBAC.

Рівень 3. Освітній та організаційний:

9) запровадити обов'язкову підготовку за стандартами SPT/ESIM у навчальних закладах МВС та НГУ з розробкою навчально-методичних матеріалів за участю міжнародних партнерів (EUAM Ukraine, ОБСЄ, ЄМПОЛ);

10) створити спеціалізовані РЛТ-підрозділи у складі підрозділів превентивної діяльності обласних ГУ НП, починаючи з трьох–п'яти пілотних регіонів, з нормативним закріпленням їх статусу та повноважень;

11) запровадити обов'язкові щоквартальні командно-штабні навчання за участю МВС, СБУ та Міноборони з моделюванням гібридних загроз та відпрацюванням протоколів оперативної взаємодії;

12) забезпечити системне впровадження алгоритму психологічного супроводу особового складу НГУ на передопераційному, оперативному та після операційному етапах з обов'язковою фіксацією показників ефективності.

Рівень 4. Контрольний та моніторинговий:

13) запровадити обов'язкову відеофіксацію бодікамерами всіх дій підрозділів НГУ під час масових заходів із зберіганням відеоматеріалів у захищеній системі та доступом виключно за протоколом прокурора або командира;

14) ввести обов'язкове звітування командира після кожної операції з оцінкою відповідності принципу пропорційності та публічним звітом у разі застосування сили;

15) запровадити незалежний механізм розгляду скарг на дії підрозділів НГУ та поліції під час масових заходів — з інституційною незалежністю від МВС та залученням Уповноваженого ВРУ з прав людини;

16) встановити системний збір статистичних даних про кількість інцидентів, скарг та рівень довіри громадян після кожної значної публічної акції для науково обґрунтованого вдосконалення правозастосовної практики.

Проведене дослідження доводить, що ефективне забезпечення охорони громадської безпеки та припинення масових заворушень підрозділами НГУ в умовах воєнного стану є не лише можливим, а й необхідним без відступу від демократичних стандартів. Міжнародний досвід держав — членів НАТО та ЄС переконливо свідчить: деескалація, превентивний діалог і дотримання пропорційності є не перешкодою, а умовою ефективності правоохоронних органів. Збереження судового контролю та конституційних гарантій навіть в

умовах тривалого збройного конфлікту — це не поступка, а стратегічна інвестиція у суспільну довіру, без якої неможливе ефективне виконання завдань у тилкових районах.

Запропонована гібридна модель — PLT-підрозділи + чотирирівнева система реагування + принцип судового контролю — може бути реалізована в межах чинної конституційно-правової системи України без суперечності з правовим режимом воєнного стану. Наявні елементи цієї моделі вже функціонують в українській практиці, однак несистемно. Їх законодавче закріплення та поширення — це наступний практичний крок, що не потребує тривалої законопідготовчої роботи.

Реалізація сформульованих рекомендацій забезпечить три взаємопов'язані результати: підвищення ефективності виконання завдань підрозділами НГУ в умовах поточного воєнного стану; збереження конституційних стандартів захисту прав громадян; закладення інституційного фундаменту для успішної демократичної реінтеграції України після завершення збройного конфлікту відповідно до вимог євроатлантичної інтеграції та Угоди про асоціацію з ЄС. Ці три виміри є нерозривно пов'язаними: правова держава не відкладається на після War, вона будується зараз — у тому числі через якість нормативно-правового регулювання діяльності НГУ.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10>
5. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987-XII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Ст. 294 «Масові заворушення» // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/64-2022>
8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>
9. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 1024 від 20.12.2017 «Про затвердження переліку та правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії України» // Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-п>

11. Доктрина діяльності Національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00, 2023) [vkp-ngu-1-00-doktryna-diyalnosti-ngu.pdf](#)
12. Доктрина професійного втручання (зокрема ВКП НГУ 10-00(08).02) [vkp_ngu_10_0008_02_doktryna_z_profesijnogo_vtruchannya.pdf](#)
13. Настанова з розвитку військових публікацій НГУ (ВКДП НГУ 7-00(07).01, 2025) [vkdp-ngu-7-0007.01-nastanova-z-rozvytku-vijskovyh-publikacij-v-ngu-redakcziya-druga.pdf](#)
14. Gross, J. J. Emotion regulation: Conceptual and practical issues // Psychological Inquiry. 2015. Vol. 26(1). P. 1–26. DOI: 10.1080/1047840X.2015.989751
15. Stott, C., Reicher, S. Crowd dynamics, social identity and public order policing // Policing: An International Journal of Police Strategies & Management. 2007. Vol. 30(4). P. 421–442. DOI: 10.1108/13639510710834363
16. Колесніченко, О.С., Мацегора, Я.В., Приходько, І.І. Основи психологічної підготовки військовослужбовців НГУ. К., 2017. 280 с.
17. Приходько, І.І. Психологічна стресостійкість та резилієнтність підрозділів НГУ // Вісник Нац. гвардії України. 2023. № 2. С. 45–60.
18. Європейська конвенція з прав людини 1950 р., ст. 11 // Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
19. United Nations Code of Conduct for Law Enforcement Officials, 1979 // UN. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/codeofconduct.aspx>
20. UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, 1990 // UN. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement-officials>
21. OSCE/ODIHR. Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly, 2nd edition, 2020. URL: <https://www.osce.org/odihr/monitoring-peaceful-assembly>
22. Amnesty International. Guidelines on the Use of Force and Firearms, 2015. URL: <https://www.refworld.org/pd/55efec2f4.pdf>

23. European Court of Human Rights. Shmorgunov and Others v. Ukraine, 21 Jan 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/html/body?id=001-207418>
24. European Court of Human Rights. Lashmankin and Others v. Russia, 7 Feb 2017. URL: https://ehrac.org.uk/en_gb/key-ehrac-cases/lashmankin-others-v-russia
25. European Court of Human Rights. Frumkin v. Russia, 5 Jan 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
26. European Court of Human Rights. Oya Ataman v. Turkey, 5 Dec 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?TID=psboefxpwu>
27. European Court of Human Rights. Bukta and Others v. Hungary, 17 July 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
28. Canada. Emergencies Act, R.S.C., 1985, c. 22. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/E-4.5/>
29. NATO Standard AJP-3.22 Allied Joint Doctrine for Stability Policing, STANAG 2616, 2023
30. Tolstonosov, D.Yu. Механізми забезпечення публічного порядку у сучасній Україні. К., 2023. 210 с.
31. Титаренко, О.О. Правовий статус Національної гвардії в умовах воєнного стану. К., 2025. 180 с.
32. Шмагайло, І.В. Гібридні функції НГУ: теорія та практика. К., 2024. 220 с.
33. Кобзар, О.Ф. Забезпечення громадської безпеки під час воєнного стану // Юридичний вісник. 2023. № 4. С. 33–46.
34. Коба О. В. Правове регулювання масових заходів в умовах кризових ситуацій: порівняльний аналіз досвіду країн НАТО та ЄС // Національні інтереси України. 2025. № 10(15). С. 182–197. DOI: 10.52058/3041-1793-10(15)
35. Ромашко, О.М. Тактика припинення масових заворушень. К., 2022. 192 с.
36. Данько, В.В. Організаційно-правові засади діяльності НГУ. К., 2023. 205 с.
37. Коломієць, Ю.М. Використання спеціальних засобів у підрозділах НГУ. К., 2023. 198 с.

38. Пугач, А.В. Цифрові платформи та OSINT у підготовці НГУ. К., 2025. 150 с.
39. Кравченко, С.А. Notion як цифрова платформа для тренування НГУ. К., 2025. 130 с.
40. Красовський, П.О., Зінченко, С.В. Система імітаційного моделювання бойових дій у НГУ. К., 2025. 172 с.
41. Медвідь, Ю.І. Використання VR/AR у підготовці військовослужбовців. К., 2025. 160 с.
42. Настанова з розвитку військових публікацій НГУ, ВКДП НГУ 7-00(07).01, 2025
43. Законопроект Верховної Ради України №10311 від 01.12.2023 «Про вдосконалення законодавства щодо НГУ». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10311-20>
44. Відкриті джерела про діяльність НГУ: Харківська, Донецька, Запорізька області, 2023–2025 pp. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/121779>
45. OSCE/ODIHR. Human Rights Handbook on Policing Assemblies, 2016. URL: <https://www.osce.org/odihhr>
46. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), OSCE/ODIHR. Joint Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, 3rd edition, CDL-AD(2019)017rev. URL: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2019-017rev-e>
47. European Court of Human Rights. Case law on excessive use of force, 2016–2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
48. Amnesty International. Human Rights Standards for Law Enforcement, 2015. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/act30/002/2015/en/>
49. United Nations. Principles on Protection of Human Rights in Law Enforcement, 1990. URL: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>
50. OSCE/ODIHR. Best Practices for Crowd Management and De-escalation, 2018. URL: <https://www.osce.org/odihhr>

51. Kolomiets, Y.M. Comparative analysis of crowd control methods, 2023. K., 2023. 145 c.
52. Tolstonosov, D.Yu. International standards in law enforcement, 2023. K., 2023. 132 c.
53. Shmagailo, I.V. Adaptive strategies of NGU in hybrid threats, 2024. K., 2024. 155 c.
54. Tytarenko, O.O. Legal framework adaptation under martial law, 2025. K., 2025. 160 c.
55. National Police of Ukraine. Guidelines for operational deployment of NGU, 2023. URL: <https://npu.gov.ua>
56. Kyiv Institute of National Guard. Training manuals, 2023–2025
57. Maltego and Gephi. OSINT tool manuals, 2023–2025
58. European Court of Human Rights. Case “Bita et al. v. Ukraine”, 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
59. Frumkin, I. Operational readiness and stress management in military units, 2025. K., 2025. 140 c.
60. NATO Allied Joint Doctrine for Stability Policing (AJP-3.22), STANAG 2616, 2023
61. Курило О. І., Денисюк О. В. Масові заходи в умовах воєнного стану: правове регулювання та тактика дій Національної гвардії України. Актуальні питання у сучасній науці. – 2025. – № 4 (34). – С. 730–743. – DOI: 10.52058/2786-6300-2025-4(34)-730-743.
62. Курило О. І., Денисюк О. В. Правове забезпечення діяльності Національної гвардії України з охорони громадської безпеки і порядку під час масових заходів: сучасний стан і шляхи вдосконалення. Національні інтереси України. – 2025. – № 10(15). – С. 216–228. – DOI: 10.52058/3041-1793-2025-10(15)-216-228.
63. Кобзар О. Ф., Ромашко О. М.. Аналіз змісту і сутності масових заворушень як об’єкт припинення підрозділами Національної гвардії України. Науковий журнал Національної академії Національної гвардії України «Честь і за-

кон», № 2. 2023. С.19-23. URL:
<http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/282526/276729>

64. Кобзар О. Ф., Ромашко О. М. Повноваження Національної гвардії України щодо припинення масових заворушень в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Науковий журнал «Науковий вісник Київського інституту Київського інституту Національної гвардії України», № 1. 2024. С.68-73. URL:<https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2024.68-7322>.

65. Коба О. В. Роль і місце Національної гвардії України у виконанні заходів правового режиму воєнного стану: науково-правовий аналіз. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ, 2025. – С. 89–91.

66. Коба О. В., Кравчук А. Організація дій складу варті та пошукових груп НГУ під час втечі засуджених: сучасні виклики та стратегії вдосконалення в умовах воєнного стану. – Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ. – С. 91–93.

67. Коба О. В., Лобунов Д. О. Правові, організаційні та психологічні механізми запобігання правопорушенням у діяльності Національної гвардії України в умовах воєнного стану. – Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ. С. 93–96.

68. Денисюк О. В. Правова межа обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина під час дії правового режиму воєнного стану. – Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ. С. 88–89.

69. Курило О. І. Правове регулювання і тактика дій Національної гвардії України при масових заходах в умовах воєнного стану. – Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ. С. 102–105.

70. Курило О. І., Литвин, А. Проблематика здійснення перевезення військовополонених Національною гвардією України. – Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут НГУ. С. 105–108.

71. Денисюк О. В. Аналіз правових механізмів превентивних заходів забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану: колізії та прогалини в національному законодавстві. Наукові інновації та передові технології. Журнал 2026 №5 (57) 2026. С4401 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-4401-4414](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-4401-4414)